

ARAŞTIRMA RAPORU

TÜRKİYE'DE KADININ SİYASETE KATILIMI:

SİYASAL HAYATTA KARŞILAŞILAN
ENGELLER VE DENEYİMLER

KASIM 2021-009

İSTANBUL

İNSANİ VE TOPLUMSAL KALKINMA PROGRAMI
Toplumsal Cinsiyet

ARAŞTIRMA RAPORU

TÜRKİYE'DE KADININ SİYASETE KATILIMI:

SİYASAL HAYATTA KARŞILAŞILAN
ENGELLER VE DENEYİMLER

KASIM 2021-009

PROJE EKİBİ

DR. BENGİ R. CENGİZ
(Proje Koordinatörü)

GÜLŞEN DOĞAN
GÜLÇİN KARABAĞ

**FRIEDRICH
EBERT**
STIFTUNG

IstanPol bu çalışmanın
hazırlanmasındaki katkılarından
dolayı Friedrich-Ebert-Stiftung
Vakfı Türkiye Temsilciliği'ne
teşekkür eder. www.festr.org

IstanPol projenin her
aşamasındaki katkılarından
dolayı Doç. Dr. Ahu Sumbas
Yavaşoğlu'na teşekkür eder.

Tüm hakları saklıdır. İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü'nün izni olmaksızın bu çalışmanın hiçbir kısmı elektronik ya da mekanik yollarla çoğaltılamaz.

Bu çalışmada ifade edilen görüşler yazarlara aittir ve IstanPol ve Friedrich-Ebert-Stiftung Vakfı'nın kurumsal görüşleri ile kısmen veya tamamen örtüşmeyebilir.

İÇİNDEKİLER

Yönetici Özeti

- 5 -

A) Giriş

- 7 -

B) Kadının Siyasete Katılımı

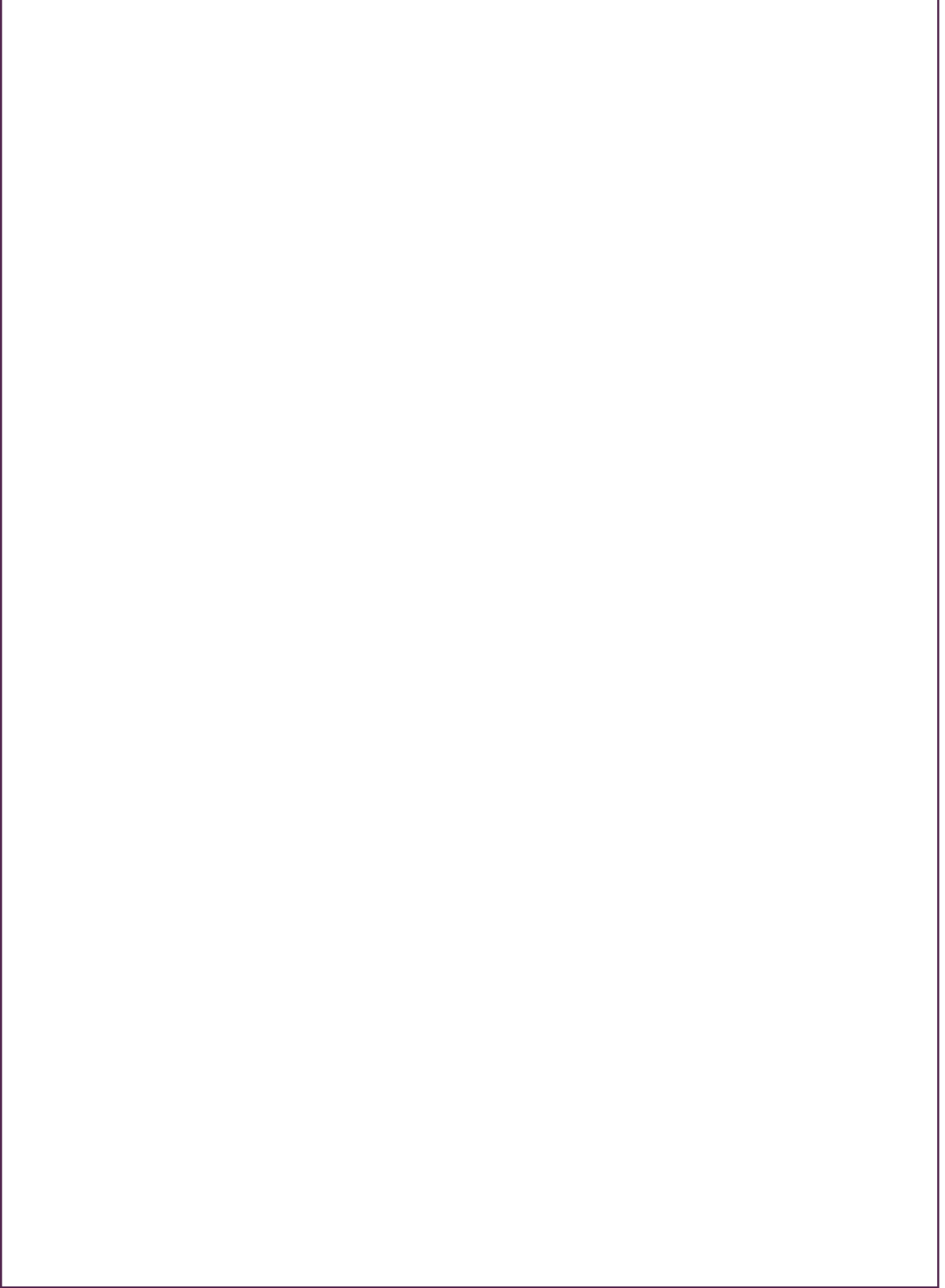
- 9 -

C) Bulgular ve Analiz

- 24 -

D) Sonuç

- 51 -

YÖNETİCİ ÖZETİ

Bu araştırma Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'de bulunan siyasi partilerin farklı kademelerinde görev yapmış veya yapmakta olan kadın siyasetçilerin siyasette karşılaştıkları engeller ve bunlara dair deneyimlerini araştırmaktadır. Araştırma, 13 kadın siyasetçi ile yapılan derinlemesine görüşmelere dayanmaktadır. Katılımcılara, siyasi kariyerlerinde karşılaştıkları engellere, mücadele deneyimlerine ve değişim önerilerine dair sorular yöneltilmiştir. Sonuç olarak, bu çalışma ile temelde yapısal, kurumsal ve kültürel olmak üzere üç başlıkta gruplandırılan engeller incelenmiştir.

- Araştırmada yapısal engeller açısından dikkat çeken önemli unsurlardan birisi, aile kurumunun kadınların siyasi kariyeri üzerindeki etkisidir. Özellikle, ev içi emek yükünün kadınların sorumluluğunda olması kadınların siyasete girmeleri ve devam etmelerindeki en zorlayıcı unsur olarak görülmektedir. Bu yükü tanımlarken evli katılımcıların özellikle çocuk bakımını vurguladığı, bekar katılımcıların ise kendi ebeveynlerine karşı üstlendikleri bakım yükümlülüklerinin altını çizdiği görülmektedir. Hatta kadınların ev içindeki “görevlerini” ve siyasetteki görevlerini uyumlaştırarak çalışmaya devam etmeleri bir başarı göstergesi olarak sunulmaktadır.
- Katılımcıların deneyimleri, siyasette yer alan kadınların medeni durumlarının da kadınların siyasette var olabilmeleri ve siyasi faaliyetlerine devam edebilmelerini belirleyen önemli bir engel olarak göstermektedir. Buna göre, evli olmayan kadın siyasetçiler “makbul siyasetçiler” olarak görülmemektedir.
- Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sosyoekonomik kaynakların dağılımında yarattığı adaletsizlik kadınlar tarafından daha çok hissedilmektedir. Kadınlar için siyaset yapma özgürlüğü ancak belirli bir eğitim ve kariyer seviyesinde mümkün olabilmektedir.
- Kadınların siyasete katılımı önünde kurumsal engeller de bulunmaktadır. Türkiye’de siyasi kariyer yapmak isteyen kadınların, sosyoekonomik engelleri aşmalar dahi lider odaklı siyasi parti engeline takıldıkları görülmektedir. Katılımcılar siyasi partilerdeki karar mekanizmalarının çoğunlukla erkekler tarafından kontrol edilmesine işaret etmişlerdir. Bu kontrolün somut etkilerinin en yoğun olarak görüldüğü alan da partilerin aday listesi oluşturma politikalarıdır.
- Katılımcılar, kültürel engeller ile ilgili toplumun geneline hâkim olan erkek egemen bakış açısına ve siyasi alanın da bu bakış açısı tarafından şekillenmesine vurgu yapmışlardır. Siyasetin “erkek işi” olarak görülmesi sebebiyle, kadınların siyasete uygun olmadığı düşünülmektedir. Bu yüzden kadınlar bu alanda varlık gösterebilmek için daha fazla çaba sarf etmek zorunda kalmaktadır.
- Yerel siyasetin içinde yer alan katılımcılar, erkek egemen siyasi kültürü ahab-çavuş ilişkileri üzerinden anlatmakta ve bu açıdan kadınların siyasette kendilerini yer açmasının daha zor olduğunu vurgulamaktadır.
- Siyasi faaliyetlerini yerelde yürüten katılımcılar, kadınların ana karar mekanizmalarından soyutla-

nabildiğini de ifade etmekte ve bütçe kısıtlamaları sebebiyle kadın kollarının işlevsizleştirildiğini aktarmaktadır. Ancak katılımcılar, yerel siyasetin içinde yer almanın aynı zamanda kadınlara tanınırlık ve görünürlük açısından da avantaj sağladığını belirtmişlerdir.

- Katılımcılar, karşılaştıkları engellerle mücadele etmek için “inatçı,” “ısrarcı” ve “savaşçı” olmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar, kadınların siyasete katılımını arttırmak için siyasi partilerin

aday gösterme süreçlerinin daha eşitlikçi, aday listelerinin ise daha kapsayıcı olmasını önermişlerdir. Aday listelerinin parti yöneticilerine bırakılmaması ve kadınların aday listelerinde ön sıralardan yazılması da bu yönde gelen öneriler arasındadır.

- Niceliksel temsile odaklanmak yerine niteliksel temsilin hayata geçirilmesi gerektiğini düşünen katılımcılar, parti temelinde kadınların siyasete teşvik edilmesi, kadınların güçlendirilmesi, erkekler arasında toplumsal cinsiyet eşitliği farkındalığı yaratmak için eğitimin önemine de vurgu yapmışlardır.

A) GİRİŞ

Bu araştırmanın konusu, Türkiye’de kadınların siyasete katılımına dair deneyimleridir. Araştırma özelinde, siyasete katılım; kadınların siyasi parti, parlamento ve belediye düzeyinde temsili olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede, araştırmada, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)’de sandalyesi olan siyasi partilerde görev yapmış veya yapmakta olan kadın siyasetçilerin karşılaştıkları engeller ile bunlara dair deneyimleri araştırılmaktadır.

Türkiye gibi, erkek egemen siyasi kültürün, güçlü parti ve lider yapılarının olduğu bir ülkede siyasette kendine yer açabilmiş kadınların deneyimleri, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bu alandaki yansımalarına olduğu kadar, kadınların mücadele pratiklerine ışık tutması açısından da önemlidir. Bu araştırma, kadın siyasetçilerin deneyimlerinden yola çıkarak toplumsal cinsiyet eşitliğine dair politika yapım süreçlerine bilgi sağlamayı amaçlamaktadır.

Araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- Kadınların siyasi yaşamlarında karşılaştıkları yapısal, kurumsal ve kültürel engeller nelerdir?
- Kadın siyasetçiler bu engellerle nasıl mücadele etmektedirler?

1. ARAŞTIRMANIN METODU, ÖRNEKLEM PROFİLİ VE KISITLARI

Araştırma yarı yapılandırılmış mülakatlara dayalı bir nitel çalışma olarak tasarlanmıştır. Mülakatlar pandemi koşulları gereği çevrim içi ortamda, Zoom uygulaması üzerinden gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın saha çalışması Temmuz – Eylül 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş ve 13 kadın siyasetçi ile görüşülmüştür. Bu görüşmelerde kadının siyasete katılımının önündeki engellere dair

literatürün yardımıyla hazırlanan açık uçlu sorular sorulmuştur. Bu sorular aracılığıyla katılımcıların siyasete giriş hikayeleri, siyasi yaşamlarında karşılaştıkları engeller, aile ve özel hayatları ile siyasi kariyerleri arasındaki denge ve siyasi partilerinde yürüttükleri görevler çerçevesindeki deneyimleri derlenmiştir.

Araştırmaya coğrafi konumu, parti ideolojisi ve siyasi görevi açısından farklı profilde katılımcıların dâhil edilmesi planlanmıştır. Bu amaçla, TBMM’de sandalyesi bulunan siyasi partilerde görev yapan kadın siyasetçilere öncelikle TBMM web sitesinde yer alan e-posta adresleri üzerinden, daha sonra sosyal medya hesapları üzerinden ulaşılmaya çalışılmıştır. Davete olumlu yanıt veren katılımcılardan, araştırmacılara diğer potansiyel katılımcıların belirlenmesinde yardımcı olmaları istenerek, kartopu örnekleme (*snowball sampling*) tekniği ile örnekleme gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

E-posta ve sosyal medya kanalları üzerinden Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) üyesi kadın siyasetçilere ulaşılamamıştır. Bu iki siyasi partide yer alan kadın siyasetçilere, saha çalışması devam ederken kartopu yöntemi ile de ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu yöntem ile bir MHP’li siyasetçiye ulaşılabilmemiş; ancak bu siyasetçi araştırmaya katılmaya onay verse de sonradan kendisiyle iletişim devam ettirilememiştir. Kartopu yöntemi ile AKP’den hiçbir siyasetçiye ulaşıla-

mamıştır. Örneklemedeki bu eksiklik, kısmen bu iki siyasi partide daha önce siyaset yapmış katılımcılarla görüşülerek telafi edilmeye çalışılmıştır. TBMM'de grubu bulunan ve hali hazırda iktidar koalisyonunda yer alan bu iki siyasi partiden kadın siyasetçilerin eksikliği araştırmanın sonuçlarının değerlendirilmesi açısından önemli bir kısıt oluşturmaktadır. Bu sebeple, gelecekte yapılacak araştırmaların bu kısıtlamayı aşacak şekilde kurgulanması önemlidir.

Hem örneklemin kapsamı hem de dağılımı açısından bu araştırmanın bulgularının Türkiye'deki kadın siyasetçilerin tümünün deneyimlerini yansıttığını iddia etmek mümkün değildir. Zaten kişisel deneyimlerin derlendiği ve tartışıldığı bir araştırmanın genellenabilirlik iddiasında olması da beklenmemelidir. Kişilerin aktardıkları deneyimlerin, benzerlik taşısalar da kendi yaşam koşulları çerçevesinde şekillendiği unutulmamalıdır. Ancak hem ilgili literatürdeki tartışmalar hem de nitel bir çalışma içeriği olması açısından kadınların kişisel deneyimlerinin, siyasetteki engeller ve deneyimler anlamında kolektif bir hikâyeyi anlattığı da iddia edilebilir. Bu sebeple, bu araştırmanın bulgularının genel eğilimi gösterme iddiası olmamakla birlikte yeni araştırmalara ön bulgular sağlayarak ilham vermesi ve bu alanda üretilecek politikalar için bir başlangıç noktası olarak işlev görmesi umulmaktadır.

Araştırmanın örnekleminde 13 katılımcı bulunmaktadır. Bu 13 katılımcıya ulaşabilmek için toplamda 30 kadın siyasetçi ile e-posta, sosyal medya ve kartopu yöntemi ile iletişime geçilmiştir. Örnekleme yer alan 13 katılımcının dördü İyi Parti, üçü Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), ikisi Saadet Partisi (SP), ikisi Halkların Demokratik Partisi (HDP), ikisi ise eskiden bir siyasi parti (CHP ve AKP) dâhilinde siyaset yürüten ancak şu anda partili olmayan siyasetçilerdir. Katılımcıların yaşları 29 ile 57 arasında değişmektedir. Katılımcıların dokuzu İstanbul'da, diğerleri ise farklı şehirlerde (Muğla, Diyarbakır, Malatya ve Adana) yaşamakta ve siyasi kariyerlerine genel başkan yardımcısı, disiplin kurulu üyesi, il kadın kolları başkanı, belediye başkan yardımcısı, milletvekili ve parti meclisi üyesi olarak devam etmektedirler. Katılımcılara dair daha detaylı demografik veriler mevcuttur. Ancak katılımcılardan bazıları anonim kalma konusunda kaygılarını belirtmiş ve bu sebeple, meslek, eğitim durumu, memleket gibi bilgilerin araştırma raporunda kullanılmamasını tercih etmişlerdir. Araştırma ekibi de bu kaygıyı göz önünde bulundurarak söz konusu verileri örneklem profilinden

çıkarılmıştır. Anonim kalmaya dair bu kaygının, siyasi atmosfer veya parti içi hiyerarşinin etkisiyle mi ortaya çıktığı bilinmese de Türkiye'deki siyaset yapan kadınların karşılaştıkları engeller çerçevesinde önemli bir soruna işaret ettiği söylenebilir.

2. RAPORUN İÇERİĞİ

Araştırma raporu dört bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde araştırmanın amacı, araştırma soruları, araştırmanın metodu ve saha çalışması aktarılmaktadır.

İkinci bölüm, kadının siyasete katılımına ilişkin teorik arka planın ilgili literatür ışığında tartışılması ile başlamaktadır. Bu tartışmayı kadının siyasete katılımının önündeki engellere dair sınıflandırma ve bu sınıflandırmanın gerekçeleri takip etmektedir. İkinci bölümün ilk kısmında yer alan bu teorik arka planın ardından, kadının siyasetteki yerine dair nicel veriler sunulmaktadır. Bu kısımda yer alan veriler uluslararası, ulusal ve yerel düzeyde sınıflandırılmıştır. Bu bölümün en son kısmında ise kadınların kurumsal siyasette yer almasını kolaylaştıracak olumlu eylem politikalarına dair bir değerlendirme mevcuttur.

Üçüncü bölümde araştırmanın saha çalışmasından derlenen bulgular tartışılmaktadır. İlk olarak, araştırmaya katılan siyasetçilerin siyasi kariyerlerinde karşılaştıkları engeller hakkındaki sorulara verdikleri yanıtlar sunulmaktadır. Bu sorular, raporun ikinci bölümünde yer alan “yapısal, kurumsal ve kültürel” engeller ayrımı üzerinden oluşturulmuştur. Böylece, araştırmaya katılan kadın siyasetçilerin sosyoekonomik statüleri, medeni durumları ve yaşlarının yarattığı engeller (*yapısal engeller*), siyasi parti yapılanmalarının yarattığı engeller (*kurumsal engeller*) ve eril siyasi kültür ile toplumsal cinsiyet rollerine dair beklentilerin yarattığı engeller (*kültürel engeller*) açısından deneyimleri ve bu engellerle mücadele etme yöntemleri derlenmiştir. Bölümün son kısmında ise katılımcıların, kadının siyasete katılımı konusundaki parti politikalarına dair görüşleri, “kadın dostu siyasi parti” tanımları ve kadınların siyasete katılımı için önerdikleri değişiklikler aktarılmaktadır.

Sonuç bölümünde ise, raporun bulgularına yönelik genel bir değerlendirme yapılmış ve bundan sonra konu ile ilgili yapılacak çalışmalar için önerilerde bulunulmuştur.

B) KADININ SİYASETE KATILIMI

Bu bölümde ilk olarak raporun araştırma sorularının dayandığı kuramsal çerçeve ve ilgili literatür aktarılmaktadır. Böylece kadının hem siyasete katılımının demokrasi ile ilişkisi hem de bu katılımın önündeki engellerin analitik olarak sınıflandırılması amaçlanmaktadır.

İkinci kısımda ise kadının siyasetteki yerine ilişkin derlenen bazı nicel veriler ulusal ve uluslararası ölçekte sunulmaktadır. Son kısımda ise, dünyada kadının siyasete katılımı ve temsil eşitliği için hayata geçirilen veya önerilen olumlu eylem politikaları örnekleri sunulacak, ardından TBMM’de grubu bulunan siyasi partilerin bu konudaki çalışmaları ve vaatleri aktarılacaktır.

1. VATANDAŞLIK, DEMOKRASİ VE KADININ SİYASAL KATILIMI İLİŞKİSİ

T. H. Marshall’a (1950, 1992) göre siyasete katılım hakkı, sivil özgürlükler ve sosyal haklarla beraber, eşit yurttaşlığın temel yapı taşlarından biridir. Siyasete katılım hakkı için verilen mücadeleler de eşit vatandaşlık idealinin aktif bir şekilde kurgulanmasına olanak sağlamaktadır (Turner, 1990). Bu sebeple, siyasete katılım yalnızca siyasi hakların kullanımı açısından değil, bu hakların aktif bir şekilde inşası için de önemlidir.

Literatürdeki bu eşit vatandaşlık ideali toplumsal cinsiyet boyutu konusundaki eksiklikleri nedeniyle eleştirilere maruz kalmıştır (Voet, 1994; Dietz, 1992; Young, 1989; Walby, 1994). Bu ideal, bir taraftan kadın ve erkeklerin vatandaşlık hak ve özgürlüklerine dair deneyimleri arasındaki farkları görmezden gelirken, diğer taraftan da soyut bir özel alan-kamusal alan ayrımını kabul edip, cinsiyetlendirilmiş iş bölümünü de normalleştirmektedir. Bu sebeple, kadınların vatandaşlık kur-

Siyasete katılım yalnızca siyasi hakların kullanımı açısından değil, bu hakların aktif bir şekilde inşası için de önemlidir.

gusundaki dezavantajlı durumları görünmez hale gelmektedir. Nitekim, kadınların sivil özgürlüklere, siyasi haklara ve sosyal haklara erişimi ve bu hakları kullanımı açısından var olan bir dizi engel, teoride öngörülen eşit vatandaşlık idealinin pratikte kadınlar için geçerli olmadığını gözler önüne sermektedir.

Çağdaş dünyanın eşit yurttaş talebini vurgulayan demokratik siyasal örgütlenmelerde kadınların siyaset alanındaki “görünürlüğü” ve buna dair hak talebi, temsili demokrasinin “eşitlik, adalet ve hakkaniyet” ilkeleriyle yakından ilgilidir (Philips, 1995). Philips’in nitel ve nicel temsil tartışmaları temelinde tartıştığı “siyasette varlık teorisi” (*politics of presence*); kadınların siyasetteki görünürlüğünün, demokrasi ve eşit yurttaşlık meselesinin meşruiyetini sağlayan temel nitelikler-

den birisi olduğunu vurgulamaktadır. Bu anlamda da demokrasi idealine ancak ve ancak siyasette toplumsal cinsiyet eşitliği sağlandığı zaman ulaşılabilir.

Dolayısıyla, kadınların kamusal yaşama aktif olarak katılmaları ve bu alanda görünür olmaları eşit vatandaşlık idealinin pratiğe dökülmesi ve yasal çerçevede öngörülen tam vatandaşlık statüsünün hayata geçirilmesi için elzemdir (Lister, 2003). Bu katılım, yalnızca kadınların vatandaş statülerinden doğan haklarının kullanımı anlamında değil, eşit vatandaşlık idealinin görmezden geldiği cinsiyet eşitsizliklerinin de görünür olması ve dolayısıyla bu eşitsizliklerle mücadele imkânları açısından da gereklidir.

Kadınların siyasete katılımı, parlamentoda daha fazla sayıda kadın temsilcinin ötesinde, aynı zamanda kamusal alanın erkek egemen bir alan olduğuna dair endemik algıyı da değiştirmekle ilgilidir. Kadınların siyasi temsilinin neden önemli olduğuna dair literatürdeki tartışmalarda ana argümanlar şu şekilde özetlenebilir (Dahlerup, 1978; Philips, 1991, 1994, 1995; Burrell, 1997; Tremblay, 1998; Mansbridge, 1999; Schwindt-Bayer vd., 2005; Tremblay, 2006). Birinci görüş, nüfusun yarısını oluşturdukları için kadınların parlamento koltuklarının yarısında haklara sahip olduğunu iddia etmektedir. İkinci argüman, kadınların biyolojik ve sosyal olarak erkeklerden farklı deneyimlere sahip olduğuna dikkat çekmekte ve parlamentodaki temsiliyetlerine vurgu yapmaktadır. Üçüncü argüman, kadınların ve erkeklerin çatışan çıkarları olduğunu ve bu çıkarların erkekler tarafından temsil edilemeyeceğini kabul etmektedir. Dördüncü argüman; her kadın politikacının, siyasi görüşünden veya parti üyeliğinden bağımsız olarak tüm kadınlar için bir rol model olduğunu, diğer kadınların da siyasete katılımında pozitif

etki yapacağını ve kadınların çıkarlarını temsil etme amaçlı dayanışmayı gerçekleştirebileceğini savunmaktadır. Son olarak, Philips'e (1994) göre siyaset "salt fikirler üzerinden yürüyen bir alan" olarak görüldüğünde, bu alandan tarihsel olarak dışlanan sosyal grupların deneyimleri de dışlanmış olmaktadır. Dışlanan deneyimler aynı zamanda bu grupların çıkarlarını kamusal alanda savunamaları ve dolayısıyla da kamusal alanda eşit bir şekilde varlık gösterememeleri anlamına gelmektedir. Eşitliğin demokrasiye içkin oluşu sebebiyle siyasi alandan dışlanan deneyimler, demokrasinin kurulmasına ve kurumsallaşmasına da engel olmaktadır. Bu sebeple, tarihsel olarak siyasi alanın dışında bırakılan, cinsiyete dayalı sosyal bir grup olarak kadınların da

siyasi alanda sayısal olarak var olmaları, erkeklerle eşit temsil edilmeleri demokrasi için elzemdir.

***Tarihsel olarak
siyasi alanın dışında
bırakılan, cinsiyete
dayalı sosyal bir grup
olarak kadınların da
siyasi alanda sayısal
olarak var olmaları,
erkeklerle eşit temsil
edilmeleri demokrasi
için elzemdir.***

2. KADININ SİYASETE KATILIMI ÖNÜNDEKİ ENGELLER

Kadınların siyasete katılımının önemine rağmen, gelişmiş demokrasilerde dahi erkek ve kadınlar arasında temsil dengesizliği mevcuttur. Bu dengesizliği araştıran literatüre bakıldığında, kadınların siyasete katılımında ve siyasi kariyer gelişimlerinde çeşitli engellerle karşılaştıkları görülmektedir. Bu engeller üç grupta incelenmektedir (Sumbas, 2020; Norris ve Lovenduski, 1993; Norris ve Inglehart, 2001; Fox ve Lawless, 2011): yapısal, kurumsal ve kültürel. İlk grupta kadınların sosyoekonomik statülerine dair engellere işaret edilirken; ikinci grupta seçim sistemi, siyasi partilerin aday gösterme pratikleri vb. gibi siyasi sistemdeki kurumsal engeller aklı gelmektedir. Kültürel engeller diye adlandırılan

grupta ise, erkek egemen bakış açısının siyasetteki yansımaları yer almaktadır.

Literatürde engeller bu şekilde kategorize edilmiş olsalar da kadınların siyasi katılımını etkileyen yapısal, kurumsal ve kültürel faktörler arasında geçişkenlik söz konusudur. Diğer bir deyişle, bu engeller gerçek hayatta çoğunlukla iç içe geçmiş hâlde bulunup, birbirlerini yeniden üretebilmektedirler. Örneğin; toplumsal cinsiyet rollerine dair beklentiler, siyasi alanın sınırlarını da belirleyerek, kültürel bir engel olarak işlev görebilir. Dolayısıyla bu engeller arasında yapılan analitik ayrıştırmanın, konuyla ilgili yapılan çalışmalarda bulguların tasnifini ve sunumunu kolaylaştırması açısından faydalı olduğunu; ancak pratikte geçerli olmayabileceğini belirtmek gerekmektedir.

A. YAPISAL ENGELLER

Yapısal engellere dair en tipik örnek kişilerin sosyo-ekonomik statüsüdür. Hali hazırda siyaset yapmanın belirli bir refah seviyesinde olmayı gerektirmesi hem kadın hem de erkek adaylar için bir engel teşkil etmektedir (Burns, Schlozman ve Verba 1997; Bernhard, R., Shames, S., ve Teele, 2020). Çoğunlukla siyasete kay-

Hali hazırda siyaset yapmanın belirli bir refah seviyesinde olmayı gerektirmesi hem kadın hem de erkek adaylar için bir engel teşkil etmektedir.

nak aktarabilecek konuma gelebilmek için kişilerin yüksek eğitim seviyesi ve dolayısıyla yüksek maddi kazanç sağlayabilecekleri meslekler edinebilmeleri; ya da eğitim seviyesinden bağımsız olarak yüksek ekonomik

refaha ulaşmış olmaları gerekmektedir. Ancak eğitime erişim, iş gücüne katılım ve ekonomik refah seviyeleri açısından kadınlar erkeklerle eşit konumda değildir. Örneğin, Dünya Ekonomik Forumu'nun yayımladığı "Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi 2021 Raporu"nda¹ ekonomik katılım ve fırsatlar açısından bu eşitsizliğin kapanmasının 267,6 yıl alacağı hesaplanmıştır. Bu yapısal eşitsizlik göz önünde bulundurulduğunda, kadınların, sahip olabilecekleri ve dolayısıyla siyasete ayırabilecekleri kaynaklar açısından dezavantajlı olduğu ortaya çıkmaktadır. Dahası, düşük sosyoekonomik sınıflarda siyasete girmenin maliyeti hali hazırda fazlayken, bir de haneye giren gelirden yalnızca kadının sorumlu olması durumunda kadınlar için söz konusu maliyet büyümektedir (Bernhard, Shames ve Teele 2020).

Erkeklerden farklı olarak, medeni durum da kadınlar için yapısal bir engel teşkil edebilmektedir. Kadınların öncelikli olarak, geleneksel aile kurumunun içinde ve anne olarak görülüyor olması, bu beklentilere uymayan kadınların siyasi kariyer olasılıklarını da etkilemektedir. Güncel bir araştırma, bekâr ve çocuksuz kadınların aday olarak daha az tercih edilebildiğini göstermektedir (Bell ve Kaufmann, 2015)

B. KURUMSAL ENGELLER

İkinci grupta yer alan engeller ise siyasi kurumlar ve kurumsal düzenlemelerle ilişkilidir. Örneğin; çoğunlukçu seçim sistemi kadın adayların seçilmesi açısından dezavantaj yaratırken, nispi seçim sisteminin daha avantajlı olduğu görülmektedir (Krook, 2010). Bunun birincil sebebi, nispi seçim sisteminde seçim bölgeleri genişlediği için, daha fazla adayın yarışabilmesi ve bunun da partiler için de aday yelpazelerinin çeşitlendirilmesi adına itici bir rol oynamasıdır (Buckley, 2020). Aynı zamanda, nispi seçim sisteminde yüksek seçim barajı uygulamaları, genellikle az sayıda erkeğin aday gösterildiği küçük partilerin kurulmasına engel olarak, kadın temsiline dolaylı olarak destek olabilmektedir (Matland 2005).

Parti organizasyonları ise adayların belirlenmesi ve parti içi kariyer mobilizasyonları açısından belirleyici olmaktadır. Siyasi partilerin aday belirleme süreçlerinin çoğunlukla parti liderleri veya lider kadrosu tarafından

yönlendiriliyor olması kadınlar için ciddi bir kurumsal engel teşkil etmektedir. Bir taraftan, adaylık kriterlerinin partilerdeki erkek “kapı bekçileri” (*gate-keepers*) tarafından belirleniyor olması kadınların aday belirleme süreçlerine dahilini azaltmaktadır. Diğer taraftan, adaylık listelerinin de bu “kapı bekçileri” tarafından hazırlanıyor olması, aday olabilen kadınların seçim listelerindeki yerini ve dolayısıyla seçilebilirliklerini etkilemektedir (Norris ve Inglehart, 2007). Örneğin; liste usulü nispi seçimlerde, partinin aday gösterdiği yer ve sıra kritik bir öneme sahiptir ve kadınların çoğunlukla seçilme olasılığı düşük yer ve sıralara yerleştirildiği görülmektedir. Yıldırım ve Kocapınar’ın (2019) çalışmasına göre, Türkiye’de, özellikle yerel siyasette,

kadın siyasetçilerin sayıca azlığının başlıca sebebi siyasi partilerin kadın adayları seçilme şanslarının düşük olduğu bölgelerden aday gösteriyor olmasıdır. Diğer bir deyişle, kadınlar bu bölgelerde seçmen desteğine sahip olsalar dahi siyasi partilerin ve liderlerin stratejileri sebebiyle seçilememektedir. Parti organizasyonlarının, lider odaklı ve erkek “kapı bekçileri” tarafından yönetiliyor oluşunun aynı zamanda kadınların buldukları pozisyonda inisiyatif almalarını da zorlaştırdığı söylenebilir.

C. KÜLTÜREL ENGELLER

Üçüncü grupta yer alan kültürel engeller ile erkek egemen toplumsal kültürün siyasi alana etkisi kastedilmektedir. Erkek egemen toplumsal kültür için kadının yeri özel alan, erkeğin yeri ise kamusal alandır. İki alan arasındaki *cinsiyetlendirilmiş* iş bölümüne göre, özel alanda yer alan aile, ev ve çocuk bakım işleri kadınların; kamusal alandaki diğer işler ise erkeklerin sorumluluğundadır. Kamusal alanda yer alan siyaset de bu sebeple erkek işi olarak görülmektedir. Bu ayrım neticesinde ortaya çıkan eril siyasi kültür, toplumun sosyoekonomik gelişmişliğinden bağımsız olarak kadınların siyasete atılma kararlarını, siyasi kariyer olasılıklarını ve siyasi deneyimlerini şekillendirmektedir. Eril siyasi kültür kadınların kendilerine dair algılarını da etkilemekte ve kendilerini erkeklere kıyasla “siyasete daha az uygun” görmelerine sebep olmaktadır (Fox ve Lawless 2011).

Eril siyasi kültürün yarattığı dezavantajları yerel siyasetten ulusal siyasete, alt kademelerden üst kademelere farklı aşamalarda farklı ölçülerde gözlemlemek mümkündür (Çakır, 2019). Örneğin; birçok kadın için siyasete girmek aynı zamanda mahremiyetlerinin ihlaline

Örneğin; çoğunlukçu seçim sistemi kadın adayların seçilmesi açısından dezavantaj yaratırken, nispi seçim sisteminin daha avantajlı olduğu görülmektedir.

Demokratik hesap verebilirlik ilkelerinin gelişmediği, ahbap-çavuş ilişkilerinin ve kayırmacılığın belirleyici olduğu bağlamlarda, kadınların erkeklere göre kendilerine daha zor alan açtığı ve dolayısıyla siyasi kariyer için gerekli olan bağlantılarına ve ilişkilerine kurmakta zorlandığı ortaya çıkmaktadır.

dair çekinceleri, tacize ve ayrımcılığa uğrama olasılıklarını da beraberinde getirmektedir (Bernhard, Shames, ve Teele 2020). Dahası, kadınların aday gösterilebilmeleri için varlık göstermeleri gereken yerel ve ulusal düzeydeki kamusal alanlar da eril siyasi kültürden etkilenmektedir. Örneğin; demokratik hesap verebilirlik ilkelerinin gelişmediği, ahbap-çavuş ilişkilerinin ve kayırmacılığın belirleyici olduğu bağlamlarda, kadınların erkeklere göre kendilerine daha zor alan açtığı ve dolayısıyla siyasi kariyer için gerekli olan bağlantıları ve ilişkileri kurmakta zorlandığı ortaya çıkmaktadır (Buckley, 2020). Ayrıca; siyasi liderlerin aday seçiminde, erkekleri daha güvenilir ve sadık gördüğü ve dolayısıyla o adaylara yöneldiği görülmektedir (Josefsson, 2019). Benzer bir şekilde, adaylık sürecindeki zorlukları göğüsleseler ve seçilseler dahi kadınların parti içindeki konumları ve siyasi kariyer mobilizasyonları da bu eril siyasi kültürden etkilenmekte; kadınlar kendilerini erkeklere göre daha az etkin konumlarda bulabilmektedirler (Ayata ve Tütüncü, 2008). Karar alıcı pozisyonlarda olan kadın siyasetçilerin de eril siyasi kültür sebebiyle görevlerini yerine getirmekte güçlük çektikleri görülmektedir (Sumbas, 2020).

Kültürel engellerin içinde aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerine dair beklentilerin etkisi de yer almaktadır. Bu beklentiler gereği kadının öncelikli sorumluluk alanının ev ve aile olması, ev içi emek yükünün kadın ve erkekler arasında eşitsiz dağılmasına sebep olmaktadır. Bu eşitsiz dağılım, kadınların kamusal hayata katılmalarını etkilemekte ve erkeklere göre daha maliyetli hale getirmektedir (Burns, Schlozman, ve Verba 2001; Iversen ve Rosenbluth, 2006; Sapiro, 1982). Ev içi bakım yükümlülükleri sebebiyle kadınlar siyasal hayatta daha az rol almaktadır (Titrek ve diğerleri, 2014). Örneğin, siyasi kampanya süreci veya uzun süren merkez yönetim kurulu (MYK) toplantıları ev içi emek yükünü üstlenmesi beklenen kadınların katılımını zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla, toplumsal cinsiyet rollerinin dağılımı kadınların, siyasete girme kararlarında erkek-

lere nazaran daha fazla kültürel engel ile karşılaştığını göstermektedir.

3. TÜRKİYE'DE VE DÜNYADA KADINLARIN SİYASAL TEMSİLİ

Bu bölümde öncelikle dünyada ve Türkiye'de kadınların siyasete katılımına ilişkin nicel veriler paylaşılmaktadır. Veriler paylaşılırken ilk olarak dünyada kadınların siyasetteki yerine, sonra da Türkiye'deki duruma odaklanılacaktır.

Bu veriler sayesinde kadınların siyasi temsili ve siyasete katılımına dair genel resim görülse de, nitelikli temsilin nicel temsilden daha karmaşık olduğu belirtilmelidir. Kadınların cinsiyete dayalı bir sosyal grup olarak çıkarlarının temsiline işaret eden nitelikli temsil, kadın temsilci sayısının artması anlamına gelen nicel temsilden beslenmektedir. Ancak bu sayının artması, nitelikli temsili garanti etmemektedir. Bu yüzden artan niceliğin yanı sıra kadın temsilcilerin kendi ait oldukları sosyal gruba dönük politikalar üretebiliyor olmaları, bu politikaları hayata geçirecek makamlara gelebilmeleri nitelikli temsil için gereklidir (Sumbas, 2015). Yine de salt sayısal açıdan bakıldığında dahi kadınların siyasetteki dezavantajlı pozisyonunu göstermesi açısından bu nicel verilerin paylaşılması önemlidir.

A. KÜRESEL ÖLÇEKTE KADININ SİYASETE KATILIMINA İLİŞKİN NİCEL VERİLER

Birleşmiş Milletler Kadın (UN Women), Dünya Ekonomik Forumu (WEF) ve Parlamentolar Arası Birlik (IPU) gibi uluslararası kuruluşların derlediği verilere göre, 2021 itibarıyla, küresel ölçekte kadın ve erkekler arasındaki temsil eşitsizliği devam etmektedir.

*Ev içi bakım
yükümlülükleri
sebebiyle kadınlar
siyasal hayatta daha az
rol almaktadır.*

TABLO 1: UN WOMEN, DÜNYADA KADIN TEMSİLİ

Kadın milletvekili oranı (%)	25,5
Bakanlık pozisyonlarındaki kadınların oranı (%)	21,9
Hükümet ve devlet başkanları kadın olan ülke sayısı	22
Devlet başkanı kadın olan ülkelerin oranı (%)	5,9
Hükümet başkanı kadın olan ülkelerin oranı (%)	6,7

Kaynak: UN Turkey. (10 Mart 2021). "UN Women – IPU 'Siyasette Kadın 2021' baritasına göre: Parlamentolarda, bakanlıklarda, devlet ve hükümet başkanlıklarında kadın oranı arttı, ancak kadınların temsili hala yetersiz." (<https://turkey.un.org/tr/115804-un-women-ipu-siyasette-kadin-2021-baritasina-gore-parlamentolarda-bakanliklarda-devlet-ve>).

UN Women² tarafından dünya genelinde yerel yönetimlerdeki kadın temsil oranı için yapılan araştırmada ise, 133 ülkenin yerel hükümetlerinde görev alan kadın sayısının 2,18 milyon (yüzde 36) olduğu kaydedilmektedir. Ocak 2020 itibarıyla Orta ve Güney Asya bölgesi yüzde 41 ile liderliği alırken, Avrupa ve Kuzey Amerika ülkeleri yüzde 35 ile ikinci sırada yer almaktadır.

2020 yılında toplumsal cinsiyet eşitsizliği açısından küresel ölçekteki en önemli gerileme, kadınların siyasi yaşama katılımı alanında olmuştur.

Tablo 1'deki verileri doğrular şekilde, Dünya Ekonomik Forumu'nun Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi 2021 raporuna göre; 2020 yılında toplumsal cinsiyet eşit-

sizliği açısından küresel ölçekteki en önemli gerileme, kadınların siyasi yaşama katılımı alanında olmuştur. Endeks, her yıl 156 ülkeyi kadınların ekonomik hayata katılımı, eğitim ve sağlık alanlarındaki kazanımları ve siyasi yaşamda temsili gibi alanlarda derecelendirmektedir. Endeksin 2021 raporuna göre, siyasi yaşamda kadın temsiline³ 92 ülkede en az yüzde 0,1 oranında artmasına rağmen bu alanda lider ülke olan İzlanda'da bile kadın ve erkek nüfus arasındaki yüzde 24 temsil farkı hala kapanmamıştır. Endekse göre, siyasal yaşamda kadın temsili açısından İzlanda'nın ardından Finlandiya, Norveç ve Yeni Zelanda gelmektedir. 156 ülkenin parlamentolarındaki kadın temsil oranı ortalaması ise yüzde 26,1 olarak kaydedilmiştir. 2021 yılı özelinde küresel ölçekte yaşanan bu gerilemenin en önemli nedenlerinden biri olarak pandemi gösterilmektedir. COVID-19 öncesinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin dünya çapında bitmesi için yaklaşık olarak 100 yıl geçmesi gerektiği öngörülmesine rağmen, pandemi sebebiyle bunun 36 yıl daha uzayacağı belirtilmiştir.

COVID-19 öncesinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin dünya çapında bitmesi için yaklaşık olarak 100 yıl geçmesi gerektiği öngörülmesine rağmen, pandemi sebebiyle bunun 36 yıl daha uzayacağı belirtilmiştir.

Endeksin derecelendirdiği 156 ülkede görev yapan yaklaşık 35 bin 500 parlamenterin yalnızca yüzde 26,1'i ve görev yapan 3 bin 400'den fazla bakanın yüzde 22,6'sı kadınlardan oluşmaktadır. Raporda dikkat çeken diğer bir konu ise İsveç, İspanya, Hollanda gibi toplumsal cin-

siyet eşitliği açısından yüksek sıralarda olan ülkelerde bile devlet başkanlığına bu ülkelerin siyasi tarihinde hiçbir kadının getirilmemiş olmasıdır. Ancak İsviçre’de, son 50 yılın neredeyse sekizinde, kadınlar devlet başkanlığı görevlerinde bulunmuştur ve İsviçre Konfederasyonu Başkanlığı, son 10 yılın altısında bir kadın tarafından yönetilmiştir. Son 50 yılda kadınların daha fazla devlet başkanı pozisyonunda bulunduğu ülkeler arasında Finlandiya (13 yıl), Yeni Zelanda (14 yıl), Birleşik Krallık (14,6 yıl), Hindistan (15,5 yıl), Almanya (15,6 yıl), Filipinler (15,8 yıl), Norveç (17,4 yıl), İrlanda (20,8 yıl), İzlanda (23,5 yıl) yer almaktadır. Son 50 yılda erkeklerden daha fazla kadının devlet başkanlığı pozisyonlarında bulunduğu tek ülke ise Bangladeş’tir (27 yıl).

B. TÜRKİYE’DE KADININ SİYASETE KATILIMINA DAİR NİCEL VERİLER

Türkiye’de kadınların siyasetteki yerlerine ilişkin derlenen veriler önce ulusal düzeyde, ardından da yerel düzeyde sunulacaktır.

i. Ulusal Siyasete Dair Nicel Veriler

1935 yılında, TBMM’de ilk kez kadın milletvekilleri de görev almaya başlamıştır. 1935’teki 399 milletvekilinin olduğu mecliste, kadın milletvekili oranı da yüzde 4,5’tir. Ancak çok partili dönemle birlikte, kadın milletvekili oranı azalmış ve yüzde 1’in altına düşerek yüzde 0,6 olmuştur (Bkz. Tablo 2 ve Şekil 1).

2007 seçimlerine kadar da TBMM’deki kadın milletvekili oranı 1935 yılındaki yüzde 4,5’in altında kalmıştır ancak 1990’larda Türkiye’de kadın hareketinin ve kadın hakları savunucularının güçlü duruşu ise bu oranın yükselişinde önemli rol oynamıştır.

Türkiye siyasi tarihinde en yüksek kadın temsiline ise 7 Haziran 2015’te yapılan 25. Dönem milletvekili seçimleri ile ulaşılmıştır. Ancak, seçimler sonrasında hiçbir siyasi parti tek başına iktidar olabilmek için gereken milletvekili sayısına ulaşamamış ve koalisyon hükümeti de kurulamamıştır. Sonuç olarak; tekrarlanan 1 Kasım 2015 seçimleriyle, TBMM tarihinin en yüksek kadın milletvekili oranı olan yüzde 17,8; yüzde 14,7’ye gerilemiştir (Bkz. Tablo 2).

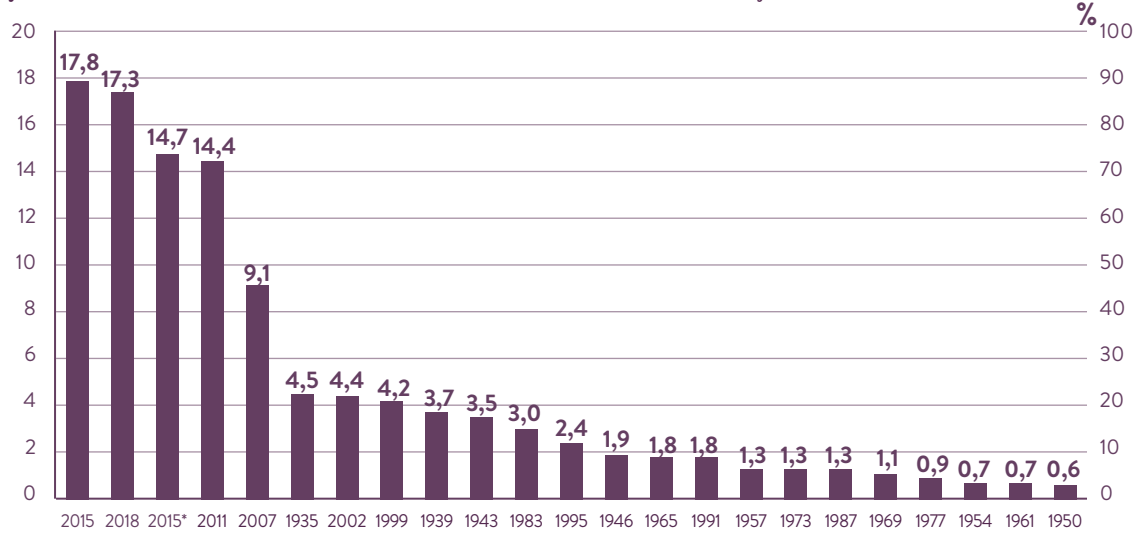
TABLO 2: TBMM’DEKİ KADIN MİLLETVEKİLLERİNİN SAYISI VE ORANI (1935-2018)

Seçim Yılı	Kadın Milletvekili Sayısı	Kadın Milletvekili Oranı (%)
1935	18	4,5
1939	16	3,7
1943	16	3,5
1946	9	1,9
1950	3	0,6
1954	4	0,7
1957	8	1,3
1961	3	0,7
1965	8	1,8
1969	5	1,1
1973	6	1,3
1977	4	0,9
1983	12	3,0
1987	6	1,3
1991	8	1,8
1995	13	2,4
1999	23	4,2
2002	24	4,4
2007	50	9,1
2011	79	14,4
2015	98	17,8
2015*	81	14,7
2018	104	17,3

*26. Dönem milletvekili seçimleri için 1 Kasım 2015 yılında yapılan seçimlerdir.

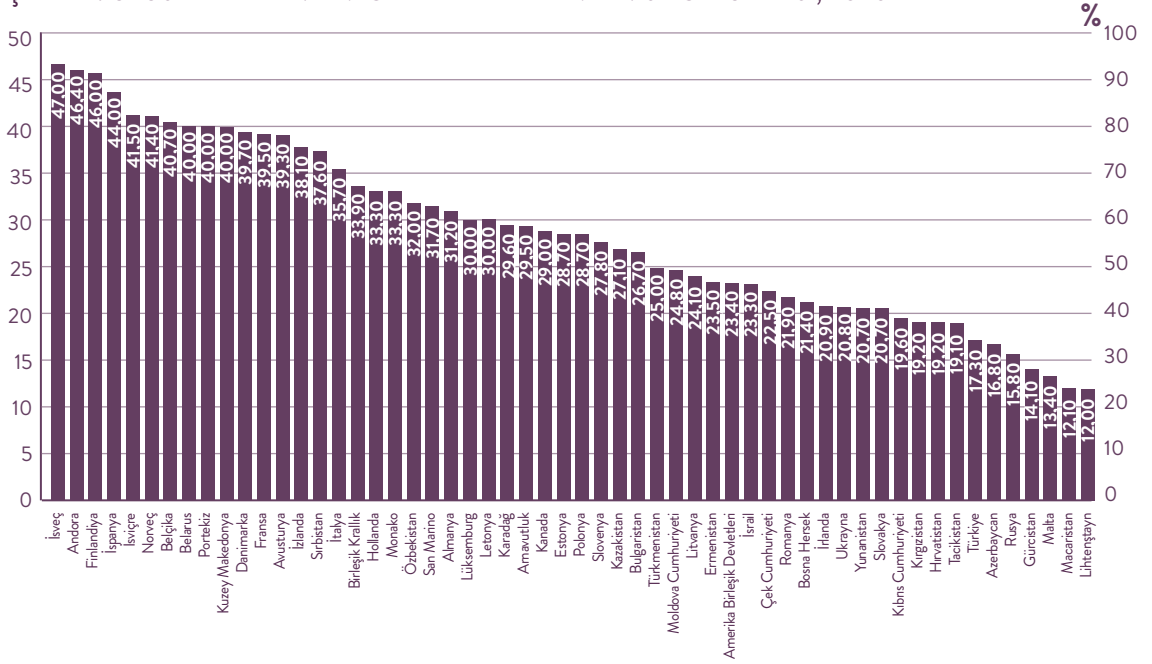
Kaynak: Yüksek Seçim Kurulu ve TBMM Veri Tabanları. (Erişim Tarihi: 06.10.2021: www.ysk.gov.tr; <https://www.tbmm.gov.tr>)

ŞEKİL 1: YILLARA GÖRE KADIN MİLLETVEKİLİ ORANININ DEĞİŞİMİ, % (1935-2018)

Kaynak: Yüksek Seçim Kurulu ve TBMM Veri Tabanları. (Erişim Tarihi 06.10.2021: www.ysk.gov.tr, <https://www.tbmm.gov.tr>)

ŞEKİL 2: ULUSAL PARLAMENTOLARDAKİ KADIN TEMSİLCİ YÜZDESİ, 2020

Not: Ulusal parlamentolarda kadınların sahip olduğu sandalyelerin oranı, ulusal parlamentoların tek veya altı meclislerinde kadın üyelerin sahip oldukları sandalye sayısı baz alınarak ölçülmektedir ve tüm sandalyelerin yüzdesi olarak ifade edilmektedir.

Kaynak: United Nations Global SDG Database. (Erişim Tarihi 06.08.2021: <https://w3.unece.org/SDG/en/Indicator?id=142>).

TABLO 3: TBMM’DE GRUBU BULUNAN PARTİLERİN KADIN VE ERKEK MİLLETVEKİLİ SAYI VE ORANLARI

Parti Adı	Kadın		Erkek		Parti Toplam
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	
Adalet ve Kalkınma Partisi	54	18,82	233	81,18	287
Cumhuriyet Halk Partisi	16	11,85	119	88,15	135
Halkların Demokratik Partisi	23	41,07	33	58,93	56
Milliyetçi Hareket Partisi	4	8,33	44	91,67	48
İYİ Parti	2	5,56	34	94,44	36

Kaynak: TBMM’nin sağladığı veriler kullanılmıştır. (Erişim Tarihi 06.08.2021: <https://www.tbmm.gov.tr/SandalyeDagilimi>)

Birleşmiş Milletler’in verilerine göre, Türkiye ulusal parlamentolarda kadın temsil oranı açısından dünya ülkeleri arasında son sıralarda yer almaktadır.

Birleşmiş Milletler’in verilerine göre, Türkiye ulusal parlamentolarda kadın temsil oranı açısından dünya ülkeleri arasında son sıralarda yer almaktadır (Bkz. Şekil 2).

Dünya Ekonomik Forumu Küresel Cinsiyet Endeksi’ne göre de 156 ülke içerisinde 133’üncü sırada yer alan Türkiye, 2020 yılındaki listeye kıyasla Endeks sıralamasında üç sıra gerilemiştir. Siyasal Güçlendirme Alt Endeksine göre ise, Türkiye (yüzde 21,8) dünya ortalamasının (yüzde 12,3) gerisindedir.

TBMM’nin verilerine göre Türkiye’de parlamentodaki güncel kadın temsilci oranı yüzde 17’dir (Bkz. Tablo 3). TBMM’deki 101 kadın milletvekilinin 99’u da mecliste grubu olan partilerin mensubudur.

Türkiye’de, kadının siyasetteki temsiline dair bir diğer gösterge de siyasi parti yönetimlerindeki kadın oranıdır. Bu oran, nicel ve nitelikli temsil için önemli bir göstergedir.

Tablo 4’deki verilere göre, parti yönetiminde yer alan kadınların erkeklere oranı açısından HDP ve CHP başı çekmektedir.

TBMM’nin verilerine göre Türkiye’de parlamentodaki güncel kadın temsilci oranı yüzde 17’dir.

TABLO 4: TBMM'DE GRUBU BULUNAN SİYASİ PARTİLERİN YÖNETİMLERİNDEKİ KADIN ORANI

ADALET VE KALKINMA PARTİSİ			
	TOPLAM SAYI	KADIN SAYISI	KADIN ORANI %
Merkez Yönetme Kurulu	27	5	18,51
Merkez Karar ve Yönetim Kurulu	75	24	32
Merkez Disiplin Kurulu (Yedek Üye Dahil)	20	6	30
Parti İçi Demokrasi Hakem Kurulu	5	0	0
Siyasi Erdem ve Etik Kurulu (Yedek Üye Dahil)	7	2	28,57
TOPLAM	134	37	27,61
CUMHURİYET HALK PARTİSİ			
	TOPLAM SAYI	KADIN SAYISI	KADIN ORANI %
Merkez Yönetim Kurulu	15	4	26,6
Genel Sekreter	1	1	100
Yüksek Disiplin Kurulu	15	5	33,3
Parti Meclisi Üyeleri	60	20	33,3
TOPLAM	91	30	32,96
HALKLARIN DEMOKRATİK PARTİSİ			
	TOPLAM SAYI	KADIN SAYISI	KADIN ORANI %
Merkez Yürütme Kurulu	31	10	32,25
Parti Meclisi Üyeleri	98	48	48,97
Uzlaşma Kurulu (Yedek Üye Dahil)	7	2	28,57
TOPLAM	136	60	44,11
MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ			
	TOPLAM SAYI	KADIN SAYISI	KADIN ORANI %
Merkez Yönetim Kurulu	75	5	6,6
Başkanlık Divanı	15	2	13,33
Merkez Disiplin Kurulu	9	1	11,11
TOPLAM	99	8	8,08
İYİ PARTİ			
	TOPLAM SAYI	KADIN SAYISI	KADIN ORANI %
Başkanlık Divanı	21	6	28,57
Genel İdare Kurulu	74	20	27,02
Merkez Disiplin Kurulu	18	5	27,7
TOPLAM	113	31	27,43

Kaynak: Siyasal partilerin web sayfaları kayıtlarından hazırlanmıştır. (Erişim Tarihi: 06.08.2021) & Serpil Sancar. (Aralık 2018). "Siyasal Kararlara Katılımda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması". CEID (Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği). (Erişim Tarihi, 28.09.2021: <http://www.ceidizleme.org/medya/dosya/94.pdf>)

ii. Yerel Siyasete Dair Nicel Veriler

Ulusal siyasete dair nicel verilerin yanı sıra yerel siyasette kadının yerini de incelemek gereklidir. Bu sebeple ilk olarak yerel yönetim düzeyinde kadınların siyasetteki sayısal varlığı incelenecek, ardından da siyasi partilerin il ve ilçe teşkilatlarındaki kadın yönetici ve siyasetçi oranlarına dair veriler sunulacaktır.

Tablo 5 ve 6'daki verilere göre; 2019 yerel seçimlerinde, *il genel meclis üyesi* oranları dışında, Türkiye siyasi tarihinde yerel yönetimlerdeki en yüksek kadın temsilci oranına ulaşılmıştır. 2019 seçimleriyle, kadın belediye başkanı oranı en fazla yüzde 3,02'ye ulaşırken kadın belediye meclis üyesi oranı yüzde 11'dir.

TABLO 5: TÜRKİYE'DE YEREL SEÇİMLERDEKİ DEĞİŞEN KADIN TEMSİL ORANI (1930-2019)

Seçim Yılı	1930-2019	2019
Kadın Belediye Başkanı Oranı	3,02	3,02
Belediye Meclis Üyesi	11	11
İl Genel Meclis Üyesi	4,79	3,77
Muhtar	2,14	2,14

Kaynak: KADER. "Bugün Türkiye'de Kadınların Yerel Yönetimlere Seçme ve Seçilme Hakkını-Kazanmasının 90 Yıl Dönümü". (<http://ka-der.org.tr/bugun-turkiyede-kadınların-yerel-yönetimlere-secme-ve-secilme-hakkini-kazanmasının-90-yil-donumu/>)

TABLO 6: MAHALLİ İDARELERİN SEÇİLMİŞ KADIN VE ERKEK GÖREVLİLERİNİN ORANI

Görev	Erkek	Oran (%)	Kadın	Oran (%)	Toplam
Büyükşehir Belediye Başkanı	27	90	3	10	30
Büyükşehir İlçe Belediye Başkanı	494	95	25	5	519
Belediye Meclis Üyesi	18461	89	2284	11	20475
İl Belediye Başkanı	50	98	1	2	51
İlçe ve Belde Belediye Başkanı	776	98	12	2	788
İl Genel Meclis Üyesi	1223	96	48	4	1271
Köy Muhtarı	18081	99	115	1	18196
Mahalle Muhtarı	31049	98	970	2	32019
Köy İhtiyar Meclis Üyesi	76689	99	1007	1	80696
Mahalle İhtiyar Heyeti Üyesi	134362	98	3418	2	137780
Toplam	284212	97	7883	3	292095

Kaynak: KADER, "2019 Yerel Seçimlerine Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinden Bakmak" raporu. (Erişim Tarihi, 06.08.2021: http://ka-der.org.tr/wp-content/uploads/2020/12/K.A.D.E.R._Sivil-Dusun_Kitapcik.pdf)

2019 yerel seçimlerinde, il genel meclis üyesi oranları dışında, Türkiye siyasi tarihinde yerel yönetimlerdeki en yüksek kadın temsilci oranına ulaşılmıştır.

Yerel siyasette kadınların varlığına dair siyasi parti düzeyindeki göstergelerden biri, mahalli teşkilatlanmalarda karar alma pozisyonlarındaki kadın oranıdır. Eş başkanlık sistemi olan HDP dışında CHP ve İYİ Par-

ti'nin kadın il başkanları açısından, AKP ve MHP'ye göre daha iyi performans gösterdikleri görülmektedir (Bkz. Tablo 7, 8 ve 9).

TABLO 7: SİYASAL PARTİLERİN İL YÖNETİMLERİNDEKİ KADIN ORANI

Partiler	AKP	CHP	HDP	MHP	İYİ Parti
Toplam İl Başkanı	81	81	81	81	81
Kadın İl Başkanı	2	4	81	2	3
Kadın İl Başkanı Oranı (%)	2.46	4.93	100*	2.46	3.7

Not: HDP'de uygulanan eş başkanlık sistemi⁴ gereğince her ilde kadın il başkanı bulunmaktadır.

Kaynak: Siyasal partilerin web sayfaları kayıtlarından hazırlanmıştır. (Erişim Tarihi: 06.08.2021).

TABLO 8: SİYASAL PARTİLERİN SEÇİLEN KADIN İL VE İLÇE BELEDİYE BAŞKANI ORANI

Partiler	AKP	CHP	HDP	MHP	İYİ Parti
Toplam İl Belediye Başkanı	38	22	8	11	0
Kadın İl Belediye Başkanı	1	1	3	0	0
Kadın İl Belediye Başkanı Oranı (%)	2.63	4.54	37.5	0	0
Toplam İlçe Belediye Başkanı	744	241	58	233	23
Kadın İlçe Belediye Başkanı	6	9	21	1	0
Kadın İlçe Belediye Başkanı Oranı (%)	0.8	3.73	36.2	0.42	0

Kaynak: YSK, "31 Mart 2019 Mahalli İdareler Genel Seçimi Seçim İstatistikleri Bülteni". sf. 25- 32. & Serkan Alan. "Ürperen sonuç: Bin 389 belediye 45 kadın başkan!" Gazete Duvar. (Nisan 15, 2019). (Erişim Tarihi: 06.08.2021).

TABLO 9: SİYASİ PARTİLERE GÖRE 2018 SEÇİMLERİNDE KADIN VE ERKEK ADAY ORANLARI

Partiler	Kadın Aday Sayısı	Oran (%)	Erkek Aday Sayısı	Oran (%)	Toplam
AKP	26	2,02	1256	97,98	1282
CHP	50	5,66	832	94,34	882
HDP	50	21,36	184	78,64	234
MHP	23	2,81	794	97,19	817
İYİ Parti	27	4,80	535	95,19	562

Not: 24 Haziran 2018'de yapılan Cumhurbaşkanlığı Seçimleri öncesinde AKP ve MHP arasında 'Cumhur İttifakı' kurulmuştu. Bu ittifak 31 Mart 2019'da yapılan yerel seçimlerde de devam etmiştir. Buna göre iki parti 30'u büyükşehir olmak üzere 51 şehirde birlikte hareket etmiştir. CHP ve İYİ Parti ise Millet İttifakı'nın parçası olarak yerel seçimlerde ortak hareket etmişlerdir.

Kaynak: KA-DER, "Kadının Yokluğu Onaylandı". Mart 20, 2019. (Erişim Tarihi 06.08.2021: <http://ka-der.org.tr/kadinin-yoklugu-onaylandi/>)

4. KADINLARIN SİYASETE KATILIMINA İLİŞKİN OLUMLU EYLEM POLİTİKALARI

Önceki bölümlerde derlenen verilerden de anlaşılacağı üzere, kadının siyasetteki yeri cinsiyetler arası eşitlik idealini gerçekleştirmekten çok uzaktır. Kadınların siyasi arenada yer alabilmesi için çeşitli olumlu eylem politikaları (*affirmative action policies*) önerilmekte veya hayata geçirilmektedir. Pozitif ayrımcılık olarak da adlandırılan olumlu eylem politikaları arasında cinsiyet kotaları, parti içi eğitimler, kampanya destekleri, ayrımcılığa karşı koruma sağlayan yasal düzenlemeler gibi çeşitli örnekler mevcuttur (Krook ve Norris, 2014). Olumlu eylem politikaları, yapısal, kurumsal ve kültürel engellerle yüze kalan kadınların siyasete katılımını kolaylaştırmak ve teşvik etmek, erkeklerle olan rekabetlerindeki adaletsizliğin etkisini azaltmak açısından önemlidir.

Bu bölümde öncelikle dünyadaki diğer ülkelerin olumlu eylem politika örnekleri sunulacak, ardından da Türkiye'deki siyasi partilerin vadettiği veya uygulamaya koyduğu benzer politikalar aktarılacaktır.

A. OLUMLU EYLEM POLİTİKALARINA İLİŞKİN DÜNYADAKİ İYİ UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Kadınların siyasete katılımının ve siyasi kurumlardaki temsil yetlerinin artırılması için, en sık uygulanan politikalarından biri cinsiyet kotası uygulamasıdır. Cinsiyet kotası uygulaması kadın adaylar için talep oluşturarak, uzun soluklu bir temsiliyet dengesi kurma amacı da taşımaktadır (Krook 2010).

Dahlerup'a (2006) göre üç tip cinsiyet kotası uygulaması vardır: Anayasal ve/veya yasal olarak rezerve edilmiş koltuklar, aday kotası ve siyasi partilerin gönüllü

olarak koyduğu kotalar. İlk kategoride yasal çerçeve ile kaç kadının seçileceği belirlenirken, diğer iki kategoride aday listelerinde minimum kadın aday oranı belirlenmektedir. Bu da kimi zaman yasal bir düzenleme ile kimi zaman da siyasi partilerin tüzükleri aracılığıyla uygulamaya konulmaktadır. Ancak her durumda kota

uygulamalarının *kritik azınlık* denilen yüzde 30 veya yüzde 40 oranında kadının siyasete katılımını sağlaması beklenmektedir. Türkiye'de anayasal veya yasal olarak belirlenmiş bir cinsiyet kotası uygulaması mevcut değildir. Ancak siyasi partilerin kendilerinin gönüllü cinsiyet kotası uygulaması mümkündür.

Parlamentolar Arası Birlik (IPU) verilerine⁵ göre 2021 itibariyle 48 ülkenin 36'sında (yüzde 75) cinsiyet kotası uygulaması mevcuttur. Güncel bir

araştırmaya göre ise, yaklaşık 30 yıldır var olan cinsiyet kotası uygulamaları aracılığıyla ulusal parlamentolarda kadınların oranı yüzde 12 seviyesinden yüzde 24 seviyelerine yükselmiştir (Bush ve Zetterberg 2020).

Bu niceliksel artışa bir örnek Tunus'taki deneyimdir. Tunus'ta Nisan 2017'de geçen bir yasa ile partilerin listelerinin başında eşit sayıda kadın ve erkeği aday göstermesi şart koşulmuştur. Bu seçim mevzuatı, yatay ve dikey eşitliği destekleme ve kadınların temsilci olarak seçilmesi için daha fazla fırsat yaratma amacı gütmektedir. Yatay eşitlik Tunus genelinde belediye seçim listelerinde eşit kadın ve erkek aday olmasını, dikey eşitlik ise kadın ve erkeklerin her listede dönüşümlü olarak yer almasını gerektirir. Kota yasasının sonucu olarak da ülke genelinde Mayıs 2018 belediye seçimlerinde seçilenlerin yüzde 47'sini kadınlar oluşturmuştur⁶.

Belçika ve İspanya'da ise kota uyumu sağlama konusunda cinsiyet eşitliği hedefini karşılamayan partilerin adaylık listeleri reddedilmektedir.⁷ Fransa'da da 1999 yılında anayasada kabul edilen değişiklik, seçim liste-

lerindeki adayların yüzde 50'sinin kadın olması gerektiğini, aksi takdirde siyasi partilerin mali yaptırımlarla karşı karşıya kalacağını belirtmektedir. Meksika'da aday listelerinde ve yedek listelerde yüzde 50 kotaları geçerlidir⁸. Arjantin, tüm ulusal seçimler için parti seçim listelerinin seçilme şansı yüksek olan adayları arasında en az yüzde 30 kadın olması gerektiğini belirlemiştir⁹.

Kota uygulaması dışında siyasi partiler ve siyasi kurumlar farklı politikalar geliştirerek kadınların siyasete katılımını ve temsilde eşitliğini kurmaya çalışmaktadır. Bunların arasında seçim listelerinin cinsiyet eşitliğini gözeterek şekilde yapılması, çoklu oy pusulası uygulamaları, ücretsiz adaylık başvurusu imkanları gibi kadınların siyasete katılımını kolaylaştırıcı ve teşvik edici politikalar bulunmaktadır. Örneğin, Ruanda'da 2001 ve 2006 yerel seçimlerinde üçlü oy pusulası kullanılmıştır¹⁰. Buna göre seçmenler; bir genel oy, bir kadın temsilci oyu ve bir genç temsilci oyu olmak üzere üç aday tercihinde bulunmuşlardır. Bu uygulama, seçmenleri kadınlara oy verme konusunda rahat hissettirmek ve yerel yönetimlerde kadın temsilci sayısını artırmak için yapılmıştır¹¹.

Nijerya'daki Halkların Demokratik Partisi (PDP) ön seçimlerinde ise, kadınların aday adaylıklarına yüksek maliyetler nedeniyle başvuramadıkları fark edilince; kadınlardan ücret alınmamasına karar verilerek kadınların aday olabilmelerinin önü açılmıştır¹². Partinin kadın kolları yoktur. Bunun yerine kadınların Ulusal Kadın Lider ile bir araya gelip ilgili konuları tartışması için bir forum görevi gören Kadın Daimi Komitesi bulunmaktadır. Bu toplantılarda da kadınların, kadınları nasıl tanıtacakları ve seslerini nasıl duyuracakları konusunda stratejiler geliştirilmektedir.¹³

Avustralya'daki İşçi Partisi (ALP) de, yeterli sayıda kadın adayın gösterilmesi koşuluyla, tüm seçimlerde üç veya daha fazla parti pozisyonunun kadınların yüzde 40'ın-

dan ve erkeklerin yüzde 40'ından az olmamak üzere doldurulmasını şart koşmaktadır. Ayrıca; parti konferansları ve forumlarında da, kadın ve erkeklerin ayrı ayrı en az yüzde 40 oranında temsil edilmesini şart koşmaktadır.¹⁴

Uruguay'daki seçim düzenlemelerine göre de, kadın ve erkek adaylar seçim listelerinde ilk 15 sırada olmak üzere temsil edilmektedir. Yalnızca iki adayın yarıştığı durumlarda da, iki adaydan birinin kadın olması gerekmektedir.¹⁵

Meksika'da, Ulusal Hareket Partisi'nin (PAN) kadın üyeleri ise, kota reformunu desteklemek ve parti tabanının desteğini almak amacıyla erkek meslektaşlarını eğitmektedir. Kadın adaylara yönelik seminerler, çalıştaylar, forumlar ve kurslar aracılığıyla kadınların ve erkeklerin

siyasi yeteneklerinin eşitlenmesi amaçlanmaktadır. Eğitimler, ihtiyaçlara göre farklı konulara değinmekle birlikte motivasyon, tutum, ekip çalışması ve kadınları ilgilendiren konuları içermektedir. Kampanyaya katılmak veya kampanya koordinatörü olmak isteyen kadınlara da katılımlarını artırmak amacıyla kurslar açılmıştır.¹⁶

Kosta Rika'daki Yurttaş Eylem Partisi (PAC), tüzük ve yönetmeliklerinde cinsiyet eşitliğini ele almasının yanı-

sıra, düzenlemelerin nasıl uygulandığını izlemek, raporlamak ve tavsiyelerde bulunmakla görevli bir Cinsiyet Eşitliği Savcılığı kurmuştur.¹⁷

Birleşik Krallık'ta ise aynı adı taşıyan bir web sitesini içeren Muhafazakâr Parti'nin "Kazanan Kadınlar" (Women2Win) inisiyatifi, yeni kadın üyelerin işe alınmasında ve parti içinde başarılı olmaları için ihtiyaç duyduklarında kadın üyelere eğitim ve rehberlik desteği sağlamada aktif bir rol oynamıştır.¹⁸

Farklı cinsiyet kotası uygulamalarının temelinde ülkelerdeki farklı demokrasi düzeyi ve seçim sistemi yat-

Seçimlerdeki cinsiyet kotası uygulamalarının, sonuç eşitliğinden ziyade fırsat eşitliğini sağlamaya yönelik olduğu görülmektedir.

maktadır (Dahlerup, 2007). Buna göre, seçim sistemleri ile uygulanan kotaların iki farklı eşitlik kavramıyla ilişkili olduğu savunulabilir: fırsat eşitliği ve sonuç eşitliği (*equality of opportunity and equality of result*)¹⁹. Ancak, seçimlerdeki cinsiyet kotası uygulamalarının, sonuç eşitliğinden ziyade fırsat eşitliğini sağlamaya yönelik olduğu görülmektedir²⁰. Cinsiyet kotalarının kadın adayların sadece erkek adaylarla rekabet ettiği fiili durumu değiştirdiği söylenilebilir. Yukarıda aktarılan iyi örneklerse kadınların siyasete katılımına yönelik hem *fırsat eşitliği* hem de *sonuç eşitliği* sağlamaktadır.

B. TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİLERİN ÖNERDİĞİ OLUMLU EYLEM POLİTİKALARI

Türkiye'de, parlamento bazında uygulanan veya siyasi partiler için bağlayıcı olan yasal/anayasal cinsiyet kotası düzenlemesi bulunmamaktadır. Ancak siyasi partiler kendi içlerinde çeşitli gönüllü kota uygulamalarını hayata geçirebilmektedir. Tablo 10 bu uygulamaları; TBMM'de grubu bulunan AKP, CHP, İYİ Parti, MHP ve HDP üzerinden açıklamaktadır:

TABLO 10: TBMM'DE GRUBU BULUNAN PARTİLERİN CİNSİYET KOTASI ORANLARI

Cinsiyet Kotası	
Adalet ve Kalkınma Partisi	Yok (Tüzükte kota uygulamasına yer verilmemiştir)
Cumhuriyet Halk Partisi	Var (Cumhuriyet Halk Partisi Tüzüğüne göre %33)
Halkların Demokratik Partisi	Var (HDP 2015 Seçim Bildirgesine göre %50)
Milliyetçi Hareket Partisi	Yok (Tüzükte kota uygulamasına yer verilmemiştir)
İYİ Parti	Var (Parti Tüzüğüne göre %25)

Kaynak: Ahmet Ali Ugan, "31 Mart 2019 Mahalli İdareler Genel Seçimi Seçim İstatistikleri Bülteni". Kesit Akademi Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 9: sf. 397, 398. (Erişim Tarihi: 06.08.2021) & Esra Arslan "Siyasi Partilerde Cinsiyetin İzini Sürmek; AKP, CHP, MHP ve HDP Örnekleri" Fe Dergi 11, no. 1 (2019): sf.69 & Siyasal partilerin web sayfalarında yer alan parti tüzüklerinden alınmıştır.

Tablo 10'dan hareketle siyasi partilerin cinsiyet kotaları ile ilgili de şunlar söylenebilir:

2003 yılında düzenlenen parti kongresinde merkez yönetim kurulu üyeleri için yüzde 20 kotası kararı alan AKP, 2004 yılında yapılan yerel seçimler özelinde de kadın adaylar için yüzde 30 kota uygulamasına karar vermiştir. Ancak bu girişimlerin dışında parti tüzüğünde cinsiyet kotası yer almamaktadır. Bu karar günümüzde ise uygulamada değildir. Örneğin, 2019 yerel seçimlerinde AKP'den aday olan 1282 kişiden sadece 26'sı kadın adaydır (yüzde 2,02)²¹. Aynı şekilde, MHP de, tüzüğünde kadın kotası ile ilgili bir uygulamaya yer vermemektedir.

CHP'de ise merkez yoklaması ile belirlenen milletvekili, il genel meclisi ve belediye meclisi adaylıklarında, parti meclisi seçiminde, il ve ilçe yönetim kurullarının seçiminde, il kongre delegeleri ve kurultay delegeleri seçimlerinde yüzde 33 cinsiyet kotası uygulanmasına karar verilmiştir. Ancak, kadın temsiline, parti meclisi ve yüksek disiplin kurulu dışında, kotanın öngördüğü oranın altında kaldığı görülmektedir (Bkz. Tablo 3, 4, 7, 8, 9).

HDP seçim yasasında da yüzde 50 cinsiyet kotasının genel ve yerel seçimlerin tüm aşamalarında uygulanması ve kadın adaylara finansal destek sağlanması kararlaştırılmıştır. Burada kadın milletvekili, il ve ilçe belediye başkanı ve idari kurullarındaki kadın oranlarıyla yüzde 30 olan kritik eşiğe ulaşıldığı görülmektedir (Bkz. Tablo 3, 4, 7, 8, 9).

Son olarak İYİ Parti ise, milletvekili genel seçimlerinde merkez yoklaması yoluyla belirlenecek adayların seçilmesinde yüzde 25 cinsiyet kotası uygulamaktadır. Ayrıca, kota il genel meclisi ve belediye meclisi üyelikleri ile Genel İdare Kurulu seçimlerinde, il, ilçe, belde yönetim kurullarının seçiminde, kongre ve kurultay delegeliği seçimlerinde, Merkez Disiplin Kurulu ve İl Disiplin Kurulu üye seçimlerinde uygulanmaktadır. Başkanlık Divanı'nda, Genel İdare Kurulu ve Merkez Disiplin Kurulu'nda görev alan kadın yüzdelerine bakıldığında ise, yüzde 25 kota kararının başarılı olduğu görülmektedir (Bkz. Tablo 4).

Türkiye'de var olan olumlu eylem politikalarının kota üzerinden şekillendiği ve uygulamada eksik kaldığı görülmektedir. Dolayısıyla, siyasi partilerin kadınları siyasete katılmaya teşvik eden alternatif bir stratejisinin olmadığı ortaya çıkmaktadır.

C) BULGULAR VE ANALİZ

Raporun üçüncü bölümünde, saha araştırması kapsamında yapılan yarı yapılandırılmış mülakatlardan derlenen bulgular sunulacaktır. İkinci bölümde aktarılan yapısal, kurumsal ve kültürel engeller başlıklı sınıflandırma çerçevesinde oluşturulan sorulara verilen yanıtlar, bu sınıflandırma ışığında incelenecektir. Bu inceleme tematik analiz yoluyla, yorumsamacı bir yaklaşımla yapılmıştır.

Bu bölümde, ilk olarak yapısal engeller içinde ele alınan sosyoekonomik kaynaklara erişimin, medeni durumun ve içinde bulunulan yaş grubunun etkisine dair deneyimler tartışılacak, ardından güçlü parti ve güçlü lider yapılanmaları ile, seçim sisteminin etkisi temaları çerçevesinde kurumsal engellere odaklanılacaktır. Son olarak da kültürel engellere ilişkin deneyimler, eril siyasi kültürün ve toplumsal cinsiyet rollerine dair beklentilerin etkisi temaları çerçevesinde aktarılacaktır. Ancak siyasi alanda yapısal, kurumsal ve kültürel engellerin, kadınların karşısına genellikle beraber ve birbirini büyüten bir şekilde ortaya çıktığının gözden kaçırılmaması gerektiğini vurgulamak, bu raporun bulguları açısından önemlidir.

Bu bölümdeki bulgular arasında karşılaşılan engellere dair deneyimlerin dışında, katılımcıların mücadele stratejileri ve siyasi partilerin toplumsal cinsiyet eşitliği açısından performanslarına dair değerlendirmeleri ile önerileri de yer almaktadır.

1. KADINLARIN SİYASİ HAYATLARINDA KARŞILAŞTIKLARI ENGELLER

Literatürde kadınların siyasete katılımına dair engeller temelde üç başlıkta incelenmektedir: yapısal, kurumsal ve kültürel (Sumbas, 2020; Norris ve Lovenduski, 1993; Norris ve Inglehart, 2001; Fox ve Lawless, 2011). Bu ayrımın ışığında hazırlanan sorularla, katılımcılara hem siyasi alana girerken hem de siyasi kariyerlerinde karşılaştıkları engeller sorulmuştur.

Türkiye'deki siyasi sistemin temel aktörü olan siyasi partiler, siyasete giren kişilerin temel siyaset yapma alanlarıdır. Bu sebeple; görüşülen kadın siyasetçiler dahil siyasetteki kadınların genel olarak bir parti içinde politik sosyalizasyonu yaşadığı bilindiğinden, araştırmada kadınların partilerinde aldıkları görevlerde ve sahada siyasi çalışma yürütürken yaşadıkları sorunlara özel olarak odaklanılmıştır. Alan çalışmasının bulguları temelinde, literatürdeki üç temel başlığa dair deneyimlerinin derlenmesi amaçlanmıştır. Bu noktada belirtmek gerekir ki; söz konusu olan sınıflandırma, analitik ve sistematik bir değerlendirme açısından gerekli olsa da pratikte, birbirini etkileyen ve zaman zaman bir arada deneyimlenebilen siyasi ilişki ve pratiklere dayanmaktadır. Bu nedenle, araştırmaya katılan kadın siyasetçilerin deneyimleri, bu üç engel kategorinin iç içe geçmiş bir şekilde var olduğunu göstermektedir.

A. YAPISAL ENGELLER

Yapısal engellere dair bulgulara öne çıkan temel konu sosyoekonomik statü olmuştur. Katılımcıların gelir durumu, eğitimi, mesleği, medeni durumu ve yaşı, bu araştırma kapsamında, sosyoekonomik statüyü oluşturan öğelerdir. Katılımcıların aktardıkları deneyimler de bu alt başlıklar ışığında incelenecektir. İlk olarak gelir durumu, eğitim ve mesleğin etkisine dair bulgular sosyoekonomik kaynaklara erişim başlığında değerlendirilecek, ardından medeni durum başlığı altında çocuk sahibi olmak, bekâr olmak, aileyle yaşamak gibi durumların etkisine dair deneyimler sunulacaktır. Son olarak da yaş başlığı altında, katılımcıların yaşlarının siyasi yaşamlarındaki etkisine ilişkin deneyimleri tartışılacaktır. Bu temalar; kültürel ve yapısal engellerin birliğinde de ele alınabilir ancak bu araştırma raporunda, Türkiye’de sosyal ve siyasal statüyü belirleyen değişkenler oldukları için yapısal engeller başlığında incelenecektir.

i. Sosyoekonomik Kaynaklara Erişimin Etkisi

Siyaset yapmanın ekonomik maliyeti hem kadınlar hem de erkekler için geçerli bir engeldir. Katılımcıların da altını çizdiği gibi kadının ekonomik bağımsızlığı “siyaset yapma özgürlüğü”ne sahip olmasını sağlamaktadır.

“...siyasete girmek biraz ekonomik kaynağa ulaşmış olmayı, boş zamanı gerektiren bir şey. Yani bir kere ekonomik kaynağa ulaşmış olmak kadın için çok zor” (Mülakat 7, eski AKP üyesi)

“...kadının ekonomik bağımsızlığı yoksa, cebinde verecek parası yoksa ya da aracına dolduracak benzin parası yoksa asla siyasete girmesi müm-

kün değil.... benim ekonomik bağımsızlığım var; siyaset yapma özgürlüğüm vardı.” (Mülakat 12, eski CHP üyesi)

“Kadının siyasetteki yeri sadece zaman, eğitim, farkındalık meselesinin yanında tabii ki ekonomik özgürlüğü de çok önemli.” (Mülakat 9, İYİ Parti)

Siyaset yapma özgürlüğüne sahip olacak sosyoekonomik kaynaklara erişmek kadınlar için genelde belirli bir eğitim seviyesinde ve mesleklerinde belirli bir noktaya geldiklerinde mümkün olabilmektedir. Örneğin görüşülen 13 katılımcının sekizi üniversite mezunu iken yalnızca bir katılımcı ilkökul mezunudur. Katılımcıların hemen hemen hepsi meslek sahibidir. Bazı katılımcılar siyasete girme hikayelerini anlatırken kariyerlerinde belirli bir seviyeye geldiklerini ve bu sayede toplumsal fayda sağlayabileceklerini düşündüklerini belirtmişlerdir. Benzer şekilde bazı katılımcılar da sahip oldukları eğitim seviyesinin yarattığı farkındalığa, siyasete girmede etken olarak işaret etmişlerdir.

“Şimdi yaş kemale erince insan yaşamını değerlendiriyor, Anlamlı bir yaşam sürdüm mü şimdiye kadar? Neyi eksik bıraktım, neyi yapayım?’ diye. ‘O zaman bir potansiyelim varsa bunu kendim için mi toplum için mi yapmalıyım?’ sorusunda, toplum için yapmanın daha etkin olduğunu, daha yapmam gerektiğini düşündüm. Çünkü artık toplumsal sorunlara sorgulayıcı bakıyordum ve birilerinden de hesap sormaya başlamıştım, aktif vatandaşa dönüştüm.” (Mülakat 1, eski CHP üyesi)

“Farkındasınız, belli bir eğitiminiz, belli bir kültürünüz var ama toplumsal farkındalığa farklı bir gözle bakıyor olmak, bilimsel bir gözle bakıyor

“Kadının ekonomik bağımsızlığı yoksa, cebinde minibüse verecek parası yoksa ya da aracına dolduracak benzin parası yoksa asla siyasete girmesi mümkün değil...”

olmanın da verdiği telaşla diyeyim siyasete girmeye karar verdim... Bunu neden yaptım dersiniz, dediğim gibi zamanım vardı, kültürel farkındalığım arttı bu dönemde. Toplumda daha farklı gözlemlerle bakmaya başladım ve burada kadının da bence yerinin ne kadar siyasette eksik olduğunu ne kadar az katılım olduğunu gözlemledim. Ben de siyasal hayata bir atılım yapmak istedim açıkçası.” (Mülakat 9, İYİ Parti)

Gelir durumu, eğitim seviyesi ve mesleki konum kadınlar için siyasete girmede erkeklerle kıyasla daha ayırt edici etkenlerdir. Siyasi arenada erkeklerle rekabet edebilmek için kadınların daha çok çalışması, daha yüksek eğitim seviyesine ulaşması, sosyoekonomik kaynaklara erişiminin daha fazla olması gerekmektedir.

“Mesela kadın aday olacaksanız mükemmel aday olacaksınız; üniversite mezunu olacaksınız, yabancı diliniz olacak veya yüksek lisans, doktora yapmış olacaksınız. Ama erkeklerle bakıyorsunuz ilkökul mezunu biri aday oluyor. Kimse ona “Niye ilkökul mezunusun?” demiyor ama kadın daha aday olacağı zaman diyor ki, “Ya ben işte lise mezunuyum, ben ortaokul mezunuyum, ben nasıl aday olayım?” (Mülakat 12, eski CHP üyesi)

Eğitim seviyesi, kariyer ve gelir durumu ile şekillenen sosyoekonomik statü kadınlar için siyasi alana girebilmek ve varlık gösterebilmek için belirleyici bir yapısal etken olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple, kadınların “siyaset yapma özgürlüğü”, sahip oldukları sosyoekonomik kaynaklar ile doğrudan ilişkilidir.

ii. Medeni Durum ve Çocuk Sahibi Olmanın Etkisi

Kadınların medeni durumları ve çocuk sahibi olup olmadıkları sosyoekonomik statülerine ve siyasi kariyerlerine dair belirleyici unsurlar arasındadır. Bu durum baskın ataerkil kültürün etkisiyle de gelişmektedir ancak medeni durum sosyal ve siyasal statüyü belirlediği için, yapısal engeller kapsamında incelenecektir.

Bu çerçevede katılımcıların aktardıkları deneyimler, bekâr olmanın kadınların siyasi kariyerlerinde dezavantaj olarak işlediğini göstermektedir. Buna göre evli olmayan kadın siyasetçilerin “makbul” siyasetçi sayılmaması, değersizleştirilmeleri ve hatta tehdit unsuru

olarak görülme söz konusudur. Bekâr veya boşanmış olmak, kadınları toplumsal normların yarattığı beklentilerin dışına yerleştirerek, siyasi kariyerlerinin gelişmesine engel olabilmektedir.

“...bekârsanız da, evet, tabii ki daha özgür, daha zamanınız size ait şekilde yapıyorsunuz. Ama bu defa bekâr kadınlara da farklı bakılabiliyor. Yani şöyle, kötü bakılıyor demiyorum, çok büyük bir haksızlık olur ama şöyle söyleyeyim, ben her toplantıya gidişimde “Ne zaman evleneceksin?” diye soruyor bana kurul üyelerimiz... Bekâr kadın aynı zamanda toplumsal normlara aykırı kadın, ‘Partimizin biraz geleneksel, hani vekil olacaksa ailesi olan, çocuğu olan yapımızda uygun, makul bir kadın olması önemli. Örnek olsun, ne güzel bir aile yaşantısı var.’ Bekâr kadın öyle değil; ‘Direkt yıktı bütün tabuları, sivri kadın, tehlikeli kadın, feminist kadın, geleneksel yapımıza aykırı görülen bir kadın olarak siyasi temsiliyeti daha az uygun’ olarak görülebiliyor. ‘Çıkmış orada kürsüde konuşuyor ama evde kalmış. Şimdi çıkacak orada konuşacak da arkasında da kimse yok, bunun arkasında kim var acaba?’ Başarısız bir yere atfedilebiliyoruz.” (Mülakat 2, CHP)

“Ben her toplantıya gidişimde ‘Ne zaman evleneceksin?’ diye soruyor bana kurul üyelerimiz...”

“...erkekler siyasette kadını cinselliğinden azade görmek istiyorlar...bekâr kadın ise cinselliğiyle var, tehlike olarak algulanıyor... [bekâr kadınlar] siyasetçi kimliğiyle değil, genç, bekâr kadın kimliğiyle tanınıyor...” (Mülakat 13, HDP)

“İnsanların oturmuş bir ilişkileri ya da işte bir nişanlılığı, evliliği filan olunca artık o insan, topluluğa

daha makbul biri olduğu için daha siyaset yapabilir, daha yönetebilir, daha güçlü, daha ayakları yere basan biri olarak görülüyor.” (Mülakat 3, CHP)

Buna karşın, evli olmak kadınları siyasi alanda avantajlı konuma yerleştirmektedir. Evli kadınlar, toplumsal normlara uydukları için daha “makbul” siyasetçiler olarak görülmekte, bekâr veya boşanmış kadınların bu konuda yaşadığı değersizleştirmeye maruz kalmamaktadırlar.

Ancak, evli kadınların sahip olduğu bu avantaj, çocuk sahibi olduklarında dezavantaja dönüşmektedir. Küçük yaşta çocuğu olan kadınların siyasi yaşama katılması ya çocuklarını büyüttükten sonra ya da çocuk bakımında destek alabilecek kaynaklara sahip olduktan sonra mümkün olmaktadır.

Örneğin bir katılımcı, genç yaşta siyaset yapan kadın sayısının azlığını çocuk sahibi olmanın yarattığı sorumluluğun etkisi üzerinden açıklamış ve siyasete genellikle “ununu eleyip, eleğini asmış”, yaşça büyük kadınların girebildiğini aktarmıştır.

“Şunu ifade edeyim: Çocukları olan, genç olan ve hayatın çok aktif böyle içerisinde olan hanımları ben çok siyasetin içerisinde görmüyorum, aktif siyasetin içerisinde görmüyorum. Bizim genel olarak Türkiye’de de böyle düşünüyor belki, dünyaya baktığımızda da öyle. Genç yaşta siyaset yapılısın, yaşlanınca çekilsin değil aslında. Genç yaştasınız, çalışıyorsunuz, çocuklarınızın olması bile aslında çok büyük bir sorumluluk ve çocuk zaten çok başka bir şey... [Bu yüzden] yaş olarak çok ileri seviyede, emekli olmuş, ununu elemiş, eleğini asmış hanımlarla genelde muhatap oluyoruz” (Mülakat 5, SP)

Bir katılımcıya göre, emekli olmayı beklemeden bu maliyeti azaltmanın bir yolu çocuk bakımı gibi alanlarda dışarıdan yardım almaktır.

“Kadının siyasetteki yeri sadece zaman, eğitim, farkındalık meselesinin yanında tabii ki ekonomik özgürlüğü de çok önemli. Öyle bir ekonomik özgürlüğe sahip olduğunuz zaman evdeki birtakım sorumluluklarınızı başkalarına devredebiliyorsunuz, yarıdımcularınıza devredebiliyorsunuz. Onun da tabii

çok büyük bir katkı sağlıyor bu tabii ki ekonomik özgürlük. Bunu yapamayan bir sürü insan var. Bu benim için çok büyük tabii ki ayrıcalık, şans diyeyim.” (Mülakat 9, İYİ Parti)

Medeni durumun sosyal statü üzerindeki etkisi, siyasi alanda da görülmektedir. Bekâr olmak kadın siyasetçiler için değersizleştirici bir unsur iken, evli olmak onların daha makbul görülmesine sebep olmaktadır. Ancak bu avantaj, küçük yaşta çocuk sahibi olan kadınlar için bir dezavantaja dönüşmektedir. Bu sebeple, çocuklu kadınların siyasi alanda varlık göstermesi ya, çocuk büyütme sorumluluğu sebebiyle gecikmekte, ya da çocuk bakımı konusunda destek alabilmekle mümkün olmaktadır.

iii. Yaş Grubunun Etkisi

Sosyoekonomik statüye dair bulgularda ortaya çıkan son unsur yaş ile ilgilidir. Toplumsal yaşamın genelinde genç ve yaşlılar arasında saygı hiyerarşisi bulunmaktadır. Bu hiyerarşi siyasette deneyim farkına da işaret ettiği için kendini daha net bir şekilde göstermektedir. Genç olmak deneyimsizlikle ilişkilendirilip, bu kişilerin yaşça büyük meslektaşları kadar saygı görmemeleri sonucunu doğurmaktadır. Genç kadın siyasetçiler ise hem yaşları hem de cinsiyetleri sebebiyle siyasi alanda genç erkeklere göre çok daha az ciddiye alınmaktadır ve siyasi kariyerlerinde ilerleme göstermek için network kurmaları zorlaşmaktadır (Stockemer ve Sundström, 2019). Dolayısıyla siyasete girenler genelde yaşça daha büyük kadınlar olmaktadır. Bu durum araştırmaya katılanların yaşlarına bakıldığında da teyit edilebilir. Araştırma katılımcılarının yaş ortalaması 45,5’tir ve katılımcıların çoğu siyasete 40’lı yaşlarından sonra girmiştir. Yaşı bu ortalamanın üzerinde olan bir katılımcı genç kadın meslektaşlarının yaşadığı zorlukları teslim etmekte ve asıl siyasetin dışında olanın kendileri olması gerektiğini aktarmaktadır.

“Diyoruz ki ‘genç yok’, ben kadından daha çok gençleri önemsiyorum çünkü gençlere bu fırsat verilmiyor. 40 yaşına gelen insana deniyor ki, ‘sen çok gençsin, bekle, zamanın gelmedi.’ Yahu, Atatürk 38 yaşında Cumhuriyeti kurmuşsa, 40 yaşındaki adam niye Meclis üyesi olmasın, niye belediye başkanı olmasın? Bence tam da gençler olmalı; bu çağ, gençle-

*rin çağı. Bence bu koltukları gençlere devretmeliyiz.”
(Mülakat 12, eski CHP üyesi)*

**“Atatürk 38 yaşında
Cumhuriyeti kurmuşsa, 40
yaşındaki adam niye Meclis
üyyesi olmasın, niye belediye
başkanı olmasın? Bence
tam da gençler olmalı; bu
çağ, gençlerin çağı. Bence
bu koltukları gençlere
devretmeliyiz.”**

Genç yaşta siyasete giren kadınlar da hem diğer siyasetçiler hem de seçmenler tarafından deneyimsizlikleri ön plana sürülerek değersizleştirilmekte, sözlerine ve çalışmalarına saygı duyulmamaktadır.

*“Bir gün bir yerde konuşma yapıyorum, orada açığa soru gelmedi. Birkaç gün sonra telefonum çaldı, bir adam. ‘Ben Parti Meclisi’ndenim, şurada yaptığımız konuşma ile ilgili itirazım var’ [diyor]. Ben de ‘yazılı olarak itiraz verin, komisyonda tartışalım’ diyorum ama o itirazlar hiç gelmiyor, çünkü onun asıl derdi bana ders vermek, bana had bildirmek... daha tecrübeli [siyasetçilere] söyleyemediğini bana söylüyor, en zayıf halka olarak beni görüyorlar.”
(Mülakat 13, HDP)*

“Şununla çok karşılaşıyorum, ‘Ama senin yaşın kadar benim tecrübem var’ falan diyenlerle çok karşılaşıyoruz.” (Mülakat 5, SP)

Deneyimler, yaş hiyerarşisinin ekstra bir yapısal engel olarak genç kadınların karşısına çıktığını göstermek-

tedir. Cinsiyet hiyerarşisinin etkisi böylece genç kadın siyasetçiler için katmerlenebilmektedir.

B. KURUMSAL ENGELLER

Kurumsal engeller kapsamında seçim ve parti sistemleri, partilerin aday gösterme süreçleri, parti içi demokrasi gibi birçok konu sayılabilmektedir. Araştırma katılımcılarının aktardığı deneyimler, özellikle güçlü parti ve güçlü lider yapılanmalarına ve seçim sisteminin dolaylı etkisine odaklanmıştır. Buna göre parti içi demokrasi eksikliğine de işaret eden güçlü parti ve güçlü lider yapılanmaları kadınların önündeki en temel kurumsal engeldir. Bu durum, kadınların siyasi kariyerlerinin doğrudan parti lideri ve parti içinde iktidar sahibi olan erkek “kapı bekçilerinin” etkisiyle şekillenmesine yol açmaktadır. Seçim sistemi ise daha dolaylı yoldan kadınların aday olmalarını etkilemektedir. Aday listelerinin erkek iktidar odakları veya “abiler” tarafından, çoğunlukla kadınların söz hakkı olmadan şekillendiriliyor olması, kadınların siyasete girmesi önünde de dolaylı bir engel oluşturmaktadır. Araştırmanın bulguları bu iki tema üzerinden aktarılacaktır.

i. Güçlü Parti ve Güçlü Lider Yapılanmalarının Etkisi

Türkiye’deki güçlü siyasi parti ve güçlü lider yapılanması, kadınların siyasete katılımı önündeki en temel kurumsal engeli teşkil etmektedir. Katılımcıların deneyimlerine bakınca, Türkiye’de siyasete atılmış ve siyasi kariyer yapmak isteyen kadınların, sosyoekonomik engelleri aşsalar dahi lider odaklı siyasi parti engeline de takıldıkları görülmektedir. Bu engel iki katmanlıdır: siyasi partilerdeki karar mekanizmalarının da çoğunlukla erkekler tarafından kontrol ediliyor olması, kadınların “kapı bekçileri” (Norris ve Inglehart, 2007) olan erkek siyasetçilerin yardımı olmadan aday olamadıklarını ve, aynı zamanda, siyasi kariyerinde ilerleyemediğini göstermektedir. Aşağıdaki alıntı, partideki “abiler” olarak nitelenen bu kapı bekçisi meselesinin, nasıl erkeklerin elinde ve tekelinde olduğunu anlatır niteliktedir.

“... işin enteresan kısmı zengin, parası çok olan kadınlar olabilir ama para da çok sökmez... Kadınlar için olan, etkin olan tek etken, bir erkeğin sizi bu partide koruyup kollamasıdır. Yani bunu çok acı

“... işin enteresan kısmı zengin, parası çok olan kadınlar olabilir ama para da çok sökmez... Kadınlar için olan, etkin olan tek etken, bir erkeğin sizi bu partide koruyup kollamasıdır.”

söylüyorum; ya partilerin belli başlı şeyleri vardır, etkin abiler işte genelde bunlar genel başkan yardımcısıdır ya da işte popülerdir ya da bir genel başkanın en yakınında güvendiği kişiler, danışmanları olabilir... Neticede evet, hepsi erkek bu ekip başkanının ve bu ekip başlarından birinin sizin arkamızı koruyup kollaması lazım sizin bir yere gelmeniz için. Örneğin vekil aday listesi mi oluşturulacak? Vekil aday listeleri oluşturulacak. İşte bu çok önemli insanlar bir masada otururlar, işte genel başkan da orada olur, ya da genel başkan ayrıca fikirlerini söyler... o masada kimlerin olmasına karar verilmişse onlar tarafından tartışılır ve listeler oluşturulurken, sizi 10. Sıradan, 20. Sıraya atmak istediğinde biri ‘onu 20’ye yazalım, çalışsın’ dediğinde bir tanesi, ‘öbür abinin şunu yapması lazım, ‘Hayır 10’da olacak, kırmızı çizgi, orada olacak, gerisini tartışalım.’ Birinin sizi koruması gerekiyor, bunun istisnası yok. Ya da genel başkan diyecek ki ‘10. Sırada olacak’, ya da genel başkan sizi koruyacak. Bu pazarlıklar bu şekilde dönüyor; hep o abiler arasında ve o abiler sizi koruyacak.” (Mülakat 2, CHP)

Benzer deneyimleri paylaşan iki katılımcı da, aday belirleme ve liste oluşturma süreçlerinde kadınların yokluğunun kadınları nasıl mağdur ettiğini anlatarak “kapı bekçisi” veya “başkanın adamları” pozisyonu denebilecek bu tür karar verici konumların, kadınların siyasal ilerlemesi önündeki engellerden birisi olduğunu anlatmaktadır.

“Şöyle bir şey var siyasi partilerde -ne yazık ki benim bâlâ anlamlandıramadığım bir şey-: Teşkilatta birtakım -özellikle bu seçimler zamanı- aday olacağı kesin gözü ile bakılan birtakım insanlar bir gelip birtakım anlaşmalar yapıyorlar, bunu fark ettim, bunu gördüm ne yazık ki. Bu insanlar birtakım al-ver ilişkileriyle anlaşmalar yapıyorlar, birlikte genel merkezde işte listelerin hazırlanmasına karar verecek olan o sözde genel başkan yardımcılarında oluşan kurulla görüşüyorlar... en uygun liste budur, bu liste uyumlu çalışacaktır falan diye birtakım taahhütlerde bulunuyorlar... Bunu yaptıkları için biz o halkanın içine giremiyoruz. Bizi almayışlarının sebebi bizimle ilgili de oraya verdikleri rapor şu şekilde: ‘O bizimle uyumlu çalışamaz’... . Siyasette belli bir alanda yer alabilmesi için kadının ya vitrinlik olması gerekiyor biri, ikincisi ya arkasının çok güçlü kuvvetli olması gerekiyor...” (Mülakat 8, eski AKP üyesi, şu anda SP’de)

“Olağanüstü kurultay günü siyasetin bütün erkek egemen yüzünü görmüştüm ben. Böyle ‘başkanın adamları’ dediğim insanlar vardı etrafta... ‘listeleri ben yaparım’ diyen adamlar vardı.” (Mülakat 1, eski CHP üyesi)

Güçlü siyasi parti ve güçlü lider yapılanmalarının yerel siyasetteki etkisi de kadınları benzer şekilde karar alma süreçlerinin dışına itmektedir. Bu etkiyi yerel siyasette daha belirgin hale getiren unsur ise enformel, ahbap-çavuş ilişkilerinin yerel bağlamdaki belirleyiciliğidir. Yerel siyasette bu tarz, erkekler tarafından kurulan, ilişki ağlarına daha sık rastlanmaktadır ve bunların belirleyici olduğu bağlamlarda kadınların siyasette kendilerine yer açması daha zordur (Buckley, 2020). Yerel siyaset deneyimi olan katılımcılar, erkek meslektaşlarının bazı konuları “ya içerken ya da maç muhabbeti” gibi “erkek mecrası” olarak tanımlanan alanlarda çözdüğünü söylemektedir. Başka bir katılımcı da aday listelerinin gece saatlerinde, otel odalarında hazırlandığını aktararak, yerel siyasette kadınların karar alma süreçlerinden nasıl dışlandığına dair deneyimini paylaşmıştır.

“Kadın arkadaşlarımız ısrar ediyor, ‘Sen İl Kadın Kolu başkanısın, bu kadın aday belirlenmiş. Niye sizin haberiniz yok?’ İl Başkanı’na gittim, ‘Başkanım bu adayları ne ara belirlediniz? Ben biz buradayız,

aynı binada görev yapıyoruz” dedim... Sonra haber aldık ki gece otelde, 2’den 5’e kadar toplanmışlar erkek etkin partililer ve listeyi birbirlerinin kontenjanları, üyelerine, delegelerine göre belirlemişler. Bir kadının gece 2 ile 5 arası bir otel odasında ne yazık ki aday belirlenmesi mümkün değil... Yani kapı arkalarında, meyhanelerde, otellerde vs. erkek erkeğe ne yazık ki adaylaşma süreçlerini de veya işte büyük otellerin lobilerinde son verilmesi gerekir kanaatindeyim.” (Mülakat 12, eski CHP üyesi)

Söz konusu “kapı bekçilerinin” erkek değil de kadın olması, bu etkiyi tersine çevirme potansiyeli taşımaktadır. Örneğin bir katılımcı siyasete giriş hikayesini aktarıken, karar verici sayılabilecek bir konumdaki kadının desteğini ifade etmektedir.

“Aslında bakarsanız hiç siyaset aklımda yoktu, hiçbir şekilde düşünmüyordum. Ama tabii ki az önce bahsettiğim gibi ne yazık ki 28 Şubat gibi bir dönemden geçiyorduk. O zamanki yönetimden kaynaklanan birtakım sıkıntılardan dolayı böyle bir süreç yaşadığımızı düşünüyorduk. Bu yönetimin değişmesiyle alakalı, o zamanlar yaşadığımız küçük olsa işte bizim de birtakım fikirlerimiz vardı, düşüncelerimiz vardı. AK Parti o zamanlar kuruldu, kurulmak üzereydi, kuruldu sonrasında. Buna rağmen ben siyasette aktif biri olarak rol almak gibi bir şeyim yoktu, düşüncem hiçbir zaman yoktu, olmamıştı. Ancak uzaktan diyelim akraba olduğumuz bir hanımefendinin AK Parti’de milletvekili adayı olması hasebiyle benim basın danışmanlığını yapmamı, üstlenmemi istemişti o dönemde. Babamı araya koydukları için babam kıramadığım için kabul ettik.” (Mülakat 8, eski AKP üyesi, şu anda SP’de)

Lider odaklı parti yapılanmalarının kadın siyasetçilerin buldukları pozisyonda inisiyatif almalarını da engellediği görülmektedir. Kadınların siyasete girmesi ve kariyer yapması önündeki engeller aşılsa dahi, parti içinde yönetici konumda olan erkekler veya “abiler”, kadınların geldikleri görevde iktidar sahibi olmalarına da engel olabilmektedir. Bir katılımcı parti içindeki görevinde inisiyatif alamamasını karşılaştığı asıl zorluk olarak tasvir etmektedir.

“Kadına karşı zorlamalar, kadını zorlayan şeyler hep siyasetin üst kademesinde. Yani siyasi partilerin

üst kademelerinde kadın çok zorluklarla karşılaşılıyor, çok zorlanıyor. Hatta hiçbir şeye sayılmıyor diyelim. Kadına siyasi partilerdeki üst kademeler gazı veriyorlar, işte sahada siz çok önemlisiniz, siz olmazsanız biz sahada olamayız bilmem neyi falan gazı veriyorlar ama kadın gidip bir talepte bulunduğu zaman, örnek veriyorum benim yönetimimde bir kadın veya mahalle temsilcim veya müşahidim var, bir talebi var, kadın çalışıyor sahada, sahanın nabzını tutuyor, bana getiriyor. Biz onun sayesinde o sahayı çok iyi tanıyoruz, biliyoruz. Kadının günü geliyor, bir ihtiyacı oluyor. Örnek veriyorum, evladıyla ilgili işe ihtiyacı oluyor veya eşiyle ilgili işe ihtiyacı oluyor. Allah vermesin, Allah kimseyi darda bırakmasın inşallah, bir gıda paketine bile belki ihtiyacı olabiliyor. Bununla ilgili talebe gittiği zaman veya dediğim gibi bu kadını biz belediyede şurada değerlendirelim, belediyede meclis üyeliğine aday gösterelim gibi bu talepte gittimiz zaman, ‘Siz de her şeyi istiyorsunuz’ diyorlar. ‘Gönüllü çalışacaksınız, çalışın yoksa sizinle uğraşamayız.’” (Mülakat 8, eski AKP üyesi, şu anda SP’de)

Başka bir katılımcı ise, kadınların parti içi bütçe dağılımı konusunda da dışarıda bırakıldığını, böylece kadın kolları çalışmalarının etkin bir şekilde yürütülemediğini belirterek, inisiyatif alamama durumunu farklı bir şekilde örneklendiriyor.

“Örneğin bütçenin yüzde 10’unu kadın kollarına, işte yüzde 5’i de gençlik kollarına verilir diye partide bir karar var... ama hiçbir zaman para olarak verilmiyor. Siz bir siyasi çalışmaya gideceksiniz, siyasi çalışma yürüteceksiniz, gittiğiniz yere bir araçla gitmeniz gerekir, araç yok, araç verilmiyor. Ben tamamen özel aracımla çalıştım, bütün partide çalıştığım sürede. Ama benim aracım olduğu için çalışabildim, olmayan arkadaşlarımız ne yazık ki bu çalışmalarını sürdüremediler, partiden bu konuda bir destek göremediler... Mesela bir hediye götürceksiniz, bir yemek yiyeceksiniz, gittiğiniz evi ziyaret edeceksiniz, bir broşür bastıracağız, bunlar için bir destek yok...” (Mülakat 12, eski CHP üyesi)

Benzer bir şekilde, parti çalışmalarına dair karar süreçleri de erkeklerden oluşan “dar ekipler” tarafından domine edilmekte, böylece kadınların bu kararlara katılımının önüne geçilmektedir.

“Böyle bir 15-20 kişilik veya bir kongreye hazırlanı-
lıyordur. O zaman kritik kararların alındığı yerler-
de tabii ki daha az kişi
olur, ekipler daralır ve
diğer kişiler de orayı
destekleyerek hareket
eder. Yani siyaset aşa-
ğı yukarı böyle işliyor.
O dar ekiplerde hiçbir
kadın yoktu, biz de
yoktuk mesela. Kendi
arkadaşlarımız bile
bizim öngörülerimizi
veya “Şunu yapmalı-
yız” diye söylediğimiz
önerilerimizi erkek-
lerin söylediği kadar
önemsemiyorlardı,
dikkate almıyorlardı.”
(Mülakat 3, CHP)

Güçlü parti ve güçlü li-
der yapılanması parti içi
demokrasinin eksikliğine
işaret etmektedir. Ancak
bu durum kadınları daha
çok etkilemektedir. Zira
güçlü parti ve güçlü lider
yapılanmaları, erkeklerin karar alıcı pozisyonda olduk-
ları yapılarıdır. Bu erkek “kapı bekçileri” böylelikle hem
kadınların adaylaşma süreçlerinde hem de siyasi kari-
yerlerinde belirleyici konumları sebebiyle engel teşkil
edebilmektedirler.

ii. Seçim Sisteminin Etkisi

Kadınların karşılaştığı kurumsal engeller içinde seçim
sistemi önemli bir yer teşkil etmektedir. Nispi seçim sis-
temleri tek adayın seçildiği çoğunluk sistemine göre, ge-
nelde kadınların lehine işlemektedir (Salmond, 2006;
Krook, 2010). Ancak yüzde 10 barajlı liste usulüne da-
yalı orantılı seçim sistemi Türkiye’de erkek egemen bir
siyasi gelenek ve erkeklerin elinde belirlenen bir süreç
olarak işlediği için zaman zaman bir avantaj değil, bir
dezavantaj olabilmektedir. Oylama usulüne göre değil
de ekseriyetle erkek olan “kapı bekçileri,” “abiler,” ve “li-
derler” tarafından belirlenen aday listelerinde; kadınlar

genelde listenin seçilebilir sıralarına yerleştirilmemek-
tedir. Kadın siyasetçilere fikirleri sorulmamakta, bilgi
verilmemekte ve kadınlar
bu karar alma sürecine
belki de hiç dahil edilme-
mektedir. Eski AKP üyesi
bir kadın siyasetçi, buna
dair deneyimini şu şekilde
anlatmaktadır.

***™Kritik kararların
alındığı yerlerde tabii ki
daha az kişi olur, ekipler
daralır ve diğer kişiler
de orayı destekleyerek
hareket eder. Yani
siyaset aşağı yukarı
böyle işliyor. O dar
ekiplerde hiçbir kadın
yoktu, biz de yoktuk
mesela.”***

“...İnsanlar nasıl aday
oluyor, aday listeleri nasıl
belirleniyor? Bir kara kutu
yani. Siz aday adaylık için
başvuruyorsunuz, ondan
sonrası listelerin yayımlan-
ması tamamen kara kutu.
Hiçbir şekilde bilinmiyor,
kim ne diyor, nasıl oluyor?”
(Mülakat 7, eski AKP üye-
si)

Eski CHP üyesi olan bir
katılımcı ise cinsiyet ko-
tasının aday listesi oluşturu-
lurken tam olarak uygulan-
mamasını bu çerçevede
eleştirmektedir:

“Partide kota sistemi vardı, benim çalıştığım Cum-
huriyet Halk Partisi’nde yüzde 33 kota uygulaması
vardı o tarihlerde... Fakat kotalar dahi uygulanma-
dı, yani yüzde 33 kadın uygulanması gerekirken 15
tane aday seçilecekti, bu 15 kişinin 15’i de seçilebi-
lir sıralardan 1+1 veya 2’ye 1 gibi belli bir oranda
yerleştirilmesi gerekirken, bu listelerde kadınlar en
arka seçilemeyecek sıralara yerleştirilip, erkekler en
ön sıralara ya da seçilebilir sıralara getiriliyordu.”
(Mülakat 12, eski CHP üyesi)

Seçim sistemleri, kadınların önünde daha dolaylı bir
kurumsal engel olabilmektedir. Özellikle de erkek ege-
men güçlü parti yapılanmaları ile birleştiğinde liste
usulü seçim sistemleri, tek adaylı sistemlere göre sahip
oldukları avantajı yitirmektedir.

C. KÜLTÜREL ENGELLER

Kadınların siyasete katılımına ilişkin literatürde, Türkiye’de özellikle yerel siyasette kültürel engellerin diğer tüm engel kategorilerinden daha etkili olduğu ifade edilmektedir (Sumbas, 2020). Bu raporun kapsamı ve bulguları açısından bu değerlendirme Türkiye’de siyasetin her alanı için söylenebilir. Özel olarak eril siyasi kültüre ve ataerkil toplum yapısının yarattığı beklentilere işaret eden bu faktörler, toplumun geneline hâkim olan erkek egemen bakış açısının siyasi alanı şekillendirmesine sebep olmaktadır (Norris ve Inglehart, 2001; Fox ve Lawless, 2011; Shvedova, 2005; Paxton ve Hughes, 2015). Bu kültürel engeller içinde şu başlıklar ele alınabilir: özel ve kamusal alanlar arasındaki “cinsiyetlendirilmiş iş bölümü anlayışı”, kadınların yönetmeye erkekler kadar elverişli olmadığı zihniyeti, kadınların önceliğinin annelik, ev bakımı olduğu düşüncesine bağlı zaman kullanımı kısıtlaması, baba-koca (eş) desteğine muhtaç olma gerekliliği. Diğer bir deyişle, siyaset alanı toplumun geneline hâkim olan erkek egemen kültürel pratiklerinden ve bunların çeşitli izdüşümlerinden azade değildir. Bu bölümde aktarılan deneyimler de yukarıda sıralanan temalar ışığında incelenmiştir.

i. Eril Siyasi Kültürün Etkisi

Araştırmaya katılan kadınların ortaklaştığı temel konulardan biri yerel ve ulusal siyasetin erkek egemen yapısı olmuştur. Bu erkek egemen yapı aslında toplumun geneline hâkim olan erkek egemen kültürel yaklaşımın siyasete yansımaya bir örnektir. Bazı katılımcılar bu erkek egemen kültürel yaklaşımın tarihini ve devamlılığını, “5 bin yıllık zihniyet” ve “genetik kodlarına işlenmiş” gibi benzetmelerle açıklamışlardır.

“...iş dinamiklerinde erkek egemen toplumun hangi siyasi parti, hangi ideoloji olursa olsun, genetik kodlarına işlenmiş bir takım negatif durumlar var; tüm dünyadaki kadın siyasetçilerin yaşadığı şeyler bunlar.” (Mülakat 4, İYİ Parti)

“Beş bin yıllık bir zihniyet var ve sürekli erkekler kendini öncü, kendini bilirkişi [gören], sürekli kadını küçümseyen, vekil de olsan fark etmiyor, başkan da olsan fark etmiyor.” (Mülakat 6, HDP)

“Beş bin yıllık bir zihniyet var ve sürekli erkekler kendini öncü, kendini bilirkişi [gören], sürekli kadını küçümseyen, vekil de olsan fark etmiyor, başkan da olsan fark etmiyor.”

“Şimdi şöyle, iki şey var: Bir tanesi [siyasette] sizden istenilen davranış kodu var; kadın olun, erkek olun, mutlaka itaat isteniyor sizden. İki, erkeklerin hiyerarşisi içinde de ikincisiniz. Yani hem hiyerarşiksiniz hem de hiyerarşi içinde ikincisiniz.” (Mülakat 1, eski CHP üyesi)

Toplumun geneline hâkim olan erkek egemen kültürün etkisiyle siyasi kültür de erilleşmiştir. Bu eril siyasi kültürün farklı katmanları bulunmaktadır. Bu katmanları bulgular aracılığıyla incelerken önce özel ve kamusal alan ayırımına ve bu ayırımın yarattığı sonuçlara odaklanılmıştır. Diğer katmanlar ise sırasıyla mekânsal etkiler, siyasi rekabette kadının tehdit olarak görülmesi ve iletişim dili başlıklarında incelenmiştir. Son olarak eril siyasi kültürün itici güç olduğu deneyimler aktarılmıştır.

Özel-Kamusal Alan Ayırımının Etkisi

Bir kültürel engel olarak eril siyasi kültür temel olarak özel ve kamusal alan arasındaki cinsiyetlendirilmiş iş bölümü anlayışından beslenmektedir. Bu anlayışa göre kadınlar özel alana, yani eve ve aileye aittir; erkekler kamusal alana aittir. Kamusal bir iş olduğundan dolayı siyaset de kadınlardan ziyade erkeklere daha uygun görülmektedir. Özel ve kamusal alan arasındaki bu farkın siyasetteki yansımaya bir katılımcı yemek hazırlama ve sunma metaforuyla açıklamıştır. Katılımcıya göre, kadınlar yemeğin sunumuna kadar tüm hazırlıkları yapsalar dahi, “mutfaktan bu tabağı alıp içeriye sunan kişi” olamamaktadırlar.

“..bana sorsalar ki bir kadın siyasette nedir? Şey olarak düşünün; bir ev hanımı, evin annesi -ben ev hanımı olduğum için bu şekilde söylüyorum- pazara giden, malzemeyi alan, eve gelip yemeği yapan, onu tabaklara çok güzel servis yapan ama mutfaktan bu tabağı alıp içeriye sunan kişi olmuyorsun. Dönüşte o bulaşıkları bir yıkayan kişi de sensin ama sunumda hiçbir zaman kadın olmuyor. Benim görüşüm, şahsi görüşüm bu. Benim için siyaset bu; en kızdığım, en sıkıldığım, tavır aldığım, her zaman söylediğim, hiçbir zaman değişir mi? Değişmez.” (Mülakat 10, İYİ Parti)

Özel alan ve kamusal alan arasındaki ayrımın altını çizen CHP’li bir katılımcı da siyasetin erkek işi olarak görülmesini “100 kişilik bir erkek masası” benzetmesi ile açıklamıştır. Bu masaya oturmaktan çekinmemek de erkeklere uygun görülen bir alanda kadınların var olabilmemesinin bir yolu olarak ortaya çıkmaktadır.

“Hem de erkeklerin kadınlara davranışları, erkeklerin erkeklere davranışları gibi değil. Erkekler birbirlerini yaptıkları işlerle, hayattaki başarılarıyla filan değerlendiriyorlar çoğunlukla. Ama kadınların kadın olmasıyla her şeyden önce değerlendiriyorlar. O yüzden geri kalan her şeyin yanında hem kadın olup bütün bu sosyal ortamlardan çekinmemek, 100 kişilik bir erkek masasına tek kadın olarak girmekten çekinmemek; ama aynı zamanda da herkese de belli bir mesafeyi koymak zorunluluğu getiriyor. Şimdi bu genel zorlukların bence en temelinde. Çünkü siyasetin yürüme şekli tamamen dışarıda kalmış oluyoruz veya girsek de çok zor girmiş oluyoruz.” (Mülakat 3, CHP)

Siyasetin erkek işi olarak görülmesi aynı zamanda kadınların bu alanda yöneticilik yapmaya da elverişli olmadıkları düşüncesini doğurmaktadır. Bu yüzden de kadın siyasetçilerin sözleri, çalışmaları ve vaatlerine karşı güvensizlik hali mevcuttur.

“En çok zorlandığımız yer, sıkıştıkları zaman kadın olmamızı öne çıkarmalarıyla, bununla karşılaştığımız, ‘kadınların ne işi var?’ gibi.” (Mülakat 5, SP)

“Kadın siyasetçilere inanmıyorlar. ‘Eksik etek’ diyorlar, ‘sen kadınsın’ diyorlar, ‘hadi oradan’ diyorlar.” (Mülakat 11, eski MHP üyesi, şu anda İYİ Parti’de)

Kadınların yönetmeye ehil olmadıklarına dair anlayışın yerel siyasette hem seçmen nezdinde hem de teşkilatlar nezdinde var olduğu görülmektedir. Buna göre yerel siyasette kendine yer açmaya çalışan kadınların kendilerini her iki mecrada da kanıtlaması, bu ön yargıyı kırarak şekilde çalışması gerekmektedir. Fakat bazen bu çaba da kadınların erkek bir mecra olan siyasi alandaki varlıklarını ve kariyer hedeflerini parti yönetimi, teşkilat ve seçmen nezdinde meşrulaştırmasına yetmemektedir.

“Kadına farklı gözle bakıyorlardı: ‘Sen kadınsın, ne işin var, yapamazsın, senin evde oturman lazım.’ diyorlardı. Ben bunun mücadelesini gerçekten verdim.” (Mülakat 10, İYİ Parti)

“Genel merkezdeki kadınların karşılaştığı sorunlarla yereldeki kadınların karşılaştığı sorunlar farklı. Mesela o dönemde yerelde kadın bir arkadaş şunu söylemişti: ‘Biz seçim sırasında kapı kapı geziyoruz ve farklı görüşte olan insanların da tabii ki kapısını çalıyoruz. Bazen de yalnız oluyoruz. Hatta bir seferinde -çünkü her tür insan karşınıza çıkabilir-bıçaklı birisiyle karşılaştım.’ Orada sizi kapı kapı göndermekte sorun görmeyen insanlar, delege olma söz konusu olduğunda ‘O kadar erkeğin içinde sizin yeriniz ne?’ diyorlar. Buradaki sorun işte sizin gibi birkaç kişinin olması, bu kadar erkeğin içinde işiniz ne? Evet, yereldeki arkadaşlar [için] özellikle hem toplumsal anlamda kadınların sahaya çok o kadar fazla girmedikleri, sözünün o kadar fazla duyulmadığı alanlarda yaşayanlar için gerçekten çok zor.” (Mülakat 7, eski AKP üyesi)

“Orada sizi kapı kapı göndermekte sorun görmeyen insanlar, delege olma söz konusu olduğunda ‘O kadar erkeğin içinde sizin yeriniz ne?’ diyorlar.”

Kadınların iyi yöneticiler olamayacaklarına dair düşünce-
nin temelinde ise kadınların asıl olarak rant dağıt-
mada başarısız olacaklarına dair beklenti yatmaktadır.
Siyaset erkek işi olduğu kadar, rant dağıtma aracı olarak
da görülmektedir. Rant dağıtımından pay sahibi olmak
isteyenler de bu aracı erkeklerin daha iyi kullanabilece-
ğini, kadınların ise rant dağıtmayı beceremeyeceğini
düşünmektedirler. Bu sebeple kariyerinde ilerlemesi ve
dolayısıyla rant dağıtımında söz sahibi olması bekle-
nenler erkekler olmaktadır.

*“Diğer yönlerden de siyasetin içinde de özellikle teş-
kilatların alt birimlerinde sanki şöyle bir algı var,
bu tamamen bir hissiyat, bütün kadın siyasetçilerin
hissiyatı da budur diye tahmin ediyorum: Sanki er-
kek siyasetçiler daha hızlı ilerleyecekmiş, daha hızlı
bir menzile varacakmış gibi, bütün teşkilatların,
erkek siyasetçilerin ve itibar etme oranları kadına
oranla biraz daha yüksek. Yani nasıl açıklayayım
ben size bunu? Yani “başkanım” diye peşinden ko-
şulur ya siyasette, erkek siyasetçinin peşinden biraz
daha fazla koşar bizim insanımız. Sebebi de bence
bu: X Bey, nasıl olsa çok ilerleyecek, biz onunla ya-
kın olalım, yarın onunla yakınlığımızı siyasetten ya
da başka sebeplerle kendi lehimize kullanabiliriz
gibi yani.” (Mülakat 4, İYİ Parti)*

Bu beklentinin etkisi yerel siyasette daha iyi gözlemlen-
mektedir. Bir katılımcının ifadesiyle kadınlar “akçeli iş-
ler” yapmaya eğilimli değildir. Rant yaratma ve dağıtma
beklentisini karşılamadıkları için de siyaseten başarısız
görülmede ve siyasi alanda yükselmeleri engellenmek-
tedir.

*“Birtakım akçeli işler dönüyor. Kadınlarla bu akçeli
işleri döndüremezsiniz. Çoğu, asla ve kata bunlara
tevessül etmez. Mesela kadınlar meclis üyesi sıra-
lamalarında hep geridedir ve bunun temel sebebi
de budur. Yani Türk siyasetinde maalesef yerel yön-
etimlerde böyle bir gerçek var. Meclis üyeleriyle
çevirmeyen iş yok. Kadın meclis üyesi çok olduğu
zaman taş koyulur sizin bu çevirmeye çalıştığımız
işlere. Dolayısıyla yerelde kadın siyasetçi desteklen-
mez... Yerel yönetimlerde kadın siyasetçilere verilen
görevlerde, daha doğrusu ihdas edilen görevlerde ve-
rilen sorumluluklar, erkeklere göre biraz daha hafif
sorumluluklar. Bu da küçük çıkarlar doğrultusunda*

*toplumun ya da iş insanlarının, erkek siyasetçilerin
peşinden gidip onları daha bir yüceltmelerini ama
bu yüceltmelerin arkasında da kendi menfaatleri
var tabii, atıyorum, ruhsat alacak ya da ne bileyim
imarla alakalı bir sıkıntısı var ya da benzeri etkin
şeyler. Dolayısıyla kadın siyasetçi bir nebze olsun
geri planda kalıyor.” (Mülakat 4, İYİ Parti)*

Bulguların eril siyasi kültürün yarattığı engellere dair
işaret ettiği ilk katman özel alan ve kamusal alana dair
cinsiyetlendirilmiş iş bölümünün etkisine ilişkindir. Bu
iş bölümünün yarattığı mekanizma, siyasetin erkek işi
olarak görülmesine, kadınların bu alanda yetersiz ad-
dedilmelerine sebep olmaktadır. Bu mekanizma yerel
siyasette daha görünür olmaktadır.

Eril Siyasi Kültürün Mekânsal Etkisi

Eril siyasi kültürün mekânsal etkileri de mevcuttur.
Siyasetin erkek işi olarak görülmesi, fiziki koşulların
da bu ön kabulde şekillenmesini doğurmuştur. Siyaset
yürütülen mekanlar kadınları yok sayarak düzenlen-
miştir. Özellikle yerel siyasette bu durum daha çok dik-
kat çekmektedir. Aşağıdaki anekdot bu durumun nasıl
kadınları rahatsız edecek sonuçlar yarattığına güzel bir
örnek sunmaktadır.

*“Seçim çalışması yürütüyorum, stantlar kuruluyor,
siz konuşma yapıyorsunuz kürsüde. Yani kürsü bayağı
yüksek, giydiğim elbise, etek giymişiz, adım atıp çıka-
cağımız yükseklikte değil. Erkek arkadaşlarımızın ba-
cak boyuna göre, pantolon giymelerine göre ayarlan-
mış. Dedim ki bakın bugüne kadar bir kadın siyasetçi
olmayınca şuraya bir basamak koymayı bile akıl ede-
memişiz çünkü yok.” (Mülakat 12, eski CHP üyesi)*

Bu tür bir deneyim, bir erkek siyasetçinin belki de hiç
hesaba katmak zorunda olmayacağı kıyafet ve ayakkabı
tercihi kadar küçük gündelik detayların kadın siyaset-
çiler için nasıl bir siyasal yüke dönüştüğünü anlat-
maktadır.

Benzer bir şekilde, siyasi partilerin il binalarının yerleri
ve fiziki koşulları da kadınların bu alanlarda var olma-
yacakları beklentisiyle belirlenmiştir. Bazı katılımcıların
saha çalışmaları esnasında kadın tuvaleti olmayan
ilçe binalarıyla karşılaşmış olmaları veya ilçe binalarını

nın, yine erkek mekanları olan, kıraathane ve birahane yakınlarında seçilmiş olması, eril siyasi kültürün yerel siyasetteki mekânsal etkisine güzel birer örnek teşkil etmektedir.

“Kadın kollarının hiç olmadığı yerler vardı. Şu anda tamamlanıyor ama hiç olmayan bir yerde mesela şunu duymuştum, kadın tuvaleti yok ilçe binasında. Yani kadının geleceği düşünülmemiş ki oraya kadın tuvaleti bile yapmamışlar.” (Mülakat 3, CHP)

*“İlçeleri gezdiğim zaman bizim ilçe başkanlıkları-
mız ya birahänenin yanı ya bir kıraathänenin yanı.
Çünkü ilçe başkanlarımız ya oyun oynuyorlar -yani
hepsi için diyemeyeceğim ama- çoğu ya işyerine ya-
kın ya birahaneyeye ya oyun oynayacağı yere yakın ilçe
binaları kiralamışlar. Dedim ki, “Bu böyle olmaz.
Buraya küçük ilçelerden hiçbir kadın gelmez.” Yani
“namus” kavramının çok baskın olduğu o küçük ye-
rel yönetimlerde, yerel
birimlerde kadın ora-
ya geldiği zaman kötü
gözüyle bakılır, anılır,
gelemez. Biz bir karar
aldık, ilçe binalarının
yerleri değişsin.” (Mü-
lakat 12, eski CHP
üyyesi)*

Bulgulardan da görüleceği üzere, kadınların kamusal alandaki görünmezlikleri, siyasi mekanların düzenlenmesinde de etkili olmuştur. Bu da eril siyasi kültürün bir diğer katmanının fiziksel koşulların ve mekanların kadınlar düşünülmeden düzenlenmesi olduğunu göstermektedir.

Siyasi Rekabette Kadının Tehdit Olarak Görülmesi

Eril siyasi kültür içindeki bir diğer katman da eril tahakküme tehdit olan iktidar sahibi kadınlara yönelen haset ve öfkedir. Seçmenden takdir gören, siyasi kariyerinde ilerleyen ve ön plana çıkan kadınların erkek meslektaş-

ları tarafından tehdit olarak görülmesi söz konusudur. *“Bizim en çok karşılaştığımız şey, bey başkanlarımız bizim önümüzde ciddi şey oluyor. Kadın arkada durmalı algısı var hâlâ... Evet, eşi ölenler kiskanmasın diye kadınlı-erkekli yan yana yürümez, biri arkadan gelirmiş vs. gibi durumlar anlatılırdı. Şimdi bunu kadın arkada olmalı gibi bir algıyla ortaya koyuyorlar ve bunu inancımızla bağdaştırmak çalışılıyor, öne çıkmaya çalışmayın gibi bir algı var. Ben öne çıkmaya çalışmıyorum, mesela, genel merkezin bizim çalışmalarımızla ilgi şu ay şu hafta planlarımız var, çalışmalarımız var, onları yapıyoruz. Bulduğumuz bölgede bu çalışmalarını yürütüyoruz. Kurumlarla, yetkililerle görüştüğümüzde bey başkanımızın bundan çok rahatsız olduğunu bilmek çok ilginç geliyor mesela. Kendisi de yıllardır siyasetin içerisinde, genç yaşta siyasetin içerisinde olmuş bir arkadaşımız. Bence şöyle söyleyeyim, daha öncesinde nasıl bakılıyor bilmiyorum ama bir kadın hem iki kere milletvekili aday olmuş ki bu, aman beni aday yapın diyerek olunan bir şey değil;*

insanlar çalışmalarınızı görüyorlar, hitap ettiğimizi görüyorlar, insanlar niyetinizi görüyorlar ve sizi aday yapıyorlar. Bu aman aday olayım dediğim bir süreç de olmadı hiçbir zaman. Ama burada şunu da görüyorum; çekememe -bunu ifade etmek bile bana çok tubaf geliyor ama- hani böyle içten içe kiskanma bir durum da olabiliyor.” (Mülakat 5, SP)

“...bizim ülkemizde kadın olmak zor, gerçekten çok zor. Neşeli olursun bir kulp bulurlar, üzgün olursun bir kulp bulurlar, başını açar-

sın bir kulp bulurlar, başını kapatırsın bir kulp bulurlar, bir erkekle merhabalaşırsın bir kulp bulurlar derken bu anlamda bunlarla mücadele ederek siyaset yapmak gerçekten çok zor. Yol arkadaşların bile zamani gelince senin azıcık başarılı olduğunu gören yol arkadaşların bile, kadınlardan çok seni erkekler kiskanıyor.” (Mülakat 11, eski MHP üyesi, şu anda İYİ Parti’de)

Kadınlar siyasette ön plana çıktıkları anda erkekler için siyasi alandaki ayrıcalıklı konumlarını sarsan birer tehdit unsuruna dönüşmektedirler.

“... erkekler, kendileri olmak istedikleri hedefte, aynı doğrultuda yürüyen, güç de yetenek de atfettikleri kadın gördüklerinde bir erkekten ziyade irkiliyorlar. Aynı yolda bir erkekten ziyade kadınlara daha olumsuz güdüleniyorlar. Çünkü, ‘Bu kadın da nereden çıktı?’ diye düşünüyorlar, en temelde şey fikri var; bir erkeğin aynı şekilde vekillik istemesi normal bir şeydir ama bir kadın, ‘Of, şimdi bununla mı uğraşacağım?’ gibi bakıyorlar çünkü hak etmediğini düşünüyorlar.” (Mülakat 2, CHP)

Kadınlar siyasette ön plana çıktıkları anda, erkekler için siyasi alandaki ayrıcalıklı konumlarını sarsan birer tehdit unsuruna dönüşmektedirler. Katılımcıların deneyimleri, erkeklerin, seçmenden takdir gören, siyaseten sermaye biriktiren kadınlara karşı haset ve öfke duyduklarını göstermektedir.

Eril Siyasi Kültürün İletişim Diline Etkisi

Bulgulara göre eril siyasi kültürün etkilerinin son katmanı iletişim ve kullanılan dile ilişkindir. Kadınların siyaset alanının dışında görülüyor olması ve siyasetin temel olarak “erkeklerin alanı” olarak görülmesi burada egemen olan dile ve iletişim tarzına da yansımaktadır. Kadınların erkeklerle ait görülen kamusal alandaki varlığı “unutulmakta” veya görmezden gelinmektedir.

“...bazen benim bayan olduğumu unutupuyorlar, bir erkek sohbetinin içinde, ‘arkadaşlar bir bayan var içinizde ona göre bir konuşun edin’ diyordum...” (Mülakat 10, İYİ Parti).

“... ben dediğim gibi avukatım... Benim yüzüme baka baka adımı söyleyerek ‘X Bey’ diyen çok oldu mesela. Çünkü bu bir erkek mesleği halkın bilinçaltında, siyaset de öyle. (Mülakat 4, İYİ Parti)

Kadınların görmezden gelinmeleri aynı zamanda seslerinin duyulmaması veya sözlerine kıymet verilmemesi sonucunu da doğurmaktadır. Bu da kadınları sessizliğe itebilmektedir. Bir katılımcı toplantılarda sözünün kesilmesi çekincesiyle daha az konuştuğunu aktarmaktadır.

“Kadınlar çok büyük toplantılarda genellikle sözleri çok kesileceği için konuşmakta daha çok çekinirler.

Ben de aynı düşünceyi yaşadım, öyle bir duyguyu yaşadım.” (Mülakat 3, CHP)

“Kadınlar çok büyük toplantılarda genellikle sözleri çok kesileceği için konuşmakta daha çok çekinirler.”

Başka bir katılımcı ise, erkek meslektaşları tarafından “sen bilmiyorsun, bak o böyle yapılır” denilerek sözünün değersizleştirildiğini ifade etmektedir.

“[erkekler] rekabeti de mansplaining ağırlıklı yapıyorlar. ‘O iş öyle değil, sen bunu bilmiyorsun, bak o böyle yapılır’ diyerek yapıyorlar... Yani kadın olup da siyasette mansplaininge maruz kalmayan yok.” (Mülakat 2, CHP)

Aktarılan deneyimler, eril siyasi kültürün kadınların siyasi alanda söz söylemelerinin de önünde engel oluşturduğunu göstermektedir.

Eril Siyasi Kültürün İtici Gücü

Eril siyasi kültür, kadınların siyasete katılımını zorlaştırmakla beraber kadın hakları ve kadın bilinçliliği olanlar için güdüleyici de olabilmektedir. Bu durumla mücadele etmek arzusu, bazı katılımcılar için siyasete girmenin sebeplerinden biri olmuştur. Aşağıdaki alıntılar üç farklı siyasi partiden kadının benzer motivasyonlara sahip olduğunu göstermektedir.

“O dönemde bilinçli değildik ama kadının ölümünü kabul etmek ama çok zoruma gidiyordu. Neden bir kadın böyle oluyor? Sonra kızı hastaneye götürdüler, bakire çıkınca boşandılar. Bu sefer kayımbaba yalvarıyor, gelinimizi istiyoruz, şöyle böyle. Ama

çok zoruma gitmişti. Bir kadın neden böyle oluyor, sokak ortasında rencide ediliyor, kaynanası, kocası dediği adam anlamadan dinlemeden saçından tutup sürüklüyordu. Ve kadın çalışması yürüteceğim yönünde, neler yapabilirim neler edebilirdim, nasıl bir çalışma yürütebilirim diye sürekli bir arayıştaydım. Sonra işte partiyle tanıştım. Tanıştıktan sonra özellikle kadın sorunlarıyla ilgilendim, kadın sorunlarını merak ettim.” (Mülakat 6, HDP)

“Ama üniversite bittikten sonra özellikle aktivist bazda merakım uyandı diyebilirim, kadın hakları, insan hakları bakımından biraz gözlem yapmaya başladım. Henüz örgütlü değildim açıkçası ilk etapta... Bir gün ofisimde otururken dedim ki, biz kadın hakları için mücadele veriyoruz ama kararları erkekler alıyor mecliste. Yani hukuki olarak düzenlemeleri de sonuçta erkek aklı yapmış oluyor, yasa yapıcı bir erkek aklı var. Dolayısıyla bizim dahil olmamız gerekiyor diye düşünürken buldum ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin ilçe binasına ertesi gün gittim.” (Mülakat 2, CHP)

“...Biz basın toplantısı yapmıştık, bu şekilde kadınlar siyasi hayattan, çalışma ve eğitim hayatından dışlanıyor, biz bununla mücadele edeceğiz demiştik. Çok kısa bir süre sonra zaten AK Parti'nin kuruluşu gündeme geldi Fazilet Partisi kapatıldığı için. Ben de bu siyasi alanın iyi bir zemin olduğunu düşündüm.... Benim için de en çok girmeme sebep olan, gerçekten başörtülü kadınların bu alanlardan dışlanması ve siyasetin çok etkili bir alan olduğunu görmemdi” (Mülakat 7, eski AKP üyesi)

Bulguların da gösterdiği gibi eril siyasi kültürün kadınlar için yarattığı engeller çok katmanlıdır. Özel alan ve kamusal alan arasındaki cinsiyetlendirilmiş iş bölümünün etkisiyle kadınlar siyasi çalışmalara ve yönetmeye uygun görülmemekte, kadınların rant yaratma ve dağıtma konusunda başarısız olacakları düşünülmektedir. Siyasetin mekânı

ve iletişim dili de bu eril kültürün etkisiyle, kadınları görmezden gelecek şekilde kurgulanmıştır. Dahası, ön plana çıkan kadın siyasetçiler, erkeklerde haset duygusunu uyandırmaktadır.

Kültürel engellere dair sonraki bölümde toplumsal cinsiyet rollerine dair beklentilerin etkisi iki ayrı alt başlıkta incelenecektir.

ii. Toplumsal Cinsiyet Rollerine Dair Beklentilerin Etkisi

Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin beklentiler de özel ve kamusal alan ayrımı ile ilişkilidir. Erkek egemen bakış açısına göre özel alanda yer alan aile ve ev içi işler kadının birincil sorumluluğu olarak görülmektedir. Diğer bir deyişle, kamusal alandaki işlerin erkekler tarafından idare edilmesi beklenirken, özel alandaki işlerden kadınlar sorumlu tutulmaktadır. Bu beklentinin etkilerine dair deneyimler iki alt başlık etrafında toplanmıştır. İlk alt başlık aile kurumunun kadının siyasete atılmasındaki etkisine odaklanırken, ikinci alt başlık ev içi emek yükünün eşitsiz dağılımının etkisine dair deneyimleri aktarmaktadır.

Ataerkil Aile Kurumunun Etkisi

Toplumsal cinsiyet rollerine dair beklentilerin yarattığı kültürel engeller, ilk olarak ataerkil değerlerle şekillenen aile kurumu üzerinden incelenebilir. Aile kurumunun ataerkil yapısına dair bir katılımcı “evin içinde de erkek devlet var” benzetmesini yapmaktadır.

“Erkekler sürekli alışmışlar, dışarıda bir devlet var, evin içinde de erkek devlet var.” (Mülakat 6, HDP)

Toplumsal cinsiyet rollerine dair beklentiler, kadınları daha dezavantajlı bir konuma yerleştirmektedir. Kadınlar ataerkil aile içerisindeki hiyerarşideki ikincil konumları sebebiyle siyasete girme kararını bağımsız bir şekilde verememek-

te, ailenin onayına muhtaç kalmaktadırlar. Dolayısıyla ataerkil ailenin içindeki hiyerarşi kadınların siyasete yaklaşımlarını şekillendirmektedir.

“Eşimle de ben tabii ki bunun sorunlarını yaşıyorum; eşim de, “Sana ne siyasetten, sen ne uğraşıyorsun” diyor, bir de evli olduğun zaman böyle sorunlar da oluyor kadın için.” (Mülakat 11, eski MHP üyesi, şu anda İYİ Parti’de)

“Öncelikle eşinden izin alması gerekiyor eğer bir evli ise -sorunuzun başlangıcında sorduğunuz için bunu açıklıyorum-, eşi izin verirse siyasete girebiliyor. Yani partiden önce aile kurumundan onay çıkması gerekiyor ve genelde partide görev yapan kadınların eşleri de partinin üyesidir.” (Mülakat 12, eski CHP üyesi)

“Partiden önce aile kurumundan onay çıkması gerekiyor ve genelde partide görev yapan kadınların eşleri de partinin üyesidir.”

“Şimdi tabii ilk etapta eve geç vakitlerde gidiyorum, bekâr oluşumun, genç oluşumun da verdiği bir şeyle çok bu tabii eve kötü yansıdı. Babam özellikle razı olmadı bu şekilde olmasına. Önce gitmemi istemedi, sonra tabii araya girdiler falan filan derken artık bir müddet sonra kabullenmek zorunda kaldılar. Ama annemin bir lafı vardı, hiç unutmam, “Sen dışarıda başkan olabilirsin ama hâlâ benim kızımsın.” (Mülakat 8, eski AKP üyesi, şu an SP’de)

Bulguların işaret ettiği ataerkil aile yapısı, bu kurumun kadınların siyasete girerken başvuruları gereken bir onay mercii olarak işlev gördüğünü göstermektedir.

Ev İçi Emek Yükü Eşitsizliklerinin Etkisi

Kabul edilen toplumsal cinsiyet rol dağılımına göre asli yükümlülükleri aile ve ev içinde olan kadınlar, siyasi kariyerlerinde aile ve çalışma hayatı dengesini erkeklere göre daha fazla gözetmek durumunda kalmaktadır (Sevâ ve Öun, 2019). Bu sebeple, siyasete dahil olmanın maliyeti de kadınlar için daha fazladır (Karam ve Lovenduski, 2005). Kadının siyasi alana girebilmesi için ev içi sorumluluklarını yerine getirmiş olması öncelikli olarak görülmektedir (Sumbas, 2020).

Farklı partilerden kadın siyasetçilerin deneyimleri de literatürü onaylar niteliktedir. Katılımcılar, siyasete girmeleri ve devam etmelerindeki en zorlayıcı noktalardan birinin ev içi emek yükü olduğunu aktarmaktadır. Buna göre siyasi makam edinse bile kadınlardan asıl beklenti ev içi sorumluluklarını yerine getirmeleridir. Bir katılımcının, ondan iş bekleyen oğluna şaka olarak “vekil de olsam sizden kurtulamadım” demiş olması, bu beklentinin bir örneğini göstermektedir.

“... Geçen oğlum beni uyandırdı, ben de çok yorulmuşum, uyumak istemediğimi söyledim. Şöyle bir espri yaptım, ‘Vekil de olsam sizden kurtulamadım’ diye, ‘Sen bizim annemizsin, kalkıp benim üstümü ütüleyeceksin’ dedi. Hâlâ evde yemek yapıyorum, evde çamaşır yıkıyorum, biraz önce camları siliyordum. Tamamen işim iki-üç katına çıktı.” (Mülakat 6, HDP)

Bu yükü tanımlarken; evli katılımcıların özellikle çocuk bakımını vurguladığı, bekâr katılımcıların ise kendi ebeveynlerine karşı üstlendikleri bakım yükümlülüklerinin altını çizdiği görülmektedir.

“...evde iş yapmam gerekiyorsa, ev temizliği yapmam gerekiyorsa, o rutinleri devam ettirmek zorundaydım. İşte örnek veriyorum, babam böyle rahat-sızlandıkça hastaneye yatması gerekiyorsa annem hastanede onun yanında ise ben evdeki ihtiyaçları gidermek durumundayım, hastaneye gidecek şeyleri tedarik etmek durumundayım veya evdeki misafirlerle ilgilenmek durumundayım. Hem ev hayatını hem siyasi hayatı hem iş hayatını hepsini birlikte bir kadın koordine etmek durumunda kalıyor... Ama normal rutin zamanlarda da sabada olma-

mız gerektiği zaman dediğim gibi kadında öyle bir güç, öyle bir kuvvet var ki öyle bir zekâ ve öyle bir idarecilik var ki hepsini birden koordine edebiliyor.” (Mülakat 8, eski AKP üyesi, şu SP’de)

“...çocuğu olmak dezavantajlı bence. Çünkü o çocuğa bakmanız beklenir yani herkes öyle bekler. O yüzden çocuğu olan kadınların genellikle çocuklarını partiye getirdiğini, partideki çalışmalara çocukların küçüklüğünden itibaren kattıklarını hep duyuyorum, görüyorum. Bu da tabii şeyi gösteriyor: Bir şekilde evdeki yükün dışarıya taşıyabilmış güçlü kadınlar bunlar ve çok fedakârca çalışıyorlar öyle olanlar. Ama çok da büyük bir yük devam ediyor üzerlerinde. Aynı zamanda topluma karşı da bir duruş göstermiş oluyorlar.” (Mülakat 3, CHP)

“O yüzden çocuğu olan kadınların genellikle çocuklarını partiye getirdiğini, partideki çalışmalara çocukların küçüklüğünden itibaren kattıklarını hep duyuyorum, görüyorum.”

Aktarılan deneyimlere göre ev içi emek yükünün bu şekilde eşitsiz dağılımının yarattığı maliyet kadınlar tarafından daha organize, daha düzenli, daha disiplinli olarak karşılanabilmektedir. Böylece kadınlar özel alan ve kamusal alandaki konumları arasında bir denge kurmaya çalışmaktadır. Bu çaba da kadınların siyasa alanına girmesinin ve bu alanda tutunmasının, özellikle ev içi emeğin eşitsiz dağılımı sebebiyle, erkeklere göre daha maliyetli olduğunu göstermektedir.

“[Siyasete başladığımda] Evde nasıl oldu? Çok fazla [zorluk] oldu tabii ki her şey böyle programlı, saatli bayağı bir yoğun. Ama ben severek yaptığım için hiç sıkıntı değil, yani geceleri uyumadığımı dahi bilirim. Çünkü evimi de ihmal etmemem gerekiyor, koşa koşa sabah 9’da ilçeye gittiğimi bilirim, ilçenin işleri, programlar, bir de biz kurulduğumuzdan beri her şey, bütün kongreler, seçimler üst üste geldiği için sürekli sahadayız. Akşam saati geldiğinde, mutfaktır, çamaşırdır, ütüdür, sabahladığımı çok bilirim. Ama ihmal ettiğimi düşünmüyorum ama zor, bir kadın için siyaset hem çok zor hem çok keyifli.” (Mülakat 10, İYİ Parti)

“Mesela yardımcılarından birinin kayınvalidesi yatalaktı. Ona rağmen evinin temizliğini yapar, yemeğini yapar, her öğün yemeğini yapar, kayınvalidesinin bakımını yapar, gelir partide de teşkilat başkanlığı gibi bir görev vermiştim üstelik kendisine, o görevini de yerine getirirdi. Yeri gelirdi bazen gece, bazen gündüz, gıda paketi dağıtımıyla ilgili programlara bile destek olurdu.” (Mülakat 8, eski AKP üyesi, şu anda SP’de)

“Belli bir disiplin gerektiriyor açıkçası insanın hayatında. Çünkü işiniz var, eşiniz var, eviniz var. Bunlar arasında denge kurmanız gerekiyor. Bu da hep bir şey, bir düzen halinde kalmayı gerektiriyor. Onu da planlayarak, belki eş, dost arkadaşlarla gidip gelmeleri çalışmaları sürekli planlamayı tabii, yeri geldiğinde yoğun çalışmalarda da uykusuz kalmayı da bunu yaparken de tabii tek başımıza değil, ailenizle, çevrenizle, bir teşkilat içerisinde yapıyor olmak biraz daha kolaylaştırıcı oluyor açıkçası.” (Mülakat 5, SP)

Ev içi emeğin eşitsiz dağılımı, farklı siyasi partilerden kadınlar tarafından ifade edilmekte ve bu durumun yarattığı adaletsizliğin altı çizilmektedir. Fakat bu adaletsizliğin Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliği problemleriyle bağlantısı ortaya konulduğunda kamuoyundan gelen tepkiler de kadınlar için cesaret kırıcı olabilmektedir. Bu durum bir bakıma kadınların önündeki bu kültürel engellerin aslında toplum tarafından nasıl içselleştirildiğinin de göstergesi olmaktadır.

“...evdeki iş bölümü ya da kadınların üstüne hem evde hem işte hem çocuk hem hasta bakımında,

yaşlı bakımında görevlerin düşmesi ve bu işin çok saçma sapan bir şey olduğu üzerine konuşuyordum. Biri çıkıp söz aldı, "Evet biz sizi çok seviyoruz, takip ediyoruz ama burası da marjinal bir sivil toplum örgütü değil" dedi. Ondan sonra mesela orada, bu durumlarda ne söylenecek? Marjinal bir sivil toplum örgütünün söyleyeceği şeyler mi çok basit eşitlik talepleri? Değil, bunu değiştirmek kolay değil, biraz yavaş oluyor ama kadınlarda da sandığımdan çok daha hızlı oluyor. Çünkü hepimizin yaşadığı şeyleri siyasi olarak ifade etmeye başlıyoruz. Bunun için uğraşmak biraz yorucu ve can sıkıcı açkçası." (Mülakat 3, CHP)

Bir kültürel engel olarak ev içi işlerin sorumluluğunun kadına yükleniyor oluşu, kadınlar için sürekli ev ve siyasi kariyer arasında denge kurma mecburiyetini doğurmaktadır. Bu mecburiyet kadınlar için siyasete girerken ekstra bir maliyet yaratmaktadır. Kadınlar her iki alanda da var olabilmek, ataerkil aile yapısının ve toplumsal cinsiyet rollerinden doğan beklentilerin yarattığı yükleri taşıyabilmek için organize, disiplinli ve düzenli olmak zorunda kalmaktadır.

Sonuç olarak kültürel engeller kadınların karşısına birçok farklı şekilde ve kimi zaman diğer engellerle iç içe geçmiş şekilde çıkmaktadır. Ancak bu engellerin diğerlerine nazaran çok katmanlı oluşu ve geniş ölçekteki etkileri mücadele açısından da zorluklar yaratmaktadır.

2. KADINLARIN YAPISAL, KURUMSAL VE KÜLTÜREL ENGELLERLE MÜCADELE YÖNTEMLERİ

Önceki bölümde detaylı bir şekilde tartışılan yapısal, kurumsal ve kültürel engeller, kadınların karşısına iç içe geçmiş şekilde çıkmaktadır. Erkek alanı olarak siyasetin içinde varlık gösterebilmek, yalnızca yapısal engellerin değil, kurumsal ve kültürel engellerin de aşılması ile mümkün olmaktadır. Araştırmaya katılan katılımcıların hemen hemen hepsinin aktif siyasette yer aldığı düşünüldüğünde, bu engeller ile mücadele etmiş oldukları söylenebilir. Bu sebeple katılımcılara mücadele stratejileri soru olarak yönelmiştir. Bu bölümde kadınların bu soruya yanıt olarak aktardıkları deneyimler incelenmektedir.

Deneyimlere bakıldığında kadınların en yoğun olarak karşılaştıkları engel tipi kültürel engeller olmaktadır. Özellikle de attıkları her siyasi adımda siyasetin erkek işi olarak görülmesi sebebiyle kadınların yönetmeye ve siyasete elverişli olmadıkları düşüncesiyle karşılaşan kadın siyasetçiler, aslında "sürekli mücadele" halindedirler. Devam eden mücadele hali, kadınların deneyimlerini aktarırken, "savaşçı" olma, "pes etmeme" gibi tanımlamalar kullanmalarına yol açmaktadır. Diğer bir deyişle kadınlar, onlara yönetmeye uygun olmadıklarını ve siyasetin erkek alanı olduğunu söyleyen bakış açısıyla açık bir "savaş" halindedirler.

"Yani tabii ki bir sürü zorluklarla karşılaşıyorum ama ben biraz yapım itibarıyla savaşçı bir kadınum, pek pabuç bırakmıyorum böyle şeylere... Biraz inatçıyım, pes etmeyi sevmiyorum. O yüzden ki dik duruyorum, savaşıyorum...Bütün kadınları da savaşa davet ediyorum." (Mülakat 11, eski MHP üyesi, şu anda İYİ Parti'de)

"Ben biraz yapım itibarıyla savaşçı bir kadınum, pek pabuç bırakmıyorum böyle şeylere... Biraz inatçıyım, pes etmeyi sevmiyorum. O yüzden ki dik duruyorum, savaşıyorum..."

Bu açık savaş hali aynı zamanda kadınların kendilerini erkeklere ait görülen kamusal alanda açık bir şekilde ortaya koyduklarını göstermektedir. Bir katılımcının "kenarda kalmayı" reddetmesini bir mücadele yöntemi olarak dile getirmesi, bu yaklaşıma iyi bir örnek oluşturmaktadır.

"Benim avantajlarım çok fazlaydı, ben çok girgin birisiyim, hiçbir zaman çekinmedim, 'Ben kadınum,

kenarda kalayım, laf olur söz olur' gibi böyle sıkıntılar yaşamadım ama her yerinde çok mücadele ettim. Tabii ki daha böyle baskı altında büyüyen bayan arkadaşlar var, daha dışarıya çıkmamış. Bunlar sıkıntı yaşıyor mu? Yaşıyor. Ben o sıkıntıları yaşamadım. (Mülakat 10, İYİ Parti)

Kamusal alanda kendini ortaya koyan, siyasi alanda varlık gösteren kadınların karşılaştığı bir maliyet vardır. Önceki bölümde tartışıldığı gibi, eril siyasi kültürün yarattığı engellerden biri siyaseten ön plana çıkan kadınların tehdit unsuru olarak görülmesidir. Bu tehdit algısı, kadınların siyasi alanda var olma çabalarının maliyeti olarak ortaya çıkmaktadır. Bu maliyetle mücadele etmek, yüzleşmekten, tartışmaktan ve hesap sormaktan kaçınmamakla mümkün olabilmektedir.

“Öncelikle benim arkamdan konuşulmuş, çevrilmiş oluyor zaten. Ben konuyu yakaladığım anda muhabetle, yani bu konuyu ortaya çıkaran kişiyi dibine kadar araştırıyorum. Bu nedir, kim söylemiştir, neden yapmıştır? Dibine kadar araştırıyorum. Çünkü oturup da mıy mıy edip, evde ağlayacak yapımız yok.” (Mülakat 5, SP)

Kültürel engellerle kurumsal engellerin gerçek hayatta nasıl iç içe geçtiğini ve dolayısıyla mücadele yöntemlerinin de çok katmanlı olduğunu aktarmak açısından aşağıdaki anekdot çok aydınlatıcıdır. Aktarılan deneyime göre katılımcı öncelikle kurumsal bir engelle karşılaşmıştır. Parti yönetiminden istediği bütçeyi alamadığı için yapacağı siyasi çalışmalar riske girmiştir. Bu, aynı zamanda, kadının yönetemeyeceğine dair var olan kültürel ön yargının da yeniden üretilmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla katılımcı bu olayda her iki engel ile aynı anda mücadele etmek durumunda kalmıştır. Bu mücadele de katılımcının “planlı, programlı” olması, “inançla ve ısrarla” çalışması sonucu olmuştur. Böylece katılımcı hem kurumsal bir engeli alternatif bir çözüm ile aşmış, bu vesileyle de bir kadın olarak siyaset yapabileceğine ve yönetebileceğine dair ısrarını ortaya koymuştur.

“10 kişilik bir yönetimim vardı, arkadaşlarla oturduk önce İl Başkanlığı'ndan talep ettik, ‘Başkanım bize de bütçe verin, biz de bu bütçelerle yapalım, şunları yapalım’ dedik, baktık başkan bize bütçe fa-

lan vermiyor, veremiyor ya da vermiyor. Neyse, biz o zaman dedik ki ‘Arkadaşlar biz kendi bütçemizi kendimiz oluşturalım.’ Bir aidat koyduk belli bir rakamda, herkes her ay bu aidatını ödeyecek, bir kadın kolları bütçesi oluşturacağız. Bir defter aldık. Defterimize her gün kimler ne kadar veriyorsa kaydını yaptık, şeffaf da yaptık. Bir sayman arkadaşımızı belirlemiştik, o sayman arkadaşımız arkadaşlarımızdan topladı ve bütçemizi oluşturdu ve biz oluşturduğumuz bütçelerle öncelikle kendi kadın kolları odamızı yeniledik...bize başkanlığımızla birlikte bir basın danışmanı olması gerekiyor dediler ve ‘Bu da sizin basın danışmanımız’ dediler. Peki basın danışmanımız ne olacak? ‘Ücretini siz vereceksiniz’ dediler kadın kollarına. Dedim ki ‘bizim bu kadar bütçemiz yok ama şu kadar bütçemiz var. Bize basın danışmanlığını yürütebilir misiniz? Biz size düzenli ödeyeceğiz’ dedik.... Zorluklar aşılmaz değil ama bunu planlı, programlı, inançla ve ısrarla [yapabiliriz]... ‘Hayır, size para vermiyoruz’ dediklerinde, ‘Paramız yok, yapamayız’ deseydik ‘Araba vermiyoruz’ dediklerinde, ‘Araba yok, ne yapalım’ deseydik bunların hiçbirisi olmazdı. Ben şunu öneriyorum tabii benden sonra da çalışacak arkadaşlara, bilmiyorum kayda geçtiğinde bir önemi olur mu ama eğer bir hedefiniz varsa kadınların siyasette yükselmesini, bir yerde yer almasını, gelişmesini, toplumda daha az baskı görmesini istiyorsanız mutlaka ısrarcı olursunuz.” (Mülakat 12, eski CHP üyesi)

“Eğer bir hedefiniz varsa kadınların siyasette yükselmesini, bir yerde yer almasını, gelişmesini, toplumda daha az baskı görmesini istiyorsanız mutlaka ısrarcı olursunuz.”

Engellerin iç içe geçmişliğini gösteren başka bir anekdotta ise kurumsal engellerden bir diğeri olan “erkek kapı bekçileri”nin pratikte nasıl çalıştığı ve bununla mücadele etmek için kadınların ısrarının önemi ortaya konmaktadır. Aktarılan deneyime göre; katılımcı milletvekili aday olma iradesini ortaya koyduktan sonra, kapı bekçisi sayılabilecek parti yöneticilerinden biri tarafından, bulunduğu ilde yeterince kadın milletvekili olduğu söylenerek cesareti kırılmıştır. Karşılaştığı tavır karşısında katılımcının mücadele yöntemi, iradesinde ısrarcı olmak ve bunun toplumsal karşılığı olduğunu vurgulamak olmuştur. Böylece hem kurumsal bir engeli aşmaya çalışmış hem de eril siyasi kültürün yarattığı beklentileri ve ön yargıları da bu şekilde yıkmaya çabalamıştır.

“Partimizin üst yetkilileri, genel başkan yardımcılarınıdır bunlar grup başkanvekilleri falan, biriyle bir temasımız oldu. [Aday olacağı ili kastederek] ‘iki kadın milletvekili kaldırır mı?’ Benim ona cevabım şöyle oldu, ‘Neden kaldırmasın? Türkiye genelinde kadındaki çalışma stili, çalışma farkı, çalışma azmi insanlar tarafından, toplum tarafından fark edildiği, görüldüğü ve benimsendiği için kadın noktasında iki veya üç kadın olması noktasında kimsenin bir itiraz edeceğini düşünmüyorum. Bilakis daha da memnuniyet duyacağımı düşünüyorum toplumun’ diye söylemişim.” (Mülakat 8, eski AKP üyesi, şu anda SP’de)

“Erkek kapı bekçileri” veya “başkanın adamları” tasvirlerinde vücut bulan güçlü parti ve güçlü lider yapıları ile mücadele ederken başvurulan stratejilerden biri kadınlarla dayanışmak olmuştur. Bu dayanışma özellikle kurumsal ve kültürel engellerle birlikte mücadele etmeyi mümkün kılmaktadır. Örneğin bir katılımcı, bu dayanışmayı kadın çalışma arkadaşlarıyla beraber karar alarak ve kadınları dedikodu malzemesi yapmayı reddederek kurmaya çalışmaktadır. Böylece bir yandan kadınların siyasi alanın içerisinde daha fazla inisiyatif almasını sağlamaya, diğer yandan da kadınların değersizleştirilmelerini önlemeye çalışmaktadır.

“...ben genellikle şunu yapmaya çalıştım: Etrafımda benim gibi bunları yaşayan bir çok genç var, birçok kadın var... Yani onlarla daha fazla konuşup bir arada davranmak... Bizim erkek ekipteki erkek arkadaş-

lar oturup kendileri karar veriyorlarsa, o zaman bizim de kendi aramızda daha iletişimi arttırmamız ve işte artık neyse o tarafta beş kişi varsa burada da beş kadın gibi, yani bu bir şekilde olan biteni birbirimizle paylaşmaya başlamak bile çok güç verici bir şey olmuştur...Ama nasıl mücadele etmek lazımın her seferinde, her bir konuda ayrı. Mesela bir kadınla ilgili dedikodu duyuyorsam, öyle bel altı bir dedikodu duyuyorsam kesinlikle ve kesinlikle yanımda o konuyu konuşmuyorum ben kim olursa olsun. Sevmediğim biri de olsa, çok kötü bulduğum bir siyasetçi de olsa o kadın, bu konudan değil yani siyaset açısından onaylamadığımız şeyler yapıyorsa mesela onu konuşalım yani. Ama öbür türlü bir şekilde konuşulmasın. Buna mesela hem izin vermiyorum -bu zaten olması gereken şey- hem konuşulduğunda bunun yanlış bir şey olduğunu dile getiriyorum ve daha fazla insanın da bunu dile getirebilmesi için herkese bunu anlatıyorum.” (Mülakat 3, CHP)

“Bizim erkek ekipteki erkek arkadaşlar oturup kendileri karar veriyorlarsa, o zaman bizim de kendi aramızda daha iletişimi arttırmamız ve işte artık neyse o tarafta beş kişi varsa burada da beş kadın gibi, yani bu bir şekilde olan biteni birbirimizle paylaşmaya başlamak bile çok güç verici bir şey olmuştur...”

Diğer katılımcılardan da kadın dayanışmasını mücadele stratejisi olarak önerenler olmuştur. Bu da, kadın-

ların siyasi alanda mevki edinmesinin ve kadın “kapı bekçileri” talebinin kadın dayanışmasının somut bir adımı olabileceğini ve bu dayanışmayı çoğaltabileceğini göstermektedir.

“Ben buna inanıyorum; hangi parti, hangi kurum, CHP’si olur, AKP’si olur, topyekûn sivil toplum örgütleri olur, fark etmez, ama büyük bir kadın dayanışmasının olması lazım. Çünkü erkekler ‘bu kadın AKP’li’ ya da ‘bu kadın HDP’li’ ya da ‘bu kadın CHP’li’ demiyor; direkt öldürüyorlar. O konuda tamamen kadınların gerçekten de bir masaya oturmaları lazım, tartışmaları lazım. Siyaset bakış açısı ne olursa olsun topyekûn masaya oturup kadınlar için ne yapmalıyız diye düşünmemiz lazım.” (Mülakat 6, HDP)

“...biz kadınlara şu şeyi veriyorduk, biz birbirimize kenetlenip, bu kenetlenmeyi hiçbir şekilde bırakmadan çalışırsak başaramayacağımız şey yoktur, ulaşamayacağımız şey yoktur.” (Mülakat 8, eski AKP üyesi, şu anda SP’de)

Nitekim, HDP’li bir katılımcının aktardığı bir anekdot, kadın “kapı bekçileri”nin varlığının kadın dayanışmasını bir mücadele biçimi olarak nasıl kurumsallaştırdığını örnekler niteliktedir.

“Diğer eş sözcümüz erkek, basın açıklaması yazmış ve benim adımı yazmamış. Ona hemen söyledim ‘seni Kadın Meclisi’ne şikâyet ederim’ [diye]... zaten ben Kadın Meclisi’ni hep hatırlatıyorum, orada hep geri adım atıyorlar.” (Mülakat 13, HDP)

Kadın “kapı bekçileri”nin olmadığı, güçsüz olduğu veya kurumsallaşmadığı durumlarda da kadın dayanışması kimi zaman istenen sonuçları almaya yetmemektedir.

“Örneğin bizim yaşadığımız dönemde bir milletvekilimizin bir talihsiz açıklaması olmuştu. İşte çok aday olunca basından arkadaşlarım bu milletvekimize soru soruyorlar, diyor ki ‘Ne kadar güzel çok aday var partinin. Bu konudaki görüşlerinizi aktarmak ister misiniz?’ Milletvekilimiz de şunu söylüyor, ‘Yani sadece kadınları adaylaştıracamız diye embesilleri de seçecek halimiz yok.’ Yani biz bunu disipline sevk ettik, dedik ki ‘böyle bir hakareti kabul

edemeyiz. Milletvekilinin böyle bir ifadesini kabul edemeyiz, disipline sevk edilmesini istiyoruz’ dedik ve imzalarımızı genel merkeze gönderdik, bu riski de aldık. Siyasi hayatım kararır şunlar bunlar, olsun ya ben bu anlayışla yol yürüyemem zaten. Ama ne oldu dersiniz hiçbir şey olmadı. Kadınlara karşı kazanan erkekler ittifakı oldu, biz kadınlar gereksiz yere bağırın, gereksiz yere feryat eden, sözünü yanlış anlayan kişiler haline getirmiş olduk.” (Mülakat 12, eski CHP üyesi)

Yukarıda aktarılan deneyimler kadınların siyasi alanda kendilerine yer açabilmek ve varlık gösterebilmek için hem kurumsal hem de kültürel engellerle mücadele ettiklerini göstermektedir. Kullanılan mücadele yöntemleri arasında “inat”, “ısrar”, “pes etmeme” ve “savaşçı olma” gibi karakter özelliklerinin yanı sıra, kadın dayanışması gibi daha kolektif yöntemler de bulunmaktadır. Bireysel mücadele stratejilerinden, kolektif stratejilerin değişim yaratma potansiyelinin daha fazla olduğu, bu potansiyelin kurumsallaşmasının gerekli olduğu görülmektedir.

3. KADINLARIN SİYASETE KATILIMINA DAİR DEĞERLENDİRMELER VE ÖNERİLER

Bu bölümde katılımcıların araştırmaya konu olan siyasi partilerin kadının siyasete katılımı politikalarına dair görüşleri ve düşünceleri derlenmiştir. Söz konusu görüş ve düşünceler, partilerin bu alanlardaki politikalarını içlerindeki kadınların gözünden anlamlandırmak için önemlidir. Bu tarz politikaların hedef kitlesi konusunda yer alan kadınların memnuniyetleri, eleştirileri ve ideallerinin incelenmesi, siyasi partilerin bu alandaki performanslarının daha detaylı bir değerlendirmesini sunacaktır. Böylece siyasi partilerin kadın dostu olabilmeleri için gerekli değişiklikler, geliştirilebilecek politikalar ve iyileştirilebilecek uygulamalara dair öneriler de ortaya çıkarılacaktır.

Bu amaçla araştırma katılımcılarına hali hazırda partilerinin uyguladıkları, cinsiyet kotası gibi, olumlu eylem politikalarına ilişkin görüşleri ve deneyimleri sorulmuştur. Ek olarak “kadın dostu siyasi parti” tanımlamaları sorularak, bu konudaki idealleri gün yüzüne çıkarılmaya çalışılmıştır. Son kısımda ise kadınların

siyasete katılımını arttırmak için geliştirilebilecek politika ve uygulamalara dair katılımcıların getirdikleri öneriler sunulmaktadır.

A. KATILIMCILARIN PARTİLERİNİN KADININ SİYASETE KATILIMI KONUSUNDAKİ POLİTİKALARINA DAİR DÜŞÜNCELERİ

Raporun ikinci bölümünde aktarıldığı gibi, siyasi partiler tarafından, kadınların siyasi katılımını arttırmak amacıyla çeşitli olumlu eylem politikaları vadedilmektedir. TBMM'de grubu bulunan siyasi partiler de bu tarz politikaları uygulamakta veya uygulama taahhüdünde bulunmaktadır. Fakat bu politikaların yeterli olup olmadığı veya uygulamada sorunlar olup olmadığı ancak deneyimler üzerinden anlaşılabilir. Bu sebeple katılımcılara partilerinin olumlu eylem politikalarına dair düşünceleri ve deneyimleri sorulmuştur.

İlk olarak partilerinin bu konudaki politika üretme ve uygulama performansları sorulduğunda genel olarak katılımcıların var olan durumdan memnun olmadığı ortaya çıkmıştır. Kimi katılımcı için var olan politikaların ve vaatlerin geliştirilmesi gerekirken, bazıları için ise, öncelikle tüzüklerde yer alan hükümlerin tam olarak uygulanması gerekmektedir. Aksi takdirde bu hükümlerin yaratması istenen etki hayata geçirilememekte, özellikle pozitif ayrımcılık ile olumlu eylem politikaları amaçlarına ulaşamamaktadır. Bu sebeple var olan politikaların geliştirilmesi kadar, uygulamada karşılık bulması da gereklidir.

"Partimin kadına bakış açısını olumlu buluyorum fakat tam yeterli değil, daha da gelişebilir, gelişeceğini de biliyorum, gelişecektir de." (Mülakat 11, eski MHP üyesi, şu anda İYİ Parti'de)

"Tamam, tüzükte eşitlikçi ya da dezavantajlı gruplar arasında kadınlar, çocuklar, hayvanlar, doğa, çevre, bunlara duyarlı ve bu yönde politikalar üreten, destekleyen bir hükümetimiz var, pozitif ayrımcılık bazlı hükümetimiz var tüzükte. Fakat bu disiplini sırayet etmiş durumda değil." (Mülakat 2, CHP)

Katılımcıların olumlu eylem politikaları içinde spesifik deneyimleri genellikle cinsiyet kotası uygulamasına

odaklanmıştır. Katılımcıların cinsiyet kotasına dair soruya verdikleri yanıtlarda iki ayrı eğilim ön plana çıkmıştır. Bir taraftan var olan cinsiyet kotası düzenlemelerinin yeterli olmadığı ifade edilirken, diğer taraftan bu düzenlemelerin pratikte uygulanmıyor oluşu eleştirilmiştir. Örneğin; İYİ Parti'li katılımcılar için önerilen kota (tüm seviyelerdeki adayların seçilmesinde yüzde 25) seviyesi yeterli değildir. Ancak bu yetersizliğe dair temel öneri toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin çözülmesi yönünde olmuştur. Diğer bir deyişle, makro ölçekte algılar, beklentiler ve önyargılar değişmeden kota uygulamalarının yeterli olması, istenen etkiyi yaratması mümkün olmamaktadır.

"Ben yüzde 50 kota diyorum ama imkânı yok. Çünkü erkekler hep bir baskın geliyor, zaten bir çevre faktörü var, aile faktörü var, zihniyetin güçlenmesi lazım kadının güçlenmesi için."

"Hep bir yüzde 15 kota sınırı vardır bayanlarda. Bunu bence yüzde 50 yapsınlar, eşit olsun... Türkiye'de bu olur mu? Çok zor, olacağını ben sanmıyorum.... O kotayı dolduracak kadını zor buluyoruz, ben yüzde 50 kota diyorum ama imkânı yok. Çünkü erkekler hep bir baskın geliyor, zaten bir çevre faktörü var, aile faktörü var, zihniyetin güçlenmesi lazım kadının güçlenmesi için (Mülakat 10, İYİ Parti)

"Evet kadınlara ekstra pozitif ayrımcılık yapıyoruz, bizim de kadın kotamız var, parti anlamında diyenler var, yapanlar var...Kadın kotasının konması önemli bir adım parti içinde fakat yeterli değil. Ama dediğim gibi yani biçimsel olarak ben genel anlamda

Türkiye'nin hatta dünyada da bu geçerli ama Türkiye bazında konuşacak olursak Türkiye'de bu sadece biçimsel, yani işlevsel düzeye ulaşmış değil. Eğitim, kültürel farkındalık, toplumsal yapının tamamının değişiyor olması gerekiyor..." (Mülakat 9, İYİ Parti)

CHP'li katılımcılar ise, cinsiyet kotası politikasını (tüm seçimlerde yüzde 33) olumlu bulmakta ancak partilerinin bu politikayı tam olarak hayata geçirmiyor oluşunu eleştirmektedirler. İkinci bölümde aktarılan verilerde de görüldüğü gibi, CHP'de gerçekteki kadın temsili bu oranın altındadır. Katılımcıların aktardıkları deneyimler de bu veriyi destekler niteliktedir.

"Destek konusunda kotanın ben çok faydasının olduğunu düşünüyorum. Sadece benim kendi tecrübem olarak değil ama benden önce aslında örnek olarak gördüğüm insanların ilk defa o görevleri alabildiğine şabit olmuştum kotalar sayesinde, aynı şekilde kadın rol modeller....: İlk başta böyle destekleyici tedbirler ile gelirse de bir şekilde orası değerlendirilebilirse, örgütüm veya genel olarak insanların desteği sürerse, o zaman kotaya ihtiyaç kalmamaya başlıyor devamında...Bunların sağlanması durumunda biraz daha destekleyici ortamların oluşabileceğini düşünüyorum. Ama yine ne tek başına kotayla olabilir, ne tek başına eşit temsille olabilir. Biraz da anlayışın temelinde eşitlik ve laiklik olması gerekiyor." (Mülakat 3, CHP)

"Şimdi teşvikler bakımından evet yüzde 33 şu an tüzükteki kotamız ama normalde işte önerimiz yüzde 50'de falan, eşitlikçi olması lazım. Örneğin, öneri verdik, yüzde 50 kota fermuar sistemiyle olsun bu. Çok önemli; ama bence bu öneri bizi bağlar. Biz bu öneri veriyorsak Cumhuriyet Halk Partisi olarak bizim bunu yapıyor olmamız lazım. Ama takip edelim, yapacağız mı? Bence yapmayacağız." (Mülakat 2, CHP)

"Ben yüzde 30 kotanın bizim tüzüğe eklenmesi konusunda mücadele edenlerden biriydim. Ama bu yüzde 30'u biz her kademede uygulanmasını istemiştik. Şu anda bizim uygulanan tek yer var o da parti meclisi, onun haricinde ne MYK'da uygulanıyor ne de meclis listesinde uygulanıyor ne meclis grup başkanvekillerinde uygulanıyor, ne yerel yönetimler-

de uygulanıyor, yerel yönetimler berbat zaten, hiçbir şekilde uygulanmayan şeydir. Bu da bana şunu söylüyor: İstedığınız kadar kağıt üzerinde o engelleyici politikaları koyun ya da kadın dostu olduğunuzu söyleyin, düşünsel olarak değişmiyorsanız, o eşitliği içselleştirmiyorsanız düşüncede, dilde, davranışta, bu gerçekçi değil." (Mülakat 1, eski CHP üyesi)

"İstedığınız kadar kağıt üzerinde o engelleyici politikaları koyun ya da kadın dostu olduğunuzu söyleyin, düşünsel olarak değişmiyorsanız, o eşitliği içselleştirmiyorsanız düşüncede, dilde, davranışta, bu gerçekçi değil."

Katılımcılardan cinsiyet kotası politikasına karşı eleştiri de getirilmiştir. Literatürde de dile getirilen bir eleştiri paylaşılan katılımcıya göre cinsiyet kotası politikaları çoğunlukla göstermelik, "vitrinlik" adayların ortaya çıkarılmasına sebep olmaktadır (Dahlerup, 2006). Bu sebeple de kota uygulamaları hem kadınlar için "aşağılayıcı, küçültücü" olmakta hem de "kapı bekçisi" konumundaki erkeklerin göstermelik kadın adaylar koyarak temsilde adaletsizlik sorununu çözmekten kaçmalarına sebep olmaktadır.

"Kota uygulamasına gelince kesinlikle bunu doğru bulmuyorum, çok yanlış bir uygulama. Bence kadını aşağılayıcı, küçültücü bir şey kota uygulaması. Bir teşkilatta ayrıca kadın kolları başkanlığı teşkilatı varsa ana kademelere illa kadın kotası uygulamayı çok saçma buluyorum. Şöyle ki, şimdi ana kademeleri kadın

alacakları zaman şöyle bir değerlendirme yapıyorlar -daha önce siyasi parti için bunu söyleyeyim size yaşadığım, şahit olduğum için- her kongre döneminde işte diyorlar ki kadın bize kadın adaylar, peki, ama üniversite mezunu olsun, çok özür diliyorum, başı açık veya kapalı olsun, paralı olsun, arabalı olsun, meslek sahibi olsun, vs vs. böyle kotalar koyuyorlar. Sonra iş sahada çalışmaya gelince, hadi bu kadınları da gönderin bizimle diyoruz kadın kolları teşkilatları olarak, onlar da kadın, biz de kadınız, birbirimizden bir üstünlüğümüz yok. Sadece çalışmaya gelince yok biz gelemeyiz, peki, nerede olursunuz? Protokolde olabiliriz, şu tür çalışmalarda bulunabiliriz, daha üst düzey şeylerde de sabada kesinlikle onlar için küçültücü bir şey oluyor. Tamamen vitrinlik, protokol insanı olacak kadınlar isteniyor ana kademelere.” (Mülakat 8, eski AKP üyesi, şu anda SP’de)

Sonuç olarak olumlu eylem politikaları ve spesifik olarak cinsiyet kotası uygulamaları katılımcıların çoğu için önemli ve gereklidir. Ancak katılımcılar bu politikaların hem geliştirilmesini hem de tam olarak uygulanmasını beklemektedirler.

B. KATILIMCILARIN KADIN DOSTU SİYASİ PARTİ TANIMLARI

Bu bölümde katılımcılara “kadın dostu” siyasi parti tanımları sorulmuştur. Bu soru aracılığıyla, katılımcıların hem kadın dostu olan bir siyasi partinin nasıl olacağına dair düşünceleri araştırılmış, hem de kendi partilerini bu ideal ile karşılaştırarak değerlendirmeleri amaçlanmıştır. Böylelikle siyasi partilerin kadın dostu olabilmesi için yapılması gerekenlere dair görüşler de derlenmiştir.

Katılımcıların “kadın dostu” siyasi parti kavramına dair düşünceleri farklılık göstermektedir. Bir kısım katılımcıya göre “kadın dostu” ifadesi kendi içinde hatalıdır; siyasi partilerden beklenti kadınların erkeklerle eşit olacakları ortamların kurulmasıdır. Bunun da sağlanabilmesi, eşitliğin benimsendiği bir kurumsal yapının kurulmasına bağlıdır.

“Bu “kadın dostu” sözü böyle şeyler çok kullanılıyor tabii ama benim böyle çok hoşuma gitmiyor niyeyse

böyle ifade etmek...sanki olan sorunları yok saymışız gibi hissettiriyor. “Burası kadın dostu bir parti, burada böyle şeyler olmaz” falan. Yani ölçülebilir şeylerle tespit etmek tabii ki mümkündür, kadınları daha çok saygı gösteren örgütleri ama o şekilde ifade etmek istemezdim...kadının insan haklarını tanıyan ve bundan saygı duymayı kurumsal olarak benimsemiş olan bir parti. Uzun ama böyle söylemek daha doğru geliyor bana.” (Mülakat 3, CHP)

“Olumsuz bir etkisi var bu “kadın dostu” ibaresinin, bir kere bunun kullanılmaması gerekir, eşitlikçi diyelim. Evet, bu pozitif ayrımcılık diyoruz, böyle bir kavram var ve pozitif ayrımcıyım gerçekten.” (Mülakat 2, CHP)

“Yani başta iyi bir şey gibi geliyor kadın dostu olmak da ben eşitlikçi partiyi tercih ederim. Kadın dostu olmak sanki zaten erkektir de, kadına dosttur gibi algılıyor. Bence kadına dost olması gerekli değildir, eşit olsun yeterlidir.” (Mülakat 1, CHP)

“...dostu kelimesi çok saçma, hala erkekler bir şeyi lütfedip veriyormuş gibi.” (Mülakat 13, HDP)

Başka bir katılımcı ise “kadın dostu” ifadesinin “kadına karşı duyarlı” bir tutumu ifade ettiğini belirtmiştir ve bu çerçevede tanımlandığında da kendi partisini kadın dostu olarak görmektedir:

“Kadın dostu bir siyasi parti dediğimiz zaman kadına değer veren bir yapının olması çok önemli.... Kadın dostu siyasi parti deyince, kadınların durumlarına göre imkanlarını kullanan bir siyasi parti olarak ben yine Saadet Partisi’ni görüyorum açıkçası. Diğer siyasi partilerde erkek gibi kadın olmayı öneriyorlar. Yani toplumsal cinsiyet eşitliğini de ben bu şekilde değerlendiriyorum; öncelikle kadın kadındır, erkek de erkektir. Yani kadınlara erkeği biz eşit tutamayız.... Şöyle söyleyeyim biz kadınlara özellikli davranılmasını Saadet Partisi’nde genel anlamda yaşadığımız için bence bu bizim bir konfor alanımız... hanımlara ait olan alan halılarla döşeli olur, çocuklar rahat oynasın diye, toplantı alanlarımız çok daha farklı olur ve emzirebilmek, namaz kılabilmek, inançlarını herkesin yerine getirebilmesi gibi.” (Mülakat 5, SP)

Bir diğer katılımcı için, bir partinin “kadın dostu” olması için kadınların haklarını koruması, kollaması ya da desteklemesi gerekmektedir. Katılımcı bu durumun yalnızca “teoride” olduğunu da eklemektedir.

“Ben bunu kendi partimiz bağlamında cevaplamak istemiyorum, genel anlamda cevaplamak istemiyorum ama partimiz de var tabii ki bunun içerisinde. Biraz önce anlattığım kadın dostu, kadınların haklarını kollayan, koruyan ya da destekleyen yapılar anlamında klasik siyasette -yine sert bir ifade olacak ama- iki yüzlülük her zaman var.” (Mülakat 4, İYİ Parti)

İYİ Parti’li bir başka katılımcı için ise, “kadın dostu” siyasi parti olabilmek için bir partinin sadece kadınlardan oluşması gerekmektedir. Bu ironi içeren cevabın sebebi ise katılımcının, Türkiye’de, kendi partisi dahil, hiçbir partinin kadına saygılı ve kadını ön plana alan bir yaklaşım göstermediğini düşünmesidir.

“Açıkçası kadına gerçekten -ki genel başkanım bir bayan, o kadar hakarete uğruyor- kadına aşırı derecede saygı duyan, kadınlarımız önde olsun, biz adım geride duralım diyen sanmıyorum, yok öyle bir siyasi parti.... [böyle bir siyasi parti olabilmek için] içinde hiç erkek olmaması gerekiyor herhalde. Sırf bayanlardan oluşan bir siyasi parti olsa çok farklı şeyler olabilir belki. Bir erkek baskınlığı var, egosu var her zaman. Ne kadar tecrübeli de olsanız, iyi de olsanız erkekler sizden bir adım önce geliyor. Çok acemi de olsa, yeni de girmiş olsa siyasete olmuyor yani. Bir adım geride kalıyorsunuz her zaman, bu sıkıntı.” (Mülakat 10, İYİ Parti)

Sonuçta “kadın dostu” siyasi parti tanımları araştırmaya katılan siyasetçiler için değişiklik göstermektedir. Kimi katılımcı çeşitlikçi bir perspektifle bu kavramı eleştirmiş, kimisi de bu kavramı kadının haklarının korunduğu veya kadının partileri tarafından kollandığı şeklinde tanımlamıştır. Kavrama dair bu yaklaşım farklılıklarının siyasi partilerin ideolojik pozisyonları ile ilişkili olduğu söylenebilir ve bu sebeple de gelecekte yapılacak araştırmalara ilham verme potansiyeli taşımaktadır.

C. KATILIMCILARIN DEĞİŞİME DAİR ÖNERİLERİ

Bu bölümde son olarak, katılımcıların karşılaştıkları engellerin aşılması için yaptıkları değişim önerileri aktarılmaktadır. Bu soru aracılığıyla katılımcıların cinsiyet kotası haricinde ve ötesinde değişim önerilerini derlemek amaçlanmıştır. Böylece kadınların siyasete katılımını teşvik edecek olumlu eylem politikalarının daha geniş bir perspektiften tartışılması sağlanmıştır. Gelen önerilerin çoğunluğu kurumsal engellere, özel olarak da güçlü lider ve güçlü parti yapılanmalarına ve bunun kadınların siyasete girişi konusunda yarattığı sorunlara odaklanmıştır. Diğer öneriler ise yine partilerin içinde eril siyasi kültürün yarattığı engellerin aşılması için yapılabilecek değişikliklere değinmektedir. Yapısal engellere dair spesifik öneri getirilmemiştir. Bu bölümde öncelikle kurumsal değişiklik önerileri, ardından da kültürel engellere dair öneriler sunulacaktır.

Kurumsal değişiklik önerilerinin bazıları siyasi partilerin aday gösterme süreçlerine ilişkindir. Bazı katılımcılar aday listelerinin çeşitlendirilmesi ve daha kapsayıcı hale gelmesini bir çözüm önerisi olarak sunmuştur. Bu kapsayıcılık sayesinde yalnızca kadınların değil, siyasi alandan dışlanan tüm kesimlerin katılımı da arttırılabilir.

“Kimseye ötekileştirmeden, hangi anlayışı belirlemiş olursan ol, bugüne kadar hangi siyasi partide yer almış olursan ol bu ülkenin güzel, aydınlık bir geleceği için ben seninle yol yürürüm mesajını bir kere partilerin mutlaka vermesi gerekir, herkese de yer vermesi gerekir. Gerek LGBTİ, trans bireyler; cins için, anlayış için, milliyet için, mezhep için bu tür anlayışların tamamen yönetimde de adaylaştırma sürecinde de herkesin meselesi. ‘Ben gösterirsem tepki alırım, ben bunu yaparsam tepki alırım’ korkaklığıyla bir yere varılamaz.” (Mülakat 12, eski CHP üyesi)

Aday listelerinin güçlü parti ve güçlü lider yapılanmalarındaki “kapı bekçilerine” bırakılmaması da bu yönde gelen bir diğer öneri olmuştur. Bu durumun kadınların siyasi parti fark etmeksizin karşılaştığı en önemli engel olduğu düşünüldüğünde, önerinin kapsamının, katılımcının siyasi partisinden daha geniş olduğu söylenebilir.

“...kesinlikle il başkanları seçiminde de yani kadın, gençlik, ana kademe olsun, belediye, milletvekilliği seçimlerinde de genel başkanların inisiyatifine bırakılmamalı seçimler. Yani aday belirleme süreçleri genel başkan yardımcılarını bırakılmamalı, bu çok saçma bir şey. Bu hayal belki ama ben yine de paylaşmak istiyorum; toplumun beklentilerine yönelik adaylar belirlenmeli, politikalar belirlenmeli, toplumun beklentilerine yönelik siyaset yapılmalı... Kadın ve gençlik gerçekten çok önemli; toplumumuz için de çok önemli, toplumda kıymet görmesi de çok önemli ama bu ülkede siyaset yapacaksa bir parti, o partide de çok kıymetli olmalı, kadın ve gençlik çalışmalarına gerçekten değer verilmeli ve burada çalışan insanlar göz ardı edilmemeli kesinlikle.” (Mülakat 8, eski AKP üyesi, şu anda SP’de)

“Bu hayal belki ama ben yine de paylaşmak istiyorum; toplumun beklentilerine yönelik adaylar belirlenmeli, politikalar belirlenmeli, toplumun beklentilerine yönelik siyaset yapılmalı...”

Benzer bir öneri getiren başka bir katılımcı da kadınların aday listelerinde ön sıralardan yazılmasının olumlu sonuçlar doğuracağını belirtmektedir. Bu öneri, bir bakıma, vadedilen olumlu eylem politikalarının pratikte amacına ulaşacak şekilde nasıl uygulanması gerektiğini de açıklar niteliktedir. Liste uygulaması olan seçim sistemlerinde cinsiyet kotasının varlığı, kadınların seçilmesini tek başına garanti edememektedir. Bunun sağlanması için kadınların listelerde ön sıralarda yer alması gerekmektedir.

“Ama bir kere şey olabilir, mesela kadınlar için özellikle ön sıradan yazılmak. Atıyorum yerel listeler hazırlanırken. Diyelim ki işte üç tane kadın var, 10 tane de erkek var, belediye meclis üyesi olacaklar. O üç kadını mümkünse daha ileri pozisyonlarla, işte belediye başkan yardımcılığı daha ön sıralara yazma, onları belki “Beni 17’den değil de işte beşten yazdılar” gibi daha ön sıralardan yazmak ve bunun için bir kota koymak, işte eğer şu kadar sayıda kadın varsa bu önemlidir, teşvik edebilir yani kıl payı girmekten ziyade.” (Mülakat 2, CHP)

Kadınların siyasete katılımını artırmak üzere getirilen önerilerden bazıları da partilerin bağlı oldukları yasal çerçevelerin daha eşitlikçi olması yönünde olmuştur. Örneğin bir katılımcı ilgili yasal mevzuata partilerin tüm organlarında eşit temsil ilkesinin getirilmesinin olumlu sonuçlar doğuracağını belirtmektedir. Siyasi Partiler Kanunu’ndan başlayacak değişiklikler, tüzüklerdeki değişiklikleri tetikleyecektir.

“Şimdi Siyasi Partiler Kanunu’nda kadın kolları, gençlik kolları kurulabilir denirken, erkekler siyasetin ana kısmında, ana organlarda yer alıp kolları kadınları hapsediyorlar, siz şu çalışmaları yapın, gerisini biz çözeriz, biz hallederiz, büyük kararları alırız, siz de bunları yapın.... Öncelikle bu Siyasi Partiler Yasası’nın artı seçim kanununun değişmesi lazım. Her ne kadar Anayasa’nın 10. maddesinde cinsler arası ayrılık yok diye karar altına alınmışsa da ne yazık ki var. Hâlâ da devam ediyor. Eğer partiler tüzüklerini bu şekilde değiştirirlerse, daha doğrusu Siyasi Partiler Kanunu değişirse buna bağlı olarak mutlaka tüzükler de değişecektir. Kadın-erkek eşit olarak temsil edilmeli, eşit demese bile kadın ve gençlik kolları değil, ‘organlarda kadın ve erkek aynı oranda temsil edilir’ kavramı getirilirse, ben daha çok kadının siyasete katılabileceğini, yönetimlerde yer alabileceğini düşünüyorum.” (Mülakat 12, eski CHP üyesi)

Kurumsal engellere odaklanan bu değişiklik önerilerinin yanı sıra, kültürel engellerin aşılması için getirilen öneriler de mevcuttur. Bu kapsamda bir katılımcı, siyasetin “şeffaflaşmasının” kadınların katılımını olumlu yönde etkileyeceğini belirtmiştir. Katılımcının “şeffaflaşma” ile kastettiği süreç, eril siyasi kültürün kadınlar

için yarattığı çeşitli dezavantajların giderilmesi amacını taşımaktadır. Kültürel engeller bölümünde aktarıldığı gibi, siyasetin kapalı kapılar ardında ve çıkar ilişkileri etrafında yürütülüyor oluşu, kadınları bu alanın dışına itmektedir. Dolayısıyla siyasetin şeffaf bir şekilde yürütülmesi, aynı zamanda bu kültürel engelin de bertaraf edilmesini sağlayacaktır.

“...siyasetin şeffaflaşmış olması, oradaki ilişkiler, arka kapılar, politikaların falan olmaması çok önemli olacaktır diye düşünüyorum. Daha net, önümüzü görebileceğiniz alana aslında kadınların da gireceğini düşünüyorum. Zaten siyaset daha temiz hale gelir çünkü burada belirsizlik aslında bir taraftan da kirliliği getiriyor, yani başka ilişkiler, kadınlar buradan çıkıyor olabilirler. Bu yüzden kadınlar için kota gibi ya da onun dışında, daha öngörülebilir, test edilebilir, şeffaf bir alan olması siyasetin kadınların girişini kolaylaştıracaktır diye düşünüyorum. Avrupa’da da yeni yeni kadınları görüyoruz siyasette, herhalde bu şekilde etkisi vardır diye düşünüyorum. Kendim için de aynısını düşünüyorum; kapalı kutuya giriyorsun. Bilmiyorsunuz ki oradaki ilişkiler, bilmediğiniz bir alan, nasıl iyi ilişkiler kuracaksınız bilmem ne. İyi ilişki nasıl tarif ediliyor filan ama o sürece hâkim olabilmeniz için siyasetin daha şeffaf süreci, kadınların girişini kolaylaştıracaktır. Temiz siyaset kadınların girişini kolaylaştıracaktır diye düşünüyorum.” (Mülakat 7, eski AKP üyesi)

Kadınlar için kota gibi ya da onun dışında, daha öngörülebilir, test edilebilir, şeffaf bir alan olması siyasetin kadınların girişini kolaylaştıracaktır diye düşünüyorum.”

Bir katılımcı değişimin ancak kadınların temsilinin artmasıyla yakalanabileceğini söylemektedir.

“..koltukların değişmesi lazım... erkekler o koltuklardan kalkacak.” (Mülakat 13, HDP)

Fakat başka bir katılımcıya göre eril siyasi kültürün parti içlerindeki etkisini bertaraf edebilmek için kadın aday ve temsilci sayısını arttırmak kendi başına yeterli değildir. Asıl amaç, niteliksel temsilin hayata geçirilmesi, yani kadın haklarını ve kadın sorunlarını gündeme taşıyacak bir temsiliyetin yaratılması ile olmalıdır. Aksi takdirde, kadın temsili göstermelik olacaktır ve eril siyasi kültür yeniden üretilecektir.

“Seçtiğiniz kadınlar da size itaat eden, sizin gibi düşünen, siz ne dersanız size ‘evet’ diyen, sizi alkışlayan erkek tipi davranışı gösteren kadınlar ise burada dönüşüm yapamazsınız, istediğiniz kadar eşitliği sağlayın...”

“Her girdiğimiz toplulukta, hani diyelim ki parti meclisinde [temsilde eşitliği] sağlıyorsunuz, orada da yüzde 30 zorla bir kota var ama mesela MYK’daki görevler, bunun sağlanması, grup başkanvekilliğindeki görevler, meclis grubu... Sadece sayısal bir şey değildir bu. Şimdi seçtiğiniz kadınlar mesela; seçtiğiniz kadınlar da size itaat eden, sizin gibi düşünen, siz ne dersanız size ‘evet’ diyen, sizi alkışlayan erkek tipi davranışı gösteren kadınlar ise burada dönüşüm yapamazsınız, istediğiniz kadar eşitliği sağlayın...” (Mülakat 1, eski CHP üyesi)

Eril siyasi kültürün iletişim diline olan kötü etkisini azaltmak için getirilen somut öneriler de mevcuttur. Bir katılımcı kadınların özellikle toplantılar sırasında sözünün daha sık kesilmesi riskine karşılık, konuşma sürelerinin önceden belirlenmesinin çözüm olabileceğini belirtmiştir.

“O toplantılarda mesela kadınların erkekler kadar konuşuyor olmasını sağlamak, kadınların sözü kesildiğinde, kadınların cinsiyetçilikle karşılaştıklarında bir şekilde bunu dile getirebilecekleri ortamı sağlamak. Bunlar da yine soyut şeyler ama bazen ölçülebilir, kronometre ile ölçülebilir mesela.” (Mülakat 3, CHP)

Başka bir katılımcı ise, parti içi toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimlerinin bu açıdan somut değişiklik yaratma potansiyeli olduğunu aktarmıştır.

“Toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi konusunda aciliyetle, partideki her kademeye çok koordinasyonlu, planlı bir şekilde eğitim vermemiz gerekiyor... Kadınlara nasıl konuşmaları gerektiği, parti içinde de nasıl davranmaları gerektiği, sadece toplumsal cinsiyet eşitliği genel bilinci değil, siyaset içinde de nasıl davranmaları gerektiğini, kendi görevlerini yapma biçimleri bakımından da nasıl hareket etmeleri gerektiğiyle ilgili eğitim vermemiz lazım. Bu mansplaining içeren davranışlardan, mansplaining'in ne olduğunu, kadın arkadaşlarına, görevdaşlarına nasıl davranmaları gerektiği yönünde ciddi bir eğitim vermek gerekiyor...” (Mülakat 2, CHP)

Bu tarz eğitimlerin kadınlara da verilmesi gerektiği benzer bir öneri olarak gündeme gelmiştir. Bu eğitimlerin toplumsal cinsiyet rollerine dair beklentileri ve özel-kamusal alan arasındaki cinsiyetlendirilmiş iş böl-

lümünü içselleştirmiş ve siyasetin erkek işi olduğunu düşünen kadınların teşvik edilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

“...belki kadınlara özel bir eğitim verilebilir partide, yani kadınları adaylığa teşvik etmek için eğitimler açılabilir mesela. Bu eğitimlerde psikolojik teşvikler sağlanabilir. Yani işte kaygılarımızı konuşabiliriz orada, bir der ki ‘Param yok’, diğeri der ki ‘Beni seçmezler zaten’, öbürü der ki ‘Kocam izin vermiyor’ falan ne bileyim, bir sürü şey olabilir. Bunların konuşulduğu, bunların aşılmaya çalışıldığı parti içi cesaretlendirici programlar olabilir.” (Mülakat 2, CHP)

“... kadının güçlenmesi lazım. Gerçekten bizim kadınlarımız çevreden eziliyor, aileden eziliyor, hep bir baskı, hep erkek çocuğu öncedir. Bundan sonra ne yapabiliriz? Kadınlarmıza gerçekten eğitim vermeliyiz, halk eğitimlerle; halk eğitimlere gidemiyor mu? Her anne çocuğunu okula götürüyor. Çocuklar okula girdiğinde annelere de bir yarım saat eğitim ya, çok değil, yarım saat annelere eğitim verilsin; nasıl dik duracaklar, nasıl güçlü olacaklar, erkeğin bağımlılığından nasıl kurtulacaklar, önce bir yarım saat-20 dakika bütün annelere eğitim verilse ben her şeyin düzeleceğine inanıyorum. Yeter ki önu açılın bunun.” (Mülakat 10, İYİ Parti)

“Bu mansplaining içeren davranışlardan, mansplaining'in ne olduğunu, kadın arkadaşlarına, görevdaşlarına nasıl davranmaları gerektiği yönünde ciddi bir eğitim vermek gerekiyor...”

Katılımcıların getirdiği öneriler, kadınların engelleri iyi analiz ettiğini ve bu engellerin aşılması için somut politikalar üretebileceğini göstermektedir. Ayrıca, bu bölümde dile getirilen önerilerin çoğunlukla kurumsal değişikliklere işaret ediyor oluşu, kadınların partilerinden değişiklik beklentileri olduğunu da gözler önünde sermektedir. Engellerle mücadele etme yöntemleri ve stratejilerine göre daha geniş bir perspektiften öneriler sunulmuş olması, kadınların siyasi alanda yaratabilecekleri değişime dair umut verici bir sonuçtur.

D) SONUÇ

Türkiye’de kadınların siyasete katılma deneyimlerini inceleme amacıyla yapılan bu araştırmada, TBMM’de grubu bulunan CHP, HDP, İYİ Parti ve TBMM’de sandalyesi bulunan Saadet Partisi’nden 13 kadın siyasetçi ile görüşülmüştür. Araştırma sonucunda, katılımcıların buldukları siyasi pozisyon veya mensubu oldukları siyasi partiden bağımsız olarak yapısal, kurumsal ve kültürel engeller ile karşılaştıkları görülmüştür. Dahası, bu engeller çoğunlukla birbirleriyle iç içe geçmiş bir şekilde kadınların karşısına çıkmaktadır.

Yapısal engeller arasında yer alan sosyoekonomik kaynaklara erişim kadınlar için erkeklere göre daha zorlayıcı bir engel teşkil etmektedir. Medeni durum da kadınlar için daha belirleyici olmaktadır. Evli kadınların daha “makbul” siyasetçiler olarak görülmesi, bekâr kadınların ise siyasete daha uygunsuz görünmesi söz konusudur. Evli kadınların bu avantajı çocuk sahibi olduklarında yok olmaktadır. Bu sebeple çocuklu kadınlar siyasete ya çocuklarını büyüttükten sonra ya da bu konuda dışarıdan yardım alabildiklerinde girmektedirler. Siyaset alanında varlık göstermek isteyen genç kadınlar ise hem cinsiyet hem de yaş hiyerarşisinin dezavantajlı tarafındadır.

Kurumsal engeller açısından sıklıkla değinilen tema güçlü parti ve lider yapılanmalarının kadınların siyasi kariyerine olan etkisi olmuştur. Aday listeleri ve parti politikalarını belirleme, yönetim kadrosu oluşturma süreçlerinin siyasi parti liderleri ve onlara yakın kadrolar tarafından kontrol edilmesi parti içi demokrasi açısından bir sorun teşkil etmektedir. Ancak, bu sorun kadınları erkeklere göre daha çok etkilemektedir. Farklı partilerden katılımcıların da belirttiği gibi lider odaklı parti yapılanmalarında “kapı bekçileri” erkeklerden oluşmaktadır. Bu sebeple siyasete girmek isteyen kadınların, bu erkekler tarafından onaylanması ve desteklenmesi gerekmektedir. Dahası, parti yönetimlerinin

bu eğilimle kurgulanmış olması, kadınların görevlerini yaparken daha az inisiyatif alabilmesine sebep olmaktadır.

Kültürel engeller arasında katılımcıların değindikleri ana temalar eril siyasi kültürün ve toplumsal cinsiyet rollerine dair beklentilerin etkisi olmuştur. Cinsiyetlendirilmiş özel ve kamusal alan ayrımına göre siyaset erkek işidir, kadınlar ise özel alana aittir. Bu sebeple kadınların siyasi kariyer yapamayacağı veya yöneticilik yapmaya elverişli olmadıkları düşünülmektedir. Aynı zamanda, kadınlardan öncelikli olarak aile içinde ya da ev içindeki sorumluluklarını yerine getirmeleri beklenmektedir. Bu beklentinin yarattığı ev içi emek yükü eşitsizlikleri farklı kademelerde siyaset yapan katılımcıları benzer şekilde etkilemektedir. Aile ve ev sorumluluklarının kadına ait görülmesi sonucunda kadınlar, siyasette var olabilmek için özel yaşam ve kariyerleri arasındaki dengeyi erkeklerden daha çok gözetmek zorunda kalmaktadır. Bu dengeyi kurabilmek kadınların daha “organize” ve “disiplinli” olmaları ile mümkün olmaktadır.

Katılımcıların bu engellere dair deneyimleri, gerçek hayatta yapısal, kurumsal ve kültürel engellerin iç içe geçmiş şekilde çalıştığını göstermektedir. Bu geçişkenliğe dair en belirgin örnekler yerel siyasette yer alan katı-

lımcılar tarafından verilmiştir. Örneğin, erkek egemen kültürün siyasete net bir yansıması olarak sayılabilecek ahbap-çavuş ilişkileri yerel siyasette çok daha belirleyici olmaktadır. Erkekler arasında kurulan bu tarz çıkar ağları kadınlar için siyasi alanı daha erişilmez kılmaktadır. Benzer bir şekilde, toplumsal cinsiyet rollerine dair beklentilerin oluşturduğu baskı yerel siyasette daha çok hissedilmektedir.

Tüm bu engellerin karşısında kadınların mücadeleye dair deneyimleri, katılımcılar tarafından çoğunlukla “ısrar” ve “inat” kelimeleriyle tanımlanmaktadır. Araştırma katılımcılarının hali hazırda siyasi alana girebilmiş kadınlar olduğu düşünüldüğünde, bu alanda var olabilmeyi inatçı ve ısrarcı olmakla bağdaştırmaları şaşırtıcı değildir. Mücadele yöntemi olarak “kadın dayanışması” da dile getirilmiştir. Kadın dayanışmasının değişiklik yaratma potansiyeli, kurumsallaşmasıyla doğru orantılıdır.

Katılımcıların değişime dair en somut önerisi ise siyasi parti yapılarının ve çalışmalarının kadınlara alan aç-

cak şekilde şekillendirilmesi olmuştur. Özellikle aday listelerinin lider odaklı değil, katılımcı ve çoğulcu bir şekilde belirlenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Siyasetin her kademesinin eşitlikçi bir anlayışla düzenlenmesi ve bu anlayışın yazılı kurallarda olduğu kadar uygulamada da geçerli olması talep edilmiştir.

Sonuç olarak, araştırmaya katılan kadın siyasetçilerin deneyimleri çeşitli engellerin farklı partilerden olsalar da kadınların siyasi katılımını etkilediğini göstermiştir. Görev, parti ve yerel-ulusal siyaset farklarına rağmen benzer deneyimlerin aktarılması, kadının siyasete katılımının makro düzeyde ele alınması gereken bir konu olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan, katılımcıların getirdiği somut öneriler de mikro ölçekte yapılacak değişikliklerin ve eşitlikçi politikaların değişim yaratma potansiyeli olduğunu düşündürmektedir. Gelecekte konuyla ilgili yapılacak çalışmaların daha geniş bir örneklem ile bu araştırmanın sonuçlarını tartışması, genişletmesi ve somut önerileri arttırması, bu alana sunulabilecek önemli bir katkı olacaktır.

NOTLAR

- 1 Dünya Ekonomik Forumu. (2021)“Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi 2021 Raporu”. (https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2021.pdf).
- 2 UN Women. “Facts and figures: Women’s leadership and political participation”. (<https://www.unwomen.org/en/what-we-do/leadership-and-political-participation/facts-and-figures>)
- 3 Dünya Ekonomi Forumu(WEF)’nun yöntemine göre siyasi güçlenme alt endeksi, en üst düzey siyasi karar alma pozisyonlarındaki cinsiyet eşitsizliğini gösteriyor. Bu endekste iki temel öge bulunuyor: biri, bakan ve parlamenter düzeydeki kadınların erkeklere oranı; diğeri ise son 50 yılda yürütmenin başında olan kadın ve erkeklerin görev süreleri açısından oranlanması. Bkz.:

Dünya Ekonomik Forumu. (2021)“Küresel Cinsiyet Endeksi 2021 Raporu”. (https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2021.pdf).
- 4 HDP’nin tüzüğünde “tüm karar alma mekanizmalarında kadınlar lehine en az eşit temsili esas alır ve uygular” ifadesi yer almaktadır. Bu ifade gereği olarak parti yönetimi ve yerel yönetimlerde eş başkanlık uygulaması mevcuttur. Eş başkanlık uygulaması ile her birimde bir kadın, bir erkek olmak üzere iki eş başkan bulunmaktadır. Eş başkanlık uygulaması HDP’nin 2012’deki kuruluşundan beri tüzüğünde yer almaktadır. Eş başkanlık sistemi 2 Mart 2014’te TBMM Genel Kurulu’nda da kabul edilerek, Siyasi Partiler Yasası’na dahil edilmiştir. Bkz. Siyasi Partiler Kanunu. (<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2820.pdf>)
- 5 International Parliamentary Union. (<https://data.ipu.org>)
- 6 Women Deliver. (2019). “Strengthen Girls’ and Women’s Political Participation and Decision-Making Power”. (https://womendeliver.org/wp-content/uploads/2016/09/2019-8-D4G_Brief_Political.pdf)
- 7 Human Rights Education and Monitoring Center. (2014). “Women & Political Representation Handbook on Increasing Women’s Political Participation in Georgia”(https://rm.coe.int/1680599092)
- 8 European Commission. (2015). “Democracy Through Law (Venice Commission) Report on the Method of Nomination of Candidates Within Political Parties”. ([https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2015\)020-c](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2015)020-c))
- 9 A.g.e.
- 10 Human Rights Education and Monitoring Center. (2014). “Women & Political Representation Handbook on Increasing Women’s Political Participation in Georgia”(https://rm.coe.int/1680599092)
- 11 A.g.e.

- 12 International Knowledge Network of Women in Politics. "Best Practices Used by Political Parties to Promote Women in Politics". (https://iknowpolitics.org/sites/default/files/cr_best_practices_used_by_political_parties_to_promote_women_in_politics.pdf)
- 13 A.g.e.
- 14 A.g.e.
- 15 A.g.e.
- 16 UNDP. (2011). "Empowering Women for Stronger Political Parties: a Good Practices Guide to Promote Women's Political Participation". (https://www.ndi.org/sites/default/files/Empowering-Women-PolitParties-ENG_0.pdf)
- 17 A.g.e.
- 18 A.g.e.
- 19 Detaylı bilgi için bakınız: Dahlerup, Drude. (2007). "Electoral Gender Quotas: Between Equality of Opportunity and Equality of Result". *Journal of Representative Democracy*. Volume 43, Issue 2: Representation and Inclusion
- 20 A.g.e.
- 21 Gazete Duvar. (15 Nisan 2019). "Ürperden' sonuç: Bin 389 belediyeye 45 kadın başkan!" (<https://www.gazeteduvar.com.tr/kadin/2019/04/15/urperden-sonuc-bin-389-belediyeye-45-kadin-baskan>)

BİBLİYOGRAFYA

- Beckwith, K. (2007). "Numbers and Newness: The Descriptive and Substantive Representation of Women". *Canadian Journal of Political Science / Revue Canadienne de Science Politique*, 40(1): 27-49.
- Bell, M. A. & K. M. Kaufmann. (2015). "The Electoral Consequences of Marriage and Motherhood: How Gender Traits Influence Voter Evaluations of Female Candidates". *Journal of Women, Politics & Policy* 36 (1): 1-21.
- Bernhard, R., Shames, S., & Teele, D. (2020). "To Emerge? Breadwinning, Motherhood, and Women's Decisions to Run for Office". *American Political Science Review*, 115(2): 379-394.
- Buckley, F. (2020). "Going alone and taking the independent route: new insights on female candidate emergence". *European Journal of Politics and Gender* (3).
- Burns, N., Verba, S., & Schlozman, K. L. (1997). Knowing and Caring about Politics: Gender and Political Engagement. *The Journal of Politics*, 59(4), 1051-1072
- Burns, N., Verba, S., & Schlozman, K. L. (2001). *The Private Roots of Public Action: Gender, Equality, and Political Participation*. (Cambridge, MA, Harvard University Press).
- Burrell, B. (1997). "The Political Leadership of Women and Public Policymaking." *Policy Studies Journal* 25 (4): 565-68
- Çakır, S. (2019). *Erkek Kulübünde Siyaset*. (İstanbul: Sel Yayıncılık).
- Dahlerup, D. (1978). "Women's Entry into Politics: The Experience of the Danish Local and General Elections 1908-20". *Scandinavian Political Studies* 1. Pp: 139 - 162
- Dahlerup, D. (ed.). (2006). *Women, Quotas and Politics*. (London: Routledge)
- Dahlerup, D. (2007). "Electoral Gender Quotas: Betwe-
- en Equality of Opportunity and Equality of Result". *Journal of Representative Democracy*. Volume 43, Issue 2: Representation and Inclusion
- Dietz, T., & Burns, T. R. (1992). "Human Agency and the Evolutionary Dynamics of Culture". *Acta Sociologica*, 35(3), 187-200
- Dodson, D. L. (2006). *The Impact of Women in Congress*. (Oxford: Oxford University Press).
- Fox, R. L., and J. L. Lawless. (2011). "Gendered Perceptions and Political Candidacies: A Central Barrier to Women's Equality in Electoral Politics." *American Journal of Political Science* 55, no. 1: 59-73
- Iversen, T. & Rosenbluth, F. (2006). "The Political Economy of Gender: Explaining Cross-National Variation in the Gender Division of Labor and the Gender Voting Gap". *American Journal of Political Science*. (50): 1 - 19
- Josefsson, C. (2019). How candidate selection structures and genders political ambition: illustrations from Uruguay. *European Journal of Politics and Gender*(3).
- Karam, A., and J. Lovenduski. (2005). "Women in Parliament: Making a Difference." In *Women in Parliament: Beyond Numbers*, edited by J. Ballington, and A. Karam. Stockholm: Idea Pub. Pp., 187-207.
- Kocapınar Y. G. (2018). "Elite recruitment and political career patterns: a comparative analysis of political parties in Turkey". (Thesis). (<https://research.sabanciuniv.edu/36877/>)
- Krook, M. L. (2010). "Beyond supply and demand: a feminist- institutionalist Theory of candidate selection" *Political Research Quarterly*, 63(4): 707-20.
- Krook, M. L., & Norris, P. (2014). "Beyond Quotas: Strategies to Promote Gender Equality in Elected Office". *Political Studies*, 62(1), 2-20.

- Lister, R. (2003). "Investing in the Citizen-workers of the Future: Transformations in Citizenship and the State under New Labour". *Social Policy Administration*, 37(5): 427-443
- Mansbridge, J. (1999). "Should Blacks Represent Blacks and Women Represent Women? A Contingent "Yes"". *The Journal of Politics* 61(3): 628-657
- Marshall, T. H. (1950). *Citizenship and Social Class and Other Essays*. (New York: Cambridge University Press).
- Marshall, T. H. (1992). *Citizenship and Social Class and Other Essays*. (London : Pluto Press).
- Norris P., J. Lovenduski. (1993). "If Only More Candidates Came Forward: Supply-Side Explanations of Candidate Selection in Britain". *British Journal of Political Science*, 23(3): 373 - 408
- Norris, P. & Ronald, I. (2001). "Cultural Obstacles to Equal Representation". *Journal of Democracy* (12): 126-140
- Norris, P., & Inglehart, R. (2008). "Cracking the Marble Ceiling: Cultural barriers facing women leaders". *Harvard University Report*. (<https://docplayer.net/40365037-Cracking-the-marble-ceiling-cultural-barriers-facing-women-leaders-pippa-norris-harvard-university-ronald-inglehart-university-of-michigan.html>).
- Paxton, P. & Hughes, M. & Green, J. (2007). "The International Women's Movement and Women's Political Representation, 1893-2003". *American Sociological Review* (71): 898-920
- Phillips, A. (1991). *Engendering Democracy*. (Cambridge: Polzty Press)
- Philips, A. (1994). "Dealing with Difference: A Politics of Ideas or A Politics of Presence?" *Constellations*. 1(1): 88-91.
- Philips, A. (1995). *Demokrasinin Cinsiyeti*. (Metis: İstanbul).
- Salmond, R. (2006). "Proportional Representation and Female Parliamentarians." *Legislative Studies Quarterly* 31(2): 175-204.
- Sapiro, V. (1982). "If U. S. Senator Baker were a woman: An experimental study of candidate images". *Political Psychology*, 3(1-2): 61-83
- Shvedova, N. (2005). "Obstacles to Women's Participation in Parliament. Women in parliament: Beyond numbers". In *Women in Parliament: Beyond Numbers*, edited by Julie Ballington and Azza Karam, pp: 33-50. Stockholm, Sweden: International Institute for Democracy and Electoral Assistance.
- Schwindt-Bayer, L. A., & Mishler, W. (2005). An Integrated Model of Women's Representation. *The Journal of Politics* 67(2): 407-428
- Sevä I. J., and I. Öun. (2019). "Conditional Representation: Gendered Experiences of Combining Work and Family among Local Politicians." *Journal of Women, Politics & Policy* 40(3): 367-384.
- Stockemer, D., A. Sundström. (2018). "Do young female candidates face double barriers or an outgroup advantage? The case of the European Parliament". *European Journal of Political Research* 58.
- Sumbas, A. (2015). "Kadının Politik Temsil Meselesi Üzerine Bir Tartışma" *İÜ. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* (53): 103-121.
- Sumbas, A. (2019). *Public Policy Analysis in Turkey Past, Present and Future*. (Berlin: Peter Lang Publishing, Inc.): 201-214.
- Sumbas, A. (2020). "Gendered local politics: the barriers to women's representation in Turkey". *Democratization* 27(4): 570-587
- Titrek, O., Mustafa Bayrakci & Demet Zafer Gunes. (2014). "Barriers to Women's Leadership in Turkey". *The Anthropologist* 18:1: 135-144
- Tremblay, M. (1998). "Do Female MPs Substantively Represent Women? A Study of Legislative Behaviour in Canada's 35th Parliament". *Canadian Journal of Political Science / Revue Canadienne de Science Politique*, 31(3): 435-465.
- Tremblay, M. (2006). "The Substantive Representation of Women and PR: Some Reflections on the Role of Surrogate Representation and Critical Mass". *Politics & Gender*, 2(4): 502-511
- Turner, B. S. (1990). "Outline of a Theory of Citizenship". *Sociology*, 24(2), 189-217.
- Voet, R. (1994). "Women as citizens: A feminist debate". *Australian Feminist Studies*. 9(19): 61-7
- Walby, S. (1994). "Is Citizenship Gendered?". *Sociology*, 28(2), 379-395
- Young, I. M. (1989). "Polity and group difference: a critique of the ideal of universal citizenship". *Ethics* (99): 250-74.

İSTANPOL

İSTANBUL
POLİTİK ARAŞTIRMALAR
ENSTİTÜSÜ

www.istanpol.org [istanpolinst](https://twitter.com/istanpolinst) [istanpolinstitute](https://facebook.com/istanpolinstitute)